

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Bc. Tereza Papayová

Derivace sloves v současné italštině

Derivation of verbs in present-day italian

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu doc. Pavlu Štichauerovi za všechny poskytnuté rady, za zapůjčení studijních materiálů, za pohotovost, s jakou odpovídal na mé otázky, a především za jeho vstřícnost a trpělivost. Zvláštní poděkování patří Aleně za korekturu italského resumé. Velké dík patří také mé mamince a příteli za psychickou podporu. Děkuji.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. července 2016

.....
Tereza Papayová

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá slovo tvornými procesy, které se podílejí na tvorbě sloves v současné italštině. Jde především o derivační procesy jako je prefixace, sufixace, konverze, ale i parasyntéza a retroformace, které se týkají z větší části právě sloves. Kompozit, která by měla jako výstupní lexikální kategorii sloveso, je v italštině obecně málo oproti nominálním kompozitům. Stejně tak výpůjček z cizích jazyků. V první části práce jsou tyto procesy představeny z teoretického hlediska. Druhá část práce představuje deskriptivní analýzu vzorku 330 sloves vzniklých mezi lety 1976-2001. Vzorek byl získán z elektronické verze slovníku Dizionario Italiano Sabatini-Coletti. Slovesa jsou rozříděna dle jednotlivých procesů a následně detailně popsána. U jednotlivých procesů i prostředků, které jsou ke tvorbě sloves využívány, je sledována také jejich produktivita.

Klíčová slova

Slovo tvorba, derivace, kompozice, prefix, sufix, produktivita, sloveso

Abstract

Presented thesis deals with the word-formation processes involved in creating new verbs in present-day Italian. These processes are mainly derivational, namely prefixation, suffixation, conversion, including parasynthesis and back-formation, these two create mostly verbs. Compound verbs are rare in Italian and the number of verbal loanwords is low as well. The first part of the thesis describes these processes from theoretical point of view. The second part presents the descriptive analysis of 330 verbs created between 1976-2001. These verbs were extracted from the electronic version of Dizionario Italiano Sabatini-Coletti and they were categorized by the process involved in their creation. The productivity of each process and then affixes was also studied.

Key words

Word-formation, derivation, composition, prefix, suffix, productivity, verb

Obsah

Předmluva	6
1 Slovotvorné procesy	7
1.1 Afixace	9
1.1.1 Prefixace	12
1.1.2 Sufixace	16
1.2 Parasyntéza	17
1.3 Konverze	25
1.4 Retroformace	30
1.5 Kompozice	32
2 Analýza vzorku	35
2.1 Slovesa vzniklá prefixací	38
2.2 Slovesa vzniklá sufixací	45
2.3 Parasyntetická slovesa	51
2.3.1 Slovesa s dvěma fázemi derivace	54
2.4 Slovesa vzniklá konverzí	56
2.5 Slovesa vzniklá retroformací	60
2.6 Slovesná kompozita	63
2.7 Výpůjčky	65
2.8 Shrnutí	67
3 Závěr	69
Resumé	70
Riassunto	72
Bibliografie	74
Příloha	i

Předmluva

Předkládaná diplomová práce se věnuje slovotvorným procesům vstupujícím do geneze nových sloves v současné italštině. Téma práce vzniklo rozšířením původního záměru věnovat se pouze jednomu specifickému, z teoretického hlediska problematickému a dle našeho názoru zajímavému derivačnímu procesu, parasyntéze. Od záměru věnovat se pouze parasyntetickým slovesům bylo upuštěno také z toho důvodu, že se tomuto konceptu ve své teoretické práci, i když jsou zde nahlížena prismatem španělské lingvistiky, věnovala již Monika Šinková z Masarykovy Univerzity v Brně.

Mezi dvě nejvýznamnější kategorie slovotvorných procesů patří derivace a kompozice. V této práci bude větší pozornost soustředěna právě na derivační procesy a to z toho důvodu, že sledovanou lexikální kategorií je sloveso a slovesná kompozita vznikají v současné italštině jen v omezené míře. Omezíme se zde také jen na sloveso jako výstupní kategorii. Deverbální substantiva a adjektiva by svým rozsahem vydala na samostatnou práci. I přesto nám zvolená výstupní lexikální kategorie nabízí možnost věnovat se blíže právě takovým zajímavým (i když je lingvisté považují za okrajové) slovotvorným procesům jako je parasyntéza či retroformace.

Práce je rozdělena na dva oddíly. V prvním budou představeny jednotlivé slovotvorné procesy (prefixace, sufixace, parasyntéza, konverze, retroformace a kompozice) a některé teoretické přístupy k popisu těchto procesů. V druhém oddíle se pokusíme popsat vzorek sloves získaný z elektronické verze slovníku Dizionario Italiano Sabatini Coletti. Pro tuto analýzu byla vybrána slovesa vzniklá v poslední čtvrtině 20. století. Bude sledována produktivita každého slovotvorného procesu i jednotlivých prostředků, které se na slovotvorbě podílejí. Závěrem se pokusíme vysledovat a popsat některé obecnější tendence, které se v této oblasti objevují.

1 Slovotvorné procesy

K obohacování slovní zásoby dochází různými způsoby. K použití sekvence souhlásek a samohlásek, které by jako slovní celek byly bez jakékoliv vazby na již existující prvky lexika, dochází velmi zřídka. Mluvčí tedy mohou k pojmenování nové skutečnosti využít již existující slovo beze změny jeho formy, čistě na základě metonymických či metaforických vztahů. Druhým způsobem, jak do slovní zásoby přidat nové lexikální jednotky, je využít stávající slovo a za pomoci prostředků konstrukční morfologie jej modifikovat tak, aby součtem významů odpovídalo nové pojmenovávané skutečnosti. Slova je samozřejmě také možné si vypůjčit z jiných jazyků, nezřídka ovšem dochází k tomu, že se jeho podoba přizpůsobí fonologii i morfologii konkrétního jazyka.

V rámci konstrukční morfologie operujeme se dvěma základními postupy – kompozicí a derivací. Při prvním dochází ke spojování dvou samostatných lexikálních jednotek do jednoho celku s novým významem. Při druhém se uplatňují zpravidla samostatná slova jako báze a ta jsou dále derivována vázanými morfémy – afixy. Slovo zpravidla je tu na místě, neboť pod pojem derivace zahrnujeme i takové slovotvorné procesy jako jsou redukce a retroformace, které probíhají mírně odlišným způsobem. Sémanticky jsou afixy *„porteurs d'un sens instructionnel, c'est-à-dire qu'ils n'ont pas en eux-mêmes de capacité référentielle mais sont porteurs d'une instruction sémantique leur permettant, en combinaison avec tout ou partie des propriétés sémantiques de leur base, de donner à voir d'une certaine façon le référent désigné par le mot construit.“*¹

Rozdělení slovotvorných procesů na dvě samostatné podskupiny, kompozici a derivaci, není tak samozřejmé a jasné, jak by se mohlo zdát. Někdy mohou být tyto dva procesy řazeny i do jiných částí gramatiky, kompozice by pak nepatřila do oblasti morfologie jako derivace, nýbrž do oblasti syntaxe. To je patrně i důvod, proč Aronoff do své *Word formation in generative grammar* kompozici vůbec nezahrnuje. Marchand zase naopak spojuje kompozici s prefixací pod společný termín expanze a sufixaci označuje za jistý typ transpozice (Štekauer 2005, s. 151-152). Je poměrně časté, že se lingvisté na terminologii neshodnou,

¹„nositeli instrukčního významu, to znamená, že sami o sobě nemají referenční schopnost, ale jsou nositeli instrukční sémantiky, které jim dovolují, v kombinaci s celou či částečnou sémantikou báze, odkázat určitým způsobem na referenci nově konstruovaného slova.“ (Corbin 2001, s. 43)

nicméně můžeme s jistotou konstatovat, že oba procesy se podílejí na konstrukci nových slov s novými významy a můžeme je řadit pod slootovubu.

Níže budou představeny jednotlivé slootovorné procesy, přičemž větší prostor bude věnován právě derivaci, ať už tradiční afixaci, nebo problematičtějším procesům jako je parasyntéza, konverze či retroformace. Nejde samozřejmě o úplný výčet slootovorných procesů, v této práci se zaměříme pouze na ty procesy, které se týkají zkoumané lexikální kategorie – sloves. Ze stejného důvodu je i kapitola o kompozici menšího rozsahu.

1.1 Afixace

V italské slovo tvorbě najdeme dva základní typy afixů: prefixy a sufixy. Při konstrukci nových sloves představují společně prefixace a sufixace jedny z neproduktivnějších slovo tvorných procesů. Někteří lingvisté zmiňují i další typ afixu: cirkumfix, diskontinuitní morfém, který se podle nich uplatňuje při parasyntéze. V této práci jsou ale parasyntetická slovesa považována za výsledek společného působení procesů prefixace a kompozice. Další typy afixů se v italštině při derivaci nevyskytují.

Mezi **prefixy a sufixy** je několik rozdílů, které vyplývají z jejich vlastností a které budou nastíněny dále, na tomto místě si představíme ty nejvýraznější.

Nejmarkantnější je mezi dvěma afixy rozdíl poziční. Předpony derivovanou bázi předcházejí, přípony ji naopak následují. Z této základní opozice mnozí lingvisté vyvozují i další rozdíly mezi těmito afixy. Prefixy totiž, na rozdíl od sufixů, nejsou vybaveny schopností rekategorizace, tedy po připojení k bázi nezmění její lexikální kategorii. Pokud je báze sloveso, zůstane výsledná formace po připojení předpony slovesem. Naopak sufixací vznikají slovesa od nominálních, adjektivních i verbálních bází. Tato (ne)schopnost pak ovlivňuje i rozdílnost restrikcí, které se při takové derivaci objevují. Zatímco u jednotlivých sufixů jsou kladeny restriktce na výběr slovního druhu báze, u prefixů jsou tyto restriktce spíše sémanticko-pragmatické povahy. Výsledné formace se také liší vztahem k původní bázi. *„Zatímco sufixy slouží k derivaci jednotek, které většinou zavádějí nového referenta, prefixy pouze modifikují stávající referenci z hlediska některých vlastností, jakými jsou časová a prostorová lokalizace, negace, privace, kvantifikace a kvalifikace.“* (Štichauer 2007, s. 49-50)

Francouzská lingvistka Danielle Corbinová (2001) nesouhlasí s takovýmto dichotomickým dělením prefixů a sufixů a vymezuje se vůči převažujícímu názoru ostatních lingvistů, že prefixy nemají schopnost měnit lexikální kategorii báze. Markery syntaktických kategorií se totiž většinou vyskytují na konci slova a to vede lingvisty k tomu, aby spojovali pozici afixu s jeho schopností rekategorizace. Corbinová je toho názoru, že výjimek z tohoto pravidla je příliš na to, aby mohla takovou kategorizaci afixů přijmout. V následující tabulce² přehledně ukazuje, jakých kombinací lexikálních kategorií se který proces týká.

² Tabulka je převzata z jejího článku (Corbin 2001, s. 48), ovšem francouzské příklady jsou nahrazeny adekvátními italskými deriváty.

kategorie	prefixace	sufixace
A → A	utile → inutile	grasso → grassotto
A → N		bello → bellezza
A → V	grande → ingrand[ire]	strano → stranire
A → Adv		breve → brevemente
N → A	rughe → antirughe	corpo → corporale
N → N	mercato → supermercato	fiore → fioraio
N → V	vipera → inviper[irsi]	banchina → banchinare
V → A		adorare → adorabile
V → N		allevare → allevamento
V → V	centrare → ricentrare	volare → volacchiare

Na první pohled je patrné, že v počtu možných kombinací inputů a outputů jsou sufixy ve výhodě, nicméně nelze přehlédnout, že i prefixy se podílejí na heterogenních kombinacích. Případy, ve kterých se substantiva a adjektiva mění ve verba, považují mnozí lingvisté za příklady parasyntézy (více v příslušné kapitole). Corbinová tento koncept zcela odmítá, nepovažuje slovesnou koncovku za derivační sufix, ale jen za marker slovesné kategorie, a proto tyto případy uvádí jako důkaz schopnosti prefixu měnit lexikální kategorii báze. Stejně tak i případ, kdy se substantivum po připojení předpony změní v adjektivum. Schopnost rekategorizace ilustruje na předponách ad-, anti- a trans- (*apétale*, *antigang*, *transalaska* viz s. 45). Štichauer (2007, s. 56) ukazuje, že také v italštině je možné tvořit pomocí předpony anti- kromě substantiv i denominální adjektiva. Zdá se, že substantiva jsou k dispozici tehdy, pokud neexistují příslušná relační adjektiva (např. *furto* - *antifurto*).

Na výše zmíněných i některých dalších příkladech Corbinová ukazuje neadekvátnost třídění afixů podle jejich rekategorizační schopnosti. Podle ní je kategorie výsledné formace určena právě sémantickou instrukcí daného afixu spolu s kategorií a sémantikou derivované báze. Důvodem toho, že se prefixy oproti sufixům podílejí na menším množství kombinací kategorií, je dle jejího názoru fakt, že přípony představují prototypičtější afixy nežli předpony.

Specifickou skupinu afixů tvoří **alterační předpony a přípony**. Tyto afixy nemění denotát báze, pouze jej modifikují, a to z hlediska kvality a kvantity, přispívají pak významu sémantickými rysy BIG, SMALL, GOOD a BAD nebo jejich kombinacemi. Specifické jsou proto, že se v určitých ohledech chovají poněkud odlišně od afixů derivačních. Jsou to zejména sufixy, které se vymykají výše nastíněným charakteristikám, nicméně i alterační prefixy vykazují jisté

anomálie vzhledem k vlastnostem derivačních předpon. Jejich větší autonomnost na příklad dovoluje, aby se vyskytovali i v post-nominální pozici jako běžná adjektiva (Grandi a Montermini 2005, s. 280). Alterační sufixy nemění lexikální kategorii báze, nerespektují Aronoffovu hypotézu jednotné báze, neboť se mohou pojit s bázemi vícero lexikálních kategorií³, a porušují pravidlo blokace⁴ (Grandi a Iacobini 2008). Tyto charakteristiky přibližují alterační sufixy prefixům. Hlavním specifikem tohoto druhu afixů je fakt, že sdílejí sémantickou instrukci. V italštině, jako i v jiných jazycích, je běžně určitá sémanticko-funkční kategorie vyjádřena buď prefixem, nebo sufixem. Jak ale vidíme na příkladu slov *minicasa* a *casina*, jsou pro alteraci k dispozici dva konkurující si prostředky. To vede některé lingvisty k úvahám, jestli nevyhradit alteračním afixům vlastní kategorii. Grandi a Montermini (2005, s. 277) se k tomu staví negativně: „[L]’unica cosa che lega tali elementi sembra essere la parentela semantica, anch’essa tuttavia soltanto parziale e limitata alla sfera della denotazione, poiché per i prefissi sono escluse le sfumature pragmatiche che valgono in parole come *it. mamma* o *scioccone*.“⁵ Jen částečná sémantická příbuznost vyplývá z dat, která autoři zkoumali. Zdá se, že prefixy a sufixy si konkurují pouze v případech, kdy modifikují bázi z hlediska kvantity. Co se kvality týče, nenajdeme v italštině prefix, kterým by se dalo utvořit pejorativum, zároveň slova s pozitivním významem jsou tvořena hlavně prefixy. Grandi a Iacobini (2008) se zaměřili na alterovaná slovesa a ve svém článku uvádějí, že není pravda, že by se prefixy nepodílely na sémantickém rysu BAD. Domníváme se, že zde jde pouze o různou interpretaci, autoři neuvádějí žádný konkrétní příklad, ale v jejich analýze je prefixům přisuzována schopnost modifikovat denotát v obou dimenzích, jak kvalitativně, tak kvantitativně, a sledují se jejich vzájemné kombinace. Co se týče italských sloves, uplatňují se alterační afixy při derivaci v mnohem menší míře, než je tomu u nominálních bází.

³ Např. sufix -ino se může pojit jak se substantivy, tak s adjektivy (*manina*, *bellino*), dokonce i verbální alterační sufixy vykazují jistou podobnost s těmi nominálními (-ello/-ellare, -etto/-ettare)

⁴ Např. *casina*, *casuccia*, *casellina*

⁵ „Jediné, co spojuje takové elementy, je sémantická příbuznost, a i ta je jen částečná a týká se pouze denotátu, neboť prefixy nejsou schopny dát slovu pragmatické odlišení, které je vidět u italských sloves *mamma* a *scioccone*.“

1.1.1 Prefixace

Tvoření slov pomocí předpon je v italštině velmi produktivní proces. Velká část nejpoužívanější slovní zásoby je tvořena prefigovanými slovy. Iacobini (2004a, s. 99) uvádí, že celá polovina sloves základního lexika obsahuje předponu. Mezi jazyky světa ovšem není tak rozšířená jako sufixace a je běžnější u jazyků s pořádkem slov VO. Preference přípon před předponami lze vysvětlit jednak z psycholingvistického hlediska, kdy se zdá, že prefigovaná slova jsou obtížnější na zpracování, jednak z obecně vývojového hlediska, kdy tendenci ke gramatikalizaci a nabytí statusu afixů mají takové modifikátory, které se vyskytují napravo od hlavy formace (Grandi a Montermini 2005, s. 271). V italštině a obecně v románských jazycích jsou prefixy používány výhradně k derivaci, nejedná se o flektivní morfémy a, jak už bylo zmíněno, ani nemohou měnit lexikální kategorii báze.

Jak už bylo uvedeno výše, jsou předpony považovány v porovnání s příponami za méně prototypické afixy. Důvodů je hned několik. Z fonologického hlediska jsou méně integrovány v derivovaném slově než sufixy. Nemění pozici primárního přízvuku a ani nezasahují do fonologické podoby báze⁶, naopak jsou to prefixy, které svou podobu přizpůsobují bázi (prefixy ad- a con-). Etymologicky jsou sufixy homogenní skupinou. Prefixy naopak vycházejí z různých lexikálních jednotek: z latinských předložek, adverbii, některé předpony i z adjektiv řeckého i latinského původu. To má za důsledek nejednotnou klasifikaci těchto morfémů mezi jazykovědci. Někteří lingvisté (např. Zwanenburg, Darmesteter) považují prefixy za předložky a slova jimi tvořená za kompozita. Laurie Bauer píše: „*At least in French, there is a long history of treating prefixation as composition and limiting the term derivation to suffixal derivation.*“⁷ Jednotnou klasifikaci komplikují také morfémy řeckého a latinského původu, které stojí někde na půli cesty mezi lexikálními a gramatickými morfémy. Jedná se o prvky tzv. neoklasické kompozice, některými lingvisty nazývané prefixoidy, jinými semiparole. Shoda nepanuje mezi lingvisty ani v tom, které morfémy řadit už mezi prefixy a které mezi prvky neoklasických kompozit. Klíčovým termínem je zde pojem gramatikalizace. Jedná se o proces jazykové změny, kdy se z lexikálních morfémů dlouhým postupným vývojem stávají morfémy gramatické. I díky tomu mohou být prefixy oproti sufixům vnímány jako méně

⁶ Pomineme-li jev, který nastává na hranici báze a některých prefixů, kdy dojde ke zdvojení počáteční hlásky, např. *sopravvalutare*, *raccordare* aj.

⁷ Minimálně ve francouzštině je dlouhá tradice pojednávat o prefixaci jako o kompozici a ponechávat termín derivace pouze sufixaci. (Bauer 2005, s. 106)

prototypické afixy: „È vero anche che nelle lingue classiche, mentre i suffissi erano elementi che avevano concluso il loro processo di grammaticalizzazione, ed erano quindi usati esclusivamente come forme legate senza equivalenti tra le forme libere della lingua, i prefissi erano meno coesi con le parole a cui si univano,“.⁸

Níže nastíníme rozdíly mezi prefixy a předložkami a mezi prefixací a kompozicí, rozdíly, které mohou být důvodem k tomu, abychom považovali prefixaci za platnou součást derivace.

Prefixy X předložky

Předložky s prefixy sdílejí některé charakteristiky. Iacobini (2004a, s. 101) uvádí následující čtyři: oba morfémy nemohou být bázi pro další derivaci, objevují se vždy na prvním místě ve výsledné formaci, přispívají významem relačním a tvoří početně omezenou skupinu. Nicméně i přes fakt, že k velké části předložek existují i identické prefixy (z jednoslabičných pravých předložek je to pouze *da*, která nemá homografický prefix), existují mezi nimi nezanedbatelné rozdíly. V první řadě se předložky vyskytují pouze před nominálními syntagmaty. Oproti tomu prefixy mohou derivovat jak substantiva a adjektiva, tak slovesa (*ingriappare, cogestire*). Dále pak prefixy tvoří endocentrické deriváty, zatímco předložky se vyskytují pouze v exocentrických kompozitech. Z diachronního pohledu může být důvodem pro samostatnou skupinu prefixů i fakt, že ne všechny jednoslabičné prefixy vycházejí z předložek (privativní *a-*, iterativní *ri-*). Některé předpony také pocházejí z latinských předložek, které se v italštině jako předložky vůbec nepoužívají (*pre-*, *post-*). Ze synchronního pohledu jsou homografické prefixy při tvoření nových slov na ústupu. V současné italštině jsou prefixy *in-* a *ad-* užívány jen při tvorbě parasyntetických sloves, prefixy *per-*, *fra-* a *tra-* uvádí Iacobini jako neproduktivní. Dalším důvodem, proč vydělit skupinu prefixů od předložek je i sémantický posun, který proběhl u některých předpon, od původního významu lokativního k významu privativnímu či reverzivnímu (*de-*, *s-*).

Prefixace X kompozice

Zásadní rozdíl, který dovoluje od sebe odlišit dva samostatné slovotvorné procesy, je ten, že prefixy jsou vázané formy, kdežto kompozita jsou tvořena dvěma autonomními

⁸ „Je pravdou, že již v klasických jazycích, na rozdíl od sufixů, u kterých byl proces gramatikalizace dokonán a které byly proto užívány výhradně jako vázané morfémy a neměly v jazyce ekvivalentní volnou formu, byly prefixy méně svázané se slovy, ke kterým se připojovaly,“ (Iacobini 2004a, s. 102)

lexikálními jednotkami. Tyto jednotky pak mohou stát na prvním i druhém místě, zatímco prefixy mají stabilní polohu před bází. Jeden element endocentrických kompozit vždy tvoří hlavu, prefixy nikdy nejsou hlavou výsledné formace. Prefixy jako gramatické morfémy tvoří skupinu s omezeným počtem jednotek, kompozita, na druhou stranu, mohou být tvořena téměř neomezeným množstvím kombinací. Prefixy dávají jasnou sémantickou instrukci, výsledná formace bude srozumitelná většině mluvčích, sémantika kompozit není hned jasná, vytvořené kompozitum může označovat škálu možností. A konečně rod prefigovaných slov zůstává zachován, ale rod výsledného kompozita může být zcela jiný než rod jeho prvků (př. *la guerra*_{fem} – *il dopoguerra*_{masch}).

Tyto rozdíly mohou být pohodlně ilustrovány na prototypických kompozitech typu *portalettere* či *capomafia* a víceméně prototypických derivátech typu *ristrutturare*. Nicméně, jak bylo řečeno výše, existují i formace, která se chovají natolik odlišně od běžných kompozit, že jim byla vyčleněna samostatná kategorie neoklasických kompozit. Vraťme se ještě jednou k termínu gramatikalizace.

Laurie Bauer (2005) ukazuje, že hranice mezi kompozicí a derivací může být z diachronního pohledu prostupná, a to v obou směrech. Směr, kdy se z části kompozita gramatikalizací stane afix, je v jazykovém vývoji běžnější. Ostatně většina prefixů byla v klasických jazycích ještě hodnocena jako prvky kompozit. Proces gramatikalizace je velmi dlouhý a jednotlivé morfémy se mohou vyskytovat v různé fázi vývoje směrem k afixům. Probíhá přibližně následovně: jednotlivá slova se vyskytují čím dál častěji v kompozitech, až je toto užití běžnější než užití samostatné lexikální jednotky. Pokud dojde i k sémantickému posunu a pokud se samostatné slovo s původním lexikálním významem přestane v jazyce zcela užívat, je čím dál lehčí analyzovat tento prvek jako afix. Amiot (2005) také zdůrazňuje, že by jednotlivé morfémy neměly být analyzovány stejným způsobem a na příkladu osmi francouzských předložek-prefixů ukazuje že: „*There is a continuum between elements that have to be considered real prefixes and others that are still prepositions.*“⁹ Cesta předložek k afixům vede od lexikalizace předložkového syntagmatu přes postupnou ztrátu exocentricity (např. slovo *sottotetto* je exocentrickým kompozitem s předložkou *sotto*, ale slovo *sottocommissione* je již endocentrickým derivátem s prefixem *sotto*-).

⁹ „Je zde dlouhá řada mezi elementy, které mají být považovány za pravé prefixy, a těmi, které jsou stále předložkami.“ (Amiot 2005, s. 184)

Jak Bauer tvrdí, je tento proces obousměrný, i když přechod od afixů k prvkům kompozit není tak běžný, a i příklady, které uvádí, hodnotí jen jako teoretické předpoklady možného budoucího vývoje. Tak např. sufix -ismus, -ismo, jehož význam je v jazyce natolik etablován, že se čím dál častěji objevuje jako samostatné slovo, může být důkazem pro lexikalizaci gramatických morfémů. Letmým pohledem na Google zjistíme, že kolísá i grafická reprezentace zmiňovaného samostatně stojícího sufixu. V plurálové podobě lze najít podobu *gli -ismi*, stejně jako *gli ismi*. U prefixů je osamostatnění výraznější, připomeňme alterační prefixy super- či mega-. Pokud by, teoreticky, tato slova byla častěji užívána samostatně a případně došlo k posunutí sémantiky, mohou být později formace vzniklé pomocí těchto morfémů vnímána jako kompozita.

Neoklasická kompozita jsou tvořena prvky vycházející z latiny a řečtiny (proto neoklasická), které ovšem mají dvojí statut. V současné italštině se nevyskytují samostatně, jde tedy o vázané formy, stejně jako prefixy, nicméně jinak se chovají jako běžná kompozita (vyskytují se na obou pozicích, mohou se kombinovat mezi sebou a mají význam bližší lexikálním morfémům) včetně toho, že se mohou kombinovat i s morfémy italského původu. Polská lingvistka Alžbieta Jaromzik (2010) je považuje za hybridní formy na cestě gramatikalizace, za svým způsobem tranzitní kategorii. Jejich nevyjasněný status ukazuje i na nestabilní grafické podobě, kdy jednotlivé morfémy oscilují mezi pevným připojením k bázi, spojením skrze spojovník či zcela samostatným postavením (*neomiliardario*, *neo-miliardario*, *neo miliardario*).

1.1.2 Sufixace

Slovotvorný proces sufixace se zdá být, v porovnání s prefixací nebo parasyntézou, bezproblémový. Status sufixů je poměrně jasný, proces gramatikalizace je u nich již dlouhou dobu dokonán. Verbální sufixy i mnohé další zdělila italština jako takové z latiny, mnohé přešly do latiny jako přípony už z řečtiny.

Sufixy jsou v derivovaném slově hlavou, výsledná formace pak tedy přebírá slovnědruhovou kategorii i gramatické kategorie spojené s konkrétním sufixem, tento proces se nazývá perkolace. Někdy je transkategorizační schopnost sufixů připisována právě jejich pozici na konci slova.

Otázka, kterou si lingvisté kladou, zní, v čem přesně tkví tato schopnost změnit lexikální kategorii báze? Mají tyto vázané morfémy vlastní slovnědruhovou kategorii stejně jako volné lexikální jednotky? Je sufix *-izzare* slovesem stejně jako např. *parlare*, přípona *-tore* substantivem stejně jako podstatné jméno *medico*? Podle Scaliseho určují sufixy vztah mezi dvěma kategoriemi, tou vstupní a tou výstupní. Jsou tedy v podstatě slovotvorným pravidlem, nebo lépe řečeno realizátorem slovotvorného pravidla, které by se dalo graficky znázornit takto¹⁰:

$$[...] \rightarrow [[...]_x + \text{Suf}]_y$$

Danielle Corbinová přichází s komplexnějším modelem slovotvorných pravidel. Na základě jejího modelu nepřisuzuje Štichauer (2008, s. 95) sufixům přímo schopnost transkategorizace, ale ta je podle něj spíše „*výsledkem specifické sémantiky, jíž jsou sufixy vybaveny.*“ Tuto sémantiku nazývá instrukční.

Se změnou slovního druhu báze souvisí i fakt, že na rozdíl od prefixů, nelze sufixy připojovat rekurzivním způsobem. Kombinace sufixů mezi sebou probíhá také podle určitých pravidel. Dle principu adjacence je pro každý další sufix relevantní vždy poslední přípona v řadě, nezávisle na lexikální kategorii původní báze.

¹⁰ Viz Štichauer 2008, s. 24

1.2 Parasyntéza

Dalším derivačním procesem podílejícím se na tvorbě nových slov je parasyntéza. Jde o koncept, který se v průběhu 20. století stal předmětem mnoha studií a polemik mezi lingvisty a který také představuje pro některé jazykové teorie "komplikaci". V tomto oddílu si představíme některé náhledy na tento zajímavý slovotvorný proces.

Termín vychází ze slova *παράσύνθεσις*, které užívali řeční gramatikové pro označení tvorby slov derivací od již složené lexikální báze (Iacobini 2004b, s. 167). V moderní lingvistice došlo k sémantickému posunu, patrně pod vlivem Darmesteterova pojetí (viz dále), a v současnosti se pod tímto pojmem rozumí souběžné připojení prefixu a sufixu k lexikální bázi. Tato definice vychází z předpokladu, že není možné konstruovat nové formace na základě neexistujících slov. Proces prefixace a sufixace je tedy souběžný proto, že v jazyce není doložená ani pouze prefigovaná ani pouze sufigovaná varianta slova. Schematicky bychom to mohli vyjádřit asi následovně:

$$[\text{Pref} + \text{X} + \text{Suf}] \neq [[\text{Pref} + \text{X}] + \text{Suf}] \vee [\text{Pref} + [\text{X} + \text{Suf}]]^{11}$$

Simultaneita těchto dvou procesů je v definici parasyntetických slov klíčová, dovoluje je totiž oddělit od skupiny slov odvozených postupným připojováním několika afixů. Tak např. slovo *addolcire* či *inalveolare* vzniká odlišně než slova jako např. *preselezionare* nebo *inaccettabilità*, neboť nejsou doložena ani slovesa **dolcire* resp. **alveolare*, ani prefigované varianty **addolce* či **inalveolo*. Schematicky by se dal rozdíl znázornit takto:

addolcire: [a+[dolce]_A+ire]_V

preselezionare: [pre+[[selezione]_N+are]_V]_V

Tento slovotvorný proces je produktivní zejména v románských jazycích, vyskytuje se ale také v germánských či slovanských jazycích.¹²

¹¹ Schéma převzato z diplomové práce Moniky Šinkové (2010, s. 23) na téma parasyntézy ve španělštině obhájené na Masarykově univerzitě v Brně

¹² V Akademické mluvnici češtiny autoři nepoužívají přímo pojem parasyntéza, nicméně v oddílu 3.1.3: Typy odvozování sloves zmiňují "*smíšený způsob prefixálně-konverzní a prefixálně-sufixální*" (Dokulil 1986). V češtině by se tak dala označit např. denominální slovesa *zocelit* a *zalesnit* či deadjektivální *onemocnět*, *rozradostnit* apod.

Arsène Darmesteter a rozšíření termínu parasyntéza

Pojem parasyntéza zavedl do moderní lingvistiky pravděpodobně francouzský filolog Arsène Darmesteter již koncem 19. století. Tento slovotvorný proces bývá v současnosti zpravidla řazen k derivaci, Darmesteter jej řadí ke kompozici: „*Elles [les particules] se joignent à des nom ou des adjectifs pour former un verbe par l'adjonction d'un suffixe verbal: er, ir.*“¹³ Jako příklad uvádí sloveso *en-courag-er*, které má i italský, též parasyntetický, ekvivalent: *in-coraggi-are*. Dále pak pokračuje: „*Ces sortes de composés reçoivent le nom de parasynthétiques verbaux, parce qu'ils sont formés synthétiquement, tout d'un jet, par l'union simultanée du préfixe et du suffixe au radical.*“¹⁴

Darmesteter užitím pojmu parasyntéza částečně navazuje na řeckou tradici: v jeho případě jde také o kombinaci derivace a kompozice, obohacuje jej ovšem o nový rozměr, který následně přejala řada lingvistů.¹⁵ Řazení prefixace ke kompozici, na rozdíl od sufixace, kterou traktuje v oddíle *dérivation propre*, není, jak už jsme viděli v přechozí kapitole, nic překvapivého. Většina prefixů vychází etymologicky z předložek či adverbíí, tím pádem mají blíže k lexikálním morfémům než sufixy.

Danielle Corbinová a prefix měnící lexikální kategorii

Francouzská lingvistka Danielle Corbinová je nejvýraznější Darmesteterovou oponentkou, a to do té míry, že navrhuje zcela odmítnout tento slovotvorný proces. Koncept parasyntézy podle ní stojí na čtyřech problematických premisách: 1) nejsou doložené jednotlivé mezifáze, které by mohly sloužit jako základ k další derivaci; 2) sémantické kritérium - Corbinová poznamenává, že Darmesteter některá slovesa označuje za parasyntetická, ačkoliv existuje i slovesná báze, ze které by mohla vzniknout, neboť mají svou sémantikou blíže spíše k původní nominální bázi než k té slovesné¹⁶; 3) koncovky infinitivu -are, -ire, resp. -re a -ir ve

¹³ „Tyto [částice] se připojují k substantivu či adjektivu k tvorbě slovesa přidáním verbálního sufixu *er, ir.*“ (Darmesteter 1877, s. 129)

¹⁴ „Tento typ kompozit se nazývá parasyntetická slovesa, neboť jsou tvořena synteticky, najednou, současným připojením prefixu a sufixu ke kořeni.“ (ibid.)

¹⁵ Jejich jistě neúplný výčet lze najít u Danielle Corbinové (1987, s. 121)

¹⁶ Jako příklady uvádí francouzská slovesa *déborder, décharger* nebo *déplumer*. Např. *déplumer* (pelichat) pak podle této teorie vychází přímo ze substantiva *plume* (peří), neboť sloveso *plumer* (oškubat) není, vzhledem k sémantice prefixu *dé-*, vhodnou bází k domněle prefigovanému *déplumer*. Toto sloveso spolu s *décharger* však, na rozdíl od *déborder*, Darmesteter ještě v roce 1874 (str. 81-82) řadí mezi prefigovaná slovesa, která by neměla být zaměněna za parasyntetická.

francouzštině, jsou lingvisty přijímanými parasyntetická slovesa považována za derivační sufixy a konečně 4) prefixům se na rozdíl od sufixů, které mají obecně schopnost měnit po připojení k bázi její slovní druh, tato schopnost nepřisuzuje (Corbin 1987, s. 122).

Prvním dvěma bodům Corbinová nevěnuje větší pozornost. Neatestace mezifáze nepředstavuje pro její pojetí slovo tvorby žádný problém, neboť operuje s konceptem možných-nedoložených slov, pro který zavedla značení ° (více k tomu viz Štichauer 2007, s. 16-19), jež je odlišuje od slov konstrukčně nemožných označovaných hvězdičkou.

Její hlavní výtkou lingvistům, přijímajícím teorii o souběžném připojení prefixu a sufixu, je nesprávné řazení infinitivní koncovky k sufixům. Jedním z protiargumentů je i arbitrárnost značení slovesné kategorie infinitivem. "[L]a désignation, lexicographique et métalinguistique, d'un verbe par son infinitif est une convention arbitraire. [...] Il est probable que l'assimilation de l'afixe d'infinitif à un suffixe provient en partie d'une confusion entre la langue et la métalangue ; si on la prenait au sérieux, il faudrait construire autant de règles parasynthétique qu'il y a d'afixes flexionnels différents dans la conjugaison française: une pour em-barqu-er, une pour em-barq-ons, une pour em-barqu-ait, etc."¹⁷ Tento přístup vychází z takového pojetí morfologie, ve kterém "[a]ffixes are not considered pairs of meaning and form, but markers of some processes that the lexeme undergoes."¹⁸

Na základě výše zmíněných argumentů Corbinová odmítá koncept parasyntézy a slovesa tohoto typu označuje za produkt prefixace. Prefixům je podle ní mylně upírána schopnost měnit lexikální kategorii derivované báze (více k jejímu pojetí prefixů a jejich vztahu k sufixům viz Corbin 2001). Prefix je tedy v těchto případech zodpovědný za změnu báze substantiva či adjektiva ve sloveso. Schéma takového tvoření by bylo následovné:

[pref [X]_{A/N}]_V

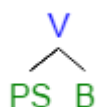
Co se týče substantiv a adjektiv, považovaných některými lingvisty za parasyntetická, ty navrhuje analyzovat jako produkty sufixace od již prefigovaných bází či prefixace od již

¹⁷ „Lexikografické i metalingvistické určení slovesa na základě infinitivní koncovky je čistě arbitrární. [...] Přirovnání koncovky infinitivu k sufixu pochází pravděpodobně ze záměny metajazyka za jazyk; kdybychom to měli brát vážně, museli bychom vytvořit tolik [slovo tvorných] pravidel pro parasyntézu, kolik existuje ve francouzském časování flektivních koncovek: jedno pro em-barqu-er, jedno pro em-barqu-ons, jedno pro em-barqu-ait, atd.“ (Corbin 1987, s. 124-125)

¹⁸ „Afixy nejsou považovány za spojení významu a formy, ale za markery procesů, které se aplikují na lexém.“ (Fábregas a Scalise 2012, s. 29)

sufigovaných bází. To jí dovoluje zcela odmítnout proces parasyntézy jako slovotvorné pravidlo.

Přístup Danielle Corbinové k prefixům není, jak by se mohlo zdát, ojedinělý. Guy Serbat, na rozdíl od Corbinové, nezpochybňuje status verbální koncovky jako sufixu ani neodmítá parasyntézu jako takovou, nicméně také on přisuzuje prefixu hlavní roli při přechodu nominální či adjektivální báze ke slovesům. Derivovaná latinská slova dělí Serbat na tři typy. Taková, která vznikla prefixací již derivovaného slovesa (re-pugn-āre) a taková, která vznikla sufixací nominálního syntagmatu (ex-cūs-āre – ex causā). Oba tyto typy se dají analyzovat v binární struktuře (viz níže). Třetím typem jsou slovesa jako ob-ser-āre, de-figur-er, která nezapadají ani do jednoho z výše zmíněných schémat. I pro tato slovesa ale Serbat navrhuje binární větvení a to následovně:

Kde P je prefix s nějakou konkrétní sémantikou, S je sufix, který naznačuje akci a B je báze, které se výsledná akce nějakým způsobem týká. *"Autrement dit, le suffixe -are verbalise la notion véhiculée par le préfixe ; et ce verbe nouveau est à interpréter en relation (sémantique) avec B."*¹⁹ Není bez zajímavosti, že Serbat, stejně jako Darmsteter, analyzuje např. sloveso *défigurer* jako parasyntetické, neboť sémanticky vychází z *figure* a nemá žádný vztah k existujícímu slovesu *figurer*.

Hugues Galli je svým konceptem velice blízko přístupu Corbinové: *"[N]ous pensons que c'est le pouvoir catégorisateur du préfixe dé(s)- qui est responsable du passage de la catégorie nominale à la catégorie verbale."*²⁰ Svou analýzu prezentuje na příkladu slovesa *dératiser*, které je schematicky tvořeno takto:

[dé- [rat]_N -is(er)]_V

Z pragmatického hlediska odmítá jako bázi sloveso **ratiser*. Infinitivní koncovku nepovažuje za sufix a užití sufixu -is připisuje vzrůstajícímu vlivu angličtiny na francouzštinu

¹⁹ „Jinými slovy, sufix -are verbalizuje pojetí znázorněné prefixem a toto nově vzniklé sloveso je interpretováno (sémanticky) ve vztahu k bázi.“ (Serbat 1989, s. 14)

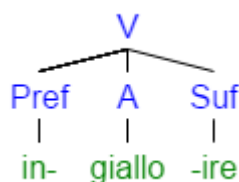
²⁰ „Máme za to, že rekatégorizační schopnost prefixu dé(s)- je zodpovědná za přechod z kategorie substantiv do kategorie sloves.“ (Galli 2012, s. 224)

ve dvacátém století, kalky na anglický sufix -ize jsou v tomto století, podle něj, velice časté (Galli 2012, s. 225).

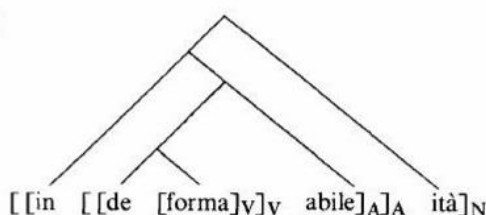
Z dalších lingvistů, kteří připisují prefixům schopnost verbalizace, můžeme zmínit ještě např. Andree Gathera (Galli 2012, s. 221).

Generativisté a parasyntéza

Současné připojování prefixu a sufixu k lexikální bázi, které parasyntetická slova charakterizuje, by ve stromečkové struktuře užívané generativisty vypadalo následovně:

Jak je vidět na schématu, parasyntetické sloveso *ingiallire* je tvořeno třemi větvemi, což je podle teorie binárního větvení nepřipustné. The Binary Branching Hypothesis (ipotesi di ramificazione binaria), zformulovaná v roce 1976 Markem Aronoffem, nám říká, že bez ohledu na to, jak složitá je vnitřní struktura konstruovaného slova, tato struktura bude vždy binární, tedy je možné připojení pouze jednoho jediného afixu v daném uzlu. Scalise (1984, s. 146-147) dává za příklad několikrát derivované italské slovo *indeformabilità*:

Z každého uzlu vycházejí jen dvě větve. Parasyntetická slova by podle Scaliseho mohla být potenciálním protipříkladem BBH, ale zároveň také vysvětlí, proč nejsou. Výtky některých lingvistů, že infinitivní -are, -ire nejsou derivačními, ale flektivními morfémy, a parasyntetická slovesa by tedy byla tvořena dvěma typy pravidel, Scalise odmítá jen jako problém v popisu. Připomíná, že v italštině, stejně jako v jiných jazycích, je zcela běžný proces tvoření sloves od adjektiv a substantiv pomocí infinitivního sufixu a vzhledem k tomu, že tento sufix má

schopnost měnit slovní druh báze, lze jej považovat za morfém derivační (Scalise 1984, s. 148).

Jak ovšem řešit problém očividného ternárního větvení u tohoto typu sloves? Někteří lingvisté (Pottier, Booij, Bosque; viz Šinková 2010, s. 26) navrhují považovat prefix a sufix za jeden diskontinuální morfém. Cirkumfix je takový morfém, který je rozdělen na dvě části, z nichž jedna se připojuje před kořen a druhá za něj, obě tyto části neexistují samostatně a obě utvářejí jeden jediný význam (Štekauer et al. 2012, s. 204).

Scalise navrhuje jiný typ řešení. Na příkladu slova *imbruttire* ukazuje, že sémantika negacího prefixu *in-* pojícího se běžně s adjektivy nevyhovuje *negativní* sémantice adjektiva *brutto*, ale blíží se intensifikačnímu významu prefixu *in-*, který derivuje pouze slovesa (*in+rompere*). Prefix v parasyntetických formacích se tedy musí pojít jen a pouze se slovesem. Scalise (1984, s. 149-150) tedy navrhuje analyzovat parasyntetická slovesa ve dvou fázích (podobně i Iacobini, viz dále). V první fázi vznikne připojením infinitivního sufixu (proces, který se v italštině běžně vyskytuje) sloveso možné-nedoložené. Jak Scalise připomíná, tento koncept slov konstrukčně možných se objevil už u Allena a dále jej užívají kromě Corbinové například i Halle a Booij. V druhé fázi pak dochází k připojení prefixu k této možné bázi. Tato struktura je pak plně v souladu s požadavkem binárního větvení.²¹ Schematicky můžeme Scaliseho řešení znázornit takto:

$$[\text{pref} [[X]_{N/A} \text{suf}]_V]_V$$

Iacobini: parasyntetická slovesa vs. slovesa s dvěma fázemi derivace

Na základě výše zmíněných informací můžeme říct, že Iacobini provedl jakousi syntézu těchto přístupů a přišel s dělením parasyntetických formací na slovesa skutečně parasyntetická a slovesa s tzv. dvojfázovou derivací (*verbi a doppio stadio derivativo*).

V italštině je prefixů, které vstupují do procesu parasyntézy, jen omezený počet. Jedná se o prefixy *ad-*, *in-*, *de-*, *dis-* a *s-*. Iacobini zužuje termín parasyntetická slovesa pouze na: „*verbi formati dai prefissi ad-, in- e a quelli in cui il prefisso s- contribuisce al valore ingressivo o*

²¹ V Aronoffově původní teorii byla ovšem přípustná pouze derivace existujících slov (Scalise 1984, s. 150).

*strumentale del verbo.*²² A pokračuje: „*In tali verbi il prefisso e il processo di conversione agiscono simultaneamente come un unico affisso. La particolarità dei verbi parasintetici rispetto ad altri casi di affix-cluster, è che i due elementi derivativi (il prefisso e il processo di conversione) formano un morfo discontinuo, un circumfixo.*“²³ Považovat v tomto případě prefix a sufix, resp. proces konverze za cirkumfix může být sporné. Iacobini nejspíš vychází z předpokladu, že prefixy ad- a in- nepřinášejí slovesu jinou, zvláštní sémantiku než mají slovesa vzniklá konverzí (Iacobini 2004b, s. 169), jsou proto společně s infinitivním sufixem jako jeden afix zodpovědné za přechod jmenné báze ke slovesům.²⁴ Proces konverze, jak bylo již několikrát zmíněno výše, je ovšem v italštině běžným derivačním procesem, sufix -are tedy může působit i samostatně.

Iacobini (ibid. s. 168-169) uvádí následující důvody, proč za parasyntetická považovat pouze slovesa s těmito prefixy: 1) prefixy ad- a in- mají v italštině homonymické ekvivalenty, ovšem s různou etymologií a jinou sémantikou. Prefixy vycházející z latinských předložek se již produktivně nepojí s jiným typem sloves než právě se slovesy parasyntetickými, na rozdíl od prefixů de-, dis- a s- , které se produktivně pojí jak s bázemi čistě slovesnými, tak bázemi denominálními či deadjektiválními vzniklými procesem konverze či sufixace; 2) tyto prefixy nepřinášejí výslednému slovesu žádnou specifickou sémantiku, která by je odlišovala od sloves vzniklých konverzí; 3) pouze u sloves odvozených těmito prefixy se objevuje v současnosti jinak zcela neproduktivní sufix -ire.

Slovesa vzniklá kombinací sufixace a prefixace pomocí prefixů de-, dis- a s- Iacobini navrhuje (po vzoru Scaliseho) nazývat slovesy se dvěma fázemi derivace. Tento koncept také počítá s tím, že slovesa neprefigovaná, vzniklá konverzí, jsou konstrukčně možná a fakt, že dosud nebyla doložena či vznikla později, je přisuzován pouze pragmatickým restrikcím. Tyto prefixy přinášejí slovesům jasně identifikovatelnou sémantiku, jejich význam je privativní či reverzivní, užití těchto prefixů tedy počítá s nějakým počátečním stavem, který je vyjádřen právě možným-nedoloženým slovesem.

²² „slovesa odvozená prefixy ad- a in- a taková slovesa, u nichž prefix s- přispívá k výslednému ingresivnímu či instrumentálnímu významu.“ (Iacobini 2004b, s. 170)

²³ „U takových sloves prefix a proces konverze fungují jako jediný afix. Zvláštností parasyntetických sloves v porovnání s ostatními afigovanými slovesy je to, že tyto dva derivační elementy (prefix a konverze) tvoří jeden diskontinuitní morfém, circumfix.“ (ibid.)

²⁴ V úvodu kapitoly ovšem přisuzuje tuto odpovědnost pouze sufixům (ibid. s. 167)

Heusinger a Schwarze (2006, s. 1173-1176) ve své analýze denominálních sloves s privativním prefixem s- naznačují, že je možné tato slovesa morfologicky analyzovat oběma způsoby, tedy jako produkt vzájemného působení procesů prefixace a konverze, anebo jako následně prefigované mezifázové denominální sloveso. Sami se rozhodli pro první možnost, neboť podle nich není bazové substantivum obtěžkáno žádnými pragmatickými restrikcemi, jako je to u některých hypoteticky možných sloves (příkladem uvádějí slovesa *costolare od costola či *capare od capo). Ani tito autoři nepovažují prefix za morfém odpovědný za verbalizaci bazového substantiva.

1.3 Konverze

Stejně jako u předchozích derivačních procesů, ani v případě konverze není postoj jazykovědců jednotný. Zařazení tohoto slovotvorného procesu stejně jako jeho definiční vymezení kolísá. To je dáno také tím, že pojem konverze úzce souvisí s konceptem slovních druhů, jež se nehodí pro všechny jazyky světa. Ale i když se omezíme pouze na indoevropské jazyky, uvidíme, že i mezi nimi je užívání konceptu konverze odlišné.

Nejčastěji je konverze definována jako změna lexikální kategorie beze změny formy (srov. Štekauer 2012 nebo Fabregas a Scalise 2012). „[C]onversion alters the grammatical category of the base without imposing any phonological change.“²⁵ Autoři užívající tuto definiční verzi obvykle ilustrují změnu lexikální kategorie na příkladech z angličtiny, jež je izolačním jazykem s řekněme méně rozvinutou morfologií, proto pro ni tato definice platí takřka beze zbytku. Jak je vidět na následujících příkladech, slovesné i adjektivní užití slova *clean* využívá homonymní formy: ‚How to clean your house efficiently‘ nebo ‚partners for a clean environment‘. Stejně tak vznikají homonymní páry i při konverzi mezi slovesy a substantivy (*a run* - *to run*) nebo jinými slovními druhy.

Někteří lingvisté uplatňují místo konverze koncept nulového morfému. Tzv. morfologická nula (∅) se v moderní lingvistice objevuje již u Saussura, a to hlavně v oblasti flexe. Nulový afix (*suffisso zero*) je takový morfém, který zachovává svůj význam, plní v konstruovaném slově svoji funkci, avšak na povrchu není realizován žádným fonologickým materiálem. Z tohoto důvodu je někdy lingvisty jeho existence zpochybňována. Důkazem, že je takový morfém ve slově skutečně obsažen, může být podle tzv. principu overt-analogue jiný plný morfém, který zastává stejnou funkci jako jeho nulová realizace. Tento princip ukazuje A. M. Thorntonová (2004, s. 501) na příkladu anglického substantiva *sheep*, kde je nulovým morfémem značen plurál (singulár taktéž *sheep*), neboť plurál slova *cow* je značen morfémem -s (*cows*). A stejně jako ve flektivní i v derivační morfologii lze, podle některých lingvistů, tento princip využít. Tak od slovesa *abbandonare* lze utvořit substantivum *abbandono* připojením nulového morfému, stejně jako lze od slovesa *razionare* utvořit substantivum *razionamento* pomocí sufixu -mento. Takovýto koncept ale není jednoznačně přijímán. Z termínů zero affixation nebo null-derivation jasně vyplývá, kam by byl tento

²⁵ „Konverze mění lexikální kategorii báze, aniž by došlo k jakékoliv změně ve fonologii slova.“ (Fabregas a Scalise 2012, s. 98)

slovotvorný proces řazen. Jiné teorie ale konverzi jasně vymezují vůči derivaci právě proto, že nedochází k připojení žádného derivačního afixu. V jazyce je přirozené, že nově konstruované slovo je nějak komplexnější než báze, nový význam je zobrazen příslušnou formou. U sufigovaného slova je snadněji rozpoznatelné, co je báze a co derivátem. U konverze slov jako *an attack* a *to attack* lze těžko určit, které ze slov bylo odvozeno od druhého.²⁶ Konverze je pak některými vědci na základě principu konstrukční ikoncity považována za méně přirozený slovotvorný proces než jsou např. prefixace a sufixace a retroformace (viz dále) je označována za nepřirozený jazykový proces (Štekauer 2015, s. 340).

Někdy mohou být různá „slovnědruhová“ užití homonymních slov považována pouze za jistou multifunkčnost těchto slov. V takovém případě by konverze nepatřila mezi slovotvorné procesy. Stejně tak přestává být konverze slovotvornou v případech, kdy je tímto termínem označována nikoli změna lexikální kategorie, ale jmenného rodu, valence u sloves nebo stupňovatelnosti u adjektiv.

U izolačních jazyků jako je angličtina, kde se odvozená slova formálně nemění, se někdy hovoří o tzv. *word-based conversion*. U jazyků s bohatší morfologií jako je např. italština nebo čeština se pak setkáme s pojmem *stem-based conversion*. Pro flektivní jazyky je potřeba výše zmíněnou definici konverze lehce poupravit, např. Henry Sweet ji definuje jako transkategorizaci „*without any modification or addition, except, of course, the necessary change of inflection*“²⁷ (Sweet 1892, s. 38, citováno z Thornton 2004, s. 503).

Termín transkategorizace či transpozice je neméně problematický. A. M. Thornton považuje konverzi v podstatě za jistý typ transkategorizace, která má mnohem širší význam. Je založena na předpokladu, že každý slovní druh, každá lexikální kategorie, je vyhrazena určité syntaktické funkci (slovesa na příklad plní primárně funkci predikátu) a každé jiné užití je pak považováno za transkategorizaci. Je ovšem nutno podotknout, že existence slovnědruhových kategorií není v jazyce univerzální (srov. Štekauer et al. 2012, s. 213-214). V indoevropských jazycích s nimi ale lze obecně počítat. V současnosti je ovšem koncept kategorií vnímán více flexibilně (Valera 2015, s. 324). Některé členy jsou považovány za prototypické zástupce kategorie tvořící její jádro, jiné tvoří periferní oblasti kategorie a jsou

²⁶ S některými návrhy, jak vyřešit problém směru konverze u takových případů, seznamují Fabregas a Scalise (2012, s. 99)

²⁷ „bez nějaké změny nebo přidání morfémů, samozřejmě vyjma flektivních morfémů“

více náchylné ke transkategoriálním převodům (srov. Dokulil 1982). Při přechodu z jedné kategorie do druhé je třeba si uvědomit, jestli vzniká nová lexikální jednotka či nikoli. Zpodstatnělý infinitiv je v italštině jeden z případů transkategorizace, při kterém nedojde ke změně formy slova (např. od slovesa *essere* máme substantivum *gli esseri umani*). Nově vzniklé slovo musí vždy zapadat do paradigmat příslušného slovního druhu, tedy italská deverbální substantiva tvoří plurál jako jiná italská substantiva, slovesa vzniklá konverzí podstatného či přídavného jména se časují stejně jako ostatní existující slovesa. Pokud slovo nepřijme za své morfologické kategorie nového slovního druhu, nevzniká nová lexikální jednotka, která by byla zařazena do slovníku neologismů. Jedná se pak jen o případy, kdy je slovo jedné slovnědruhové kategorie užito ve větě na pozici, kterou obvykle obsazují slova jiné kategorie, na příklad užití infinitivu ve funkci, kterou obvykle zastávají podstatná jména: ve větě *‘Lo scrivere vuol più ingegno del parlare’* (italské přísloví) plní zpodstatnělý infinitiv funkci subjektu. Taková forma slovesa zachovává možnost časování (*l’aver scritto*), neumožňuje nám ji, na rozdíl od *l’essere*, skloňovat (**gli scriverei*). V takovém případě o konverzi nejde. U výše zmíněných příkladů šlo vždy o transkategorizaci beze změny tvaru slova. Za transkategorizaci v důsledku připojení morfologického materiálu je některými považována i sufixace. Hovoří se pak o transkategorizační funkci sufixů. I Claudio Iacobini (2010) považuje konverzi za „[...] *tecnicamente un «processo di transcategorizzazione» non segnalato da marche affissali.*“

Elisabetta Ježek a Paolo Ramat z univerzit v Pavii užívají pojem transkategorizace poněkud jiným způsobem. Fakt, že se lexikální jednotky mohou objevovat i v jiném syntaktickém kontextu, je podle nich dán kategoriální flexibilitou. Termín transkategorizace definují jako „*a diachronic²⁸ process consisting in a categorial shift of a lexical item without any superficial marking. It is a functional reanalysis resulting from the employment of a lexical item associated to a source category into a (morpho)syntactic context which is typical of a target category.*“²⁹ Jde tedy o reanalýzu, ale nikoli stejného typu jako když z latinského analytického tvaru futura *laudare habeo* vznikl syntetický tvar *loderò*, neboť v tomto případě se nevystoupí z lexikální kategorie sloves a nejde tedy o případ transkategorizace. Autoři také připomínají, že jiní lingvisté užívají termínu konverze. Sami ale preferují termín

²⁸ zvýrazněno autorem dipl. práce

²⁹ „diachronní proces spočívající ve změně kategorie lexikální jednotky bez jakéhokoliv povrchového značení. Jde o funkční reanalýzu, která vychází z využití lexikální jednotky spojované se zdrojovou kategorií, v morfosyntaktickém kontextu typickém pro cílovou kategorii“ (Ježek a Ramat 2009, s. 395)

transkategorizace, neboť u něj nemůže dojít k mýlce, čeho se konverze týká, z pojmu je jasné patrné, že jde o změnu kategorie. Vycházejí ale z té definice konverze, která nepřipouští změnu tvaru slova. Tento termín využívají mnohem úžeji. Transkategorizací pro ně není, když se z vázaného morfému stane volný a naopak, neoznačují tak ani derivaci pomocí sufixů nebo změnu kategorie v důsledku reduplikace, která se v některých jazycích objevuje, neboť i zdvojení je změna formální podoby. V jejich pojetí nejsou transkategorizací nakonec ani ty případy, které za takové považují A. M. Thorntonová a C. Iacobini, tedy přechody mezi kategoriemi ve flektivních jazycích, kde je změna formy nutná (např. substantivum *arrivo* odvozené od slovesa *arrivare* nebo naopak sloveso *telefonare* vzniklé od *telefono*). Neznamená to ale, že by flektivní jazyky byly nutně z tohoto konceptu vyloučeny. Co tedy za transkategorizaci považují, si můžeme ukázat na následujícím příkladu z italštiny: původní minulé participium *presso* od latinského slovesa *premere* bylo v italštině vytlačeno tvarem *premuto* a mohlo se zařadit mezi předložky (pro další příklady viz Ježek a Ramat 2009, s. 399-400). Dokulil (1982) by tento případ postupné změny řadil mezi slovnědruhovné přechody (v češtině např. ustrnutí některých ohebných slovních druhů v příslovečných určeních a jejich přesun do kategorie adverbíí - ráno, večer, či adverbializace předložkových pádů - zjara, potom), nikoli k transkategorizaci. Vůči té ještě vymezuje pojem transpozice, který chápe velice úzce jako převod z jedné kategorie do druhé bez jakéhokoliv sémantického posunu (např. učit - učení, ale ne učit - učitel). Důvodem k takovému převodu pak může být „*záměr zobrazit jev prizmatem jiného než adekvátního slovního druhu.*“ (Dokulil 1982, s. 261) Termínem konverze rozumí takový převod či přechod, „*při němž je výchozí slovo přejato do nového slovního druhu v základní formě.*“ (ibid., s. 262)

Jak jsme viděli, operují různí lingvisté s identickými termíny různými způsoby, a to nejen v závislosti na různých typech jazyků, ale i v rámci jednoho jazyka. Abychom si to shrnuli, konverze může označovat:³⁰

- změnu jiné než lexikální kategorie, např. změnu jmenné kategorie rodu (*ragazzo/ragazza, melo/mela*)
- změnu lexikální kategorie beze změny formy (a run/to run). Tato definice je nejčastější a také považována za nejprototypičtější
- změnu lexikální kategorie zahrnující i změnu formy

³⁰ Více informací k jednotlivým typům konverze lze najít u Valery 2015, s. 322-335

- menší hláskové změny nebo posuny přízvuku (βέβαιος_{ADJ} / βεβαίως_{ADV})
- změny flektivních morfémů (*asterisco/asteriscare*)

Někdy se o konverzi ve flektivních jazycích hovoří jako o minoritním slovotvorném procesu, ale budeme-li za konverzi považovat právě i poslední zmiňovaný typ, nelze s tímto tvrzením souhlasit. „*[W]ord-based and stem-based conversion are not substantially different types of processes except that they manifest themselves differently according to the different morphology of each language [...]*“³¹

Závěrem můžeme uvést definici, která shrnuje výše uvedené a vyhovuje pojetí konverze, které se objevuje v této práci. „*[C]onversion appears as a word-formation process where the form of the converted item does not change, while its inflectional potential, its syntactic function and its meaning do, such that the item displays inflectional, syntactic and semantic properties of a new word class.*“³²

³¹ „[...] konverze operující se slovem a konverze operující se kmenem nejsou v zásadě odlišné typy slovotvorných procesů, pouze se projevují odlišně v závislosti na jiné morfologii jednotlivých jazyků“ (Valera 2015, s. 331)

³² „Konverze se zdá být takovým slovotvorným procesem, kde se forma konvertované formace nemění, zatímco její flekční potenciál, syntaktická funkce a význam ano, takže tato formace vykazuje flektivní, syntaktické a sémantické vlastnosti nového slovního druhu.“ (Valera 2015, s. 322)

1.4 Retroformace

Tvoření nových slov probíhá zpravidla směrem od jednodušší jednotky směrem ke komplexnější formaci, k základní bázi jsou postupně připojovány afixy v případě derivace, či jsou spojována slova do větších celků v případě kompozice. Jak jsme již zmínili výše, konverze je některými lingvisty považována za méně přirozený jazykový proces. Retroformace, tedy odvozování méně komplexních jednotek od komplexnějších celků, by pak byla považována, spolu se zkracováním, za nepřirozený slovotvorný proces. S tím také souvisí i fakt, že je tento způsob derivace v jazycích méně běžný (Štekauer et al. 2012, s. 234).

Jak termín retroformace (anglicky backformation, back-derivation, italsky retroformazione) napovídá, jde o obrácení některého slovotvorného pravidla. Mluvčí na základě podobnosti s jinými derivovanými formacemi vyhodnotí konkrétní slovo jako stejným způsobem odvozené a domnělou bázi pak následně používá, ačkoliv skutečná báze, od které bylo slovo utvořené, vypadá podstatně jinak. Takovouto **falešnou etymologií** vidíme na příklad u slovesa *ablare*, které bylo zpětně odvozeno od substantiva *ablazione* za použití stejného slovotvorného pravidla, jaké se uplatňuje při tvoření deverbálního substantiva *creazione* od slovesa *creare*³³. Sufixem *-zione* jsou tvořena deverbativní substantiva označující nějakou činnost či výsledek této činnosti, což výše zmíněné substantivum splňuje. U slovesa *ablare* je ale jisté, že jde o retroformaci, neboť substantivum *ablazione* pochází z latiny a je utvořeno od supinového kmene slovesa *auferre*, nikoli od *ablare*. Tento způsob odvozování slov je velice častý u malých dětí, jejichž lingvistické uvažování je naprosto pravidelné. Teprve postupem času se naučí, která slova se v jazykové komunitě skutečně používají a která nikoli a tento proces se čím dál více marginalizuje (Rainer 2004, s. 495).

Procesem retroformace vznikají z převážné většiny slovesa. „*Questa preponderanza dei verbi è dovuta probabilmente al fatto che la forma e il significato del verbo base sono predicibili con grande precisione a partire dalla parola complessa, mentre il rapporto fra nomi / aggettivi e derivati denominali / deaggettivali non mostra lo stesso grado di predicibilità.*“³⁴

³³ Příklady i jejich etymologie jsou přebrány z Rainer 2004 (s. 495-496)

³⁴ „Převaha sloves je pravděpodobně dána tím, že jak forma, tak význam slovesné báze jsou odhadnutelné od derivovaného slova s větší přesností, zatímco vztahy mezi substantivy/adjektivy a slovy od nich odvozenými nevykazují stejnou míru přesnosti.“ (Rainer 2004, s. 497)

Někteří lingvisté považují za retroformaci i vznik takových odvozených slov, která neodpovídají žádnému produktivnímu slovotvornému procesu. U **kompozit** nejde o falešnou etymologii. Např. sloveso *compravendere* muselo, podle Franze Rainera, vzniknout zpětně od substantiva *compravendita*, neboť neexistuje v italštině slovotvorné pravidlo, podle kterého lze utvořit sloveso spojením dvou sloves. Podobně se v současné angličtině nevyskytují slovesná kompozita ve formě N+V, proto jsou verba typu *to baby-sit* či *to vacuum-clean* obvykle považována za příklady retroformace od substantiv *baby-sitter* a *vacuum-cleaner*. Štekauer (2015, s. 348-349) na ně pohlíží poněkud odlišně. Podle něj se s kompozity typu N+V vyvinul v angličtině nový produktivní slovotvorný proces. Jedná se o inkorporaci nejčastěji substantiva do slovesa (noun incorporation), kde substantivum zastává často syntaktickou funkci objektu. Dle něj je tento postup přirozenější i vzhledem ke konstrukční ikonicitě, neboť jde o konkatenační proces. Také je jednodušší oproti retroformaci, kdy nejprve musí dojít v tomto případě k připojení sufixu a jeho následnému odpojení. Štekauer nicméně retroformaci neodmítá. „*It may be surmised that one can hardly describe various aspects of ‚backformation‘ by a unified theory. It seems that rather than a single word-formation process we face processes of different sort, including, on the one hand, incorporation, and on the other hand, a mixture of reinterpretation, analogical formation, and clipping, all this clearly connected with the general tendency [...] towards the economy of expression.*“³⁵

³⁵ „Můžeme se domnívat, že jen těžko lze popsat rozličné aspekty retroformace jedinou teorií. Zdá se, že spíše než o jeden slovotvorný proces, jedná se o několik různých procesů, včetně, na jedné straně, inkorporace a, na druhé straně, směsí reinterpretace, analogické derivace a zkracování. To vše spojené s obecnou tendencí k úspornému vyjadřování.“ (Štekauer 2015, s. 349)

1.5 Kompozice

Kompozice jako slovotvorný prostředek se uplatňuje téměř výhradně při vzniku nových substantiv. V menší míře tak vznikají i koordinační adjektivní kompozita. Kompozita, jejichž výstupní kategorií by bylo sloveso, se za předpokladu, že verba typu *oltrepassare* jsou derivována prefixy, již téměř nevyskytují. To ovšem neznamená, že by se slovesa ve složených slovech nevyskytovala. Jde převážně o exocentrická nominální kompozita, která mohou mít strukturu [V+V]_N (*il saliscendi*), [V+N]_N (*il portalettere*) nebo [V+Adv]_N (*il buttafuori*), kdy zdaleka nejproduktivnější je kombinace verbum-substantivum. Restrikce, které se uplatňují u kompozice, jsou syntaktické povahy. Nemohou se například kombinovat slovesa s adjektivy, neboť ta rozvíjejí pouze substantiva. Ze stejného důvodu jsou verba v nominálních kompozitech vždy na prvním místě. Existují v italštině i kompozita, ve kterých je sloveso hlavou a objevuje se v pozici napravo, což je v rozporu s italským slovosledným pořádkem. Jde ovšem o původní latinská kompozita, která jsou v italštině již lexikalizována (*capovolgere, mantenere, benedire*). Produktivitu lze v případě prefixace a sufixace určovat u každého jednotlivého afixu, v případě kompozice je příhodnější hodnotit spíše produktivitu jednotlivých vzorců. Endocentrická kompozita s hlavou napravo byla dlouhou dobu marginální záležitostí. To se v průběhu 20. století postupně proměňuje v souvislosti s významným rozšířením tzv. neoklasických kompozit.

Neoklasickou kompozicí se rozumí tvoření slov pomocí prvků pocházejících z klasických jazyků - řečtiny a latiny. Taková kompozita vznikala v italštině i ve stoletích předcházejících, ale teprve ve dvacátém století došlo k výraznému rozšíření zmíněného slovotvorného prostředku. Ještě na počátku století se neoklasická kompozita skládala pouze z těchto klasických prvků - konfixů, postupně začala vznikat i nová slova, ve kterých se konfixy pojily se slovy domácího původu.

Od běžných složenin, ve kterých se kombinují dvě volné formy, se neoklasická kompozita odlišují tím, že obsahují konfixy, což jsou vázané morfémy. Zároveň ale vykazují jiné charakteristiky než další vázané morfémy - afixy. Ty nejsou, na rozdíl od konfixů, derivovatelné (*antropizzare*) a jejich sémantika je spíše relační, kdežto konfixy mají spíše lexikální význam.

Pojmenování prvků neoklasické kompozice se díky jejich zvláštnímu statutu u jednotlivých lingvistů liší. Termíny konfix, konfixát a konfixace, rozšířené v anglofonní lingvistice, jsme převzali od doc. Radimského, který se neoklasickým kompozitům věnuje. V italském prostředí se jimi snad jako první zabýval Bruno Migliorini už v první polovině století, který jim přisoudil termíny *prefissoid* a *suffissoid*. Sergio Scalise je nazývá *semiparole* a Danielle Corbinová *archéoconstituants*, resp. *fractoconstituants*, pokud jde o zkrácená slova chovající se stejně jako archaické konstituenty. Někdy se jim též říká internacionalismy, neboť je jejich význam a částečně i podoba v mnoha jazycích stejná. To je dáno spoluprací mezi jednotlivými zeměmi v oblasti vědy a techniky, jež je hlavní doménou, kde se neoklasická kompozita uplatňují.

Běžná kompozita nebývají zpravidla dále derivována, neoklasická kompozita naopak další derivaci umožňují, zejména pak takové konfixáty, které mají na prvním místě konfix a na druhém domácí slovo.

Množina prvků neoklasických kompozit je, co se týče charakteristik, velmi heterogenní skupinou. Konfixy mají obvykle tu vlastnost, že se mohou vyskytovat jak na prvním, tak na druhém místě kompozita (*filosofia* - *cinéfila*). Některé prvky ale tuto vlastnost nemají a objevují se fixně na prvním či posledním místě, čímž se podobají prefixům a sufixům a hodí se pro ně Miglioriniho přiléhavý termín *affissoidi*. Tím, že konfixy stojí někde na pomyslné hranici mezi slovy a afixy, je jejich další jazykový vývoj možný v obou směrech. Některé původní konfixy se již v jazyce etablovaly jako slova (*fobia*, *moto*, *radio*), jiné mají zase blíže afixům, konkrétněji k prefixům. Jde o takové konfixy, které jsou spíše determinantem, nikdy nejsou hlavou a netvoří exocentrická kompozita. Jejich význam je relační (endo-, mono-, archeo-). U některých prefixoidů došlo ke gramatikalizaci a staly se z nich právoplatné prefixy (auto- ve významu sám sobě, iper-, mega-, neo-). V průběhu dvacátého století se kompozita s řeckými a latinskými morfémy rozšířila i do oblastí mimo vědu a techniku, produktivita tohoto procesu výrazně narostla a vznikl tak i nový typ konfixů, o kterých se zmiňuje už Migliorini (1941). Iacobini (2004c) je nazývá formativními prvky druhé generace. Jde v podstatě o zkráceniny původních konfixátů. „*L'accorciamento e un procedimento indipendente dalla formazione di elementi compositivi, ma le caratteristiche fonologiche e prosodiche delle forme accorciate rendono tali forme particolarmente adatte a essere*

*riutilizzate come elementi di un composto, specialmente come elementi iniziali.*³⁶ Výsledek zkrácení pak může mít stejný tvar jako původní formativní prvek, ale přenáší na sebe význam celého konfixátu. Tak např. z řeckého οἶκος (domov, životní prostředí) vychází konfix eco-, který je součástí konfixátu *ecologia*, a s tímto významem pak tvoří další kompozita (*ecodisastro*, *ecoprodotto*). Takových homonymických páru je v italštině několik (např. auto, moto, tele, radio). Ne všechny zkráceniny ale musí formou odpovídat původním konfixům (socio- od *sociale*, euro- od *Europa* nebo cine- od *cinematografo*) nebo do italštiny přecházet z klasických jazyků (e-, cyber-).

Jak vidíme, ze synchronního hlediska nelze hodnotit neoklasická kompozita jen na základě toho, že obsahují prvky pocházející z klasických jazyků. Podstatná je v těchto případech struktura výsledných formací, kterou moderní italská kompozice zdělila po klasických jazycích, ale která je někdy přisuzována spíše vlivu angličtiny. „[K]lasické jazyky se totiž v konstrukční morfologii vyznačují tzv. větvením doleva (tj. přidávají závislé členy k řídícímu zleva), zatímco moderní románské jazyky větví doprava. Konfixace plně zdělila tento rys a románské konfixáty proto mají řídící člen vpravo, zatímco románská subordinační kompozita mají řídící člen vždy vlevo“ (Radimský 2011, s. 109).

³⁶ „Zkracování je nezávislý typ tvoření slov, ale fonologické a prosodické charakteristiky zkrácenin je činí zvláště vhodnými k dalšímu použití jako prvky kompozit, obzvláště na prvním místě.“ (Iacobini 2004c, s. 73)

2 Analýza vzorku

V tomto oddíle si představíme metodu, jakou jsme získali vzorek sloves, který jsme poté podrobili analýze, a následně se pokusíme popsat, jakými konkrétními morfologickými způsoby vznikala slovesa ve zvoleném období.

Seznam zkoumaných sloves je sestaven výhradně z dat získaných ze slovníku **Dizionario Italiano Sabatini-Coletti**. Elektronická verze slovníku DISC umožňuje třídit lemmata podle etymologie, slovních druhů, odvětví, ve kterých se jich užívá, ale především také podle data atestace, díky čemuž jsme mohli velice snadno získat seznam sloves vzniklých v posledních třiceti³⁷ letech. Získaná slovesa byla roztríděna do tabulek podle toho, jakými slovotvornými procesy vznikala. Informace o etymologii nám poskytl samotný DISC, ovšem teoreticky jsme vycházeli spíše z monografie *La formazione delle parole in italiano*.³⁸ Autoři slovníku DISC např. považují slova obsahující prefix za kompozita, v této práci je ovšem řadíme k derivaci. Roztríděná slovesa, s doplňujícími informacemi i významem, jsou v jednotlivých tabulkách uvedena v příloze na konci práce. Obsah tabulek je přizpůsoben konkrétním slovotvorným procesům, např. u prefixace není slovní druh báze relevantní, u sufixace je tomu naopak.

U každého jednotlivého slovotvorného procesu zmiňujeme jeho produktivitu. Vzhledem k mnoha významům, kterých může tento termín nabývat, není od věci si na tomto místě říci, jak tomuto pojmu rozumíme v této práci.

Franz Rainer (1987, citováno z Gaeta a Ricca 2015, s. 843) uvádí šest významů, které bývají přiřazovány termínu produktivita. Jde o:

- 1) počet slov zformovaných pomocí určitého slovotvorného pravidla (STP)
- 2) počet slov zformovaných pomocí určitého STP za určité časové období
- 3) možnost vytvořit nová slova pomocí určitého STP
- 4) pravděpodobnost vytvoření nového slova pomocí určitého STP
- 5) počet možných slov vytvořitelných podle určitého STP
- 6) vztah mezi existujícími a možnými slovy vytvořitelnými podle určitého STP

³⁷ Slovo *poslední* je s ohledem na datum sepsání této práce poněkud zavádějící. Bude upřesněno dále.

³⁸ GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, ISBN 3-484-50711-X. Jednotlivé kapitoly, ze kterých jsme čerpali, viz soupis bibliografie.

Produktivitu lze tedy chápat jak z kvantitativního, tak z kvalitativního pohledu. Kvalitativní pohled bere v úvahu počet a typy restrikcí, které se váží ke konkrétnímu slovotvornému prostředku, a od nich odvíjí jeho produktivitu. V této práci ale užíváme tento termín ve významu 1 resp. 2. Produktivitu vnímáme také jako škálu, můžeme tedy hovořit o více produktivních či méně produktivních slovotvorných prostředcích. Zcela neproduktivní jsou takové procesy či prostředky, které se v daném období vůbec nepodílely na tvorbě nových sloves.

Zkoumaný vzorek tvoří 330 sloves, jejichž data atestací se pohybují pouze mezi lety 1976 a 2001, seznam sloves tedy pokrývá pouhých 25 let. Hraniční roky jsou dány možnostmi vyhledávání ve slovníku a také jeho datem vydání v roce 2005. Nejpozdější datum atestace má výpůjčka *highlight* z roku 2004. O jedenáct let později tedy jen stěží budeme tato slova nazývat neologismy. 21. století zastupuje v celém slovníku pouze 47 slov. V drtivé většině jde o substantiva, slovesa jsou zastoupena pouze třemi lemmaty (*chattare*, *mobbizzare* a *perimetrare*). Není jistě bez zajímavosti, že 30 z těchto 47 „neologismů“ jsou výpůjčky z jiných jazyků (29 z anglického, 1 z francouzského jazyka). Co se týče jednotlivých roků atestace sloves, pozorujeme zvláště výrazné množství sloves vytvořených podle slovníku DISC v letech 1983 a 1987. Dohromady bylo 170 sloves z 330 vytvořeno v těchto dvou letech.³⁹

Slovesa jsme podle konkrétních slovotvorných procesů roztřídili následovně:

Slovotvorný proces	počet sloves
prefixace	101
sufixace	85
parasyntéza + dvě fáze	15
derivace	15
konverze	65
retroformace	4
kompozice	18
výpůjčky	22
celkem:	325

³⁹ Domníváme se, že to nějakým způsobem souvisí se zdroji neologismů, užívanými autory slovníku DISC. Zdá se nám nepravděpodobné, že by tyto dva roky byly skutečně tak bohaté na nová slova, zatímco v ostatních letech vznikalo v průměru 3-5 sloves za rok. Tuto domněnku ovšem nemůžeme nijak doložit, autoři nikde ve slovníku neuvádějí, jakým způsobem data sbírali.

Je pravděpodobné, že pokud by někdo další sledoval jiné teoretické přístupy, jaké jsme viděli v prvním oddílu této práce, získal by poněkud odlišná čísla. V této práci považujeme prefixaci za součást derivace a jednotlivé prefixy jsme určili jako takové na základě tabulky Claudia Iacobiniho (2004a, s. 112). Zároveň nevyčleňujeme alterační afixy jako speciální typ a pojednáváme je u příslušných derivačních procesů. Denominální a deadjektivní slovesa s prefixem dělíme, také po vzoru Iacobiniho, na parasyntetická slovesa a slovesa s dvěma fázemi derivace. Denominální a deadjektivní slovesa bez prefixu řadíme ke konverzi, ačkoliv jejich forma je nikoli stejná, ale obohacená o slovesnou koncovku. Slovesa obsahující konfix řadíme, po vzoru P. Štichauera ke kompozitům nikoli mezi afigovaná slovesa. Mezi výpůjčky jsou řazena pouze ta slovesa, která neprošla žádnou jinou derivací.

Celkový počet sloves vzniklých pomocí slovtvorných procesů a výpůjček je 325. Zbylá slovesa nebyla utvořena žádným z těchto procesů. Jde o slovesa s nejistou etymologií či o onomatopia (*sconfinferare*, *spizzare*, *ravanare* a *squittinire*) a sloveso, které nebylo nijak derivováno, pouze přibralo nový význam (*emulare*).

2.1 Slovesa vzniklá prefixací

V letech 1976 až 2001 vzniklo tímto způsobem 101 sloves, resp. 99 sloves bylo konstruováno připojením prefixu, zbylá dvě vznikla výměnou jednoho prefixu za jiný (o tom níže). Tato slovesa tvoří tedy zhruba třetinu všech sloves vzniklých v daném časovém období, což činí z prefixace nejproduktivnější slovtvorný proces. Toto „vítězství“ lze ale přisoudit relativně velkému množství disponibilních prefixů. Nejproduktivnější prefix re-/ri- je s počtem 47 sloves daleko za nejproduktivnějším sufixem -izzare. Níže jsou uvedeny počty sloves derivovaných konkrétními prefixy ve zmíněných desetiletích.

prefix	počet		prefix	počet
ri-/re-	47		contro-	2
de-	23		sotto-	2
auto-	7		stra-	1
s-	7		pre-	1
dis-	3		trans-	1
con-	3		ultra-	1
			in-	1

Jak jsme viděli v teoretické části práce, nepanuje mezi lingvisty shoda v odpovědi na otázku, zda prefixaci řadit k derivačním procesům či se jedná o kompozici, případně které morfémy považovat za afixy a které za části kompozit. Slovník DISC označuje všechna prefigovaná slovesa stejně jako endocentrická kompozita, tedy *comp. di P e X*, kdy příslušná P pak na jiném místě hodnotí různě. Jako prefixy jsou označeny jednoslovné předpony ri-, de-, s-, dis-, con-, stra-, pre-, trans- a in-, jako první části kompozit předpony auto-, contro-, sotto- a ultra-. V této práci vycházíme z tabulky Claudia Iacobiniho (2004a, s. 112), proto je např. morfém auto- řazen k prefixaci, ale morfém bio- považujeme za součást kompozit.

Oproti verbálním sufixům je disponibilních prefixů relativně více, nicméně oproti latině se jejich počet rapidně snížil a došlo i k omezení významů, které mohly latinské verbální předpony vyjadřovat. „[N]el passaggio dal latino alle lingue romanze i prefissi hanno perso la loro capacità di determinazione aspetuale e hanno ridotto considerevolmente la loro capacità di determinazione locativa, in termini di numero di prefissi, di estensione del loro

*uso e dei tipi di significato da essi espressi.*⁴⁰ Termínem *locativo* myslí Iacobini jak význam prostorový tak časový. Skutečně, ve zkoumaném vzorku již pouze prefixy *contro-* a *trans-* vyjadřují prostorový a prefix *pre-* časový vztah s bázovým slovesem. Ostatní latinské lokativní prefixy jsou buď velice málo produktivní, nebo zcela neproduktivní. Iacobini (2005, s. 305) vidí jako hlavní příčinu marginalizace lokativních významů prefixů v tom, že vhodné verbální báze, ke kterým by se prefixy připojovaly, byly již vyčerpány, a zároveň jsou lokativní významy čím dál více vyjadřovány pomocí adverbů.

Porovnáme-li údaje s Iacobiniho daty⁴¹, uvidíme, že v posledních třech desetiletích došlo k poměrně významnému, vzhledem k počtu předpon, které se na prefixaci podílejí, úbytku disponibilních prefixů. Ještě před rokem 1976 vznikala slovesa (i když ve skutečně malém počtu) s předponami *estro-*, *intro-*, *retro-*, *sopra-* a zhruba osmi dalšími. U předpon *ri-*, *de-*, *auto-*, *con-*, *contro-*, *sotto-*, *stra-* a *trans-* nepozorujeme významné posuny v produktivitě, která je konstantně vysoká, resp. nízká. Naopak v posledním čtvrtstoletí 20. století došlo k úbytku sloves tvořených předponami *dis-* (pouze 3 z 34), *s-* (16 ze 146) a parasyntetických sloves s předponami *ad-* (2 z 19) a *in-* (8 ze 75).

Kombinace několika prefixů nejsou příliš běžné, nejčastěji jde o slovesa parasyntetická, jejichž rezultativní charakter nahrává užití prefixů *ri-* a *dis-* s reverzním významem (*rincretinare*, *rinvipere*, *disallineare* a několikanásobně prefigované *risurriscaldare*). K bázím již obsahujícím sufix se připojují hlavně prefixy *de-*, *ri-* a v menší míře i předpony *dis-* a *sotto-*, dohromady jde o 15 sloves, z nichž 14 je derivováno sufixem *-izzare*, z nichž 9 obsahuje prefix *de-*.

V některých ojedinělých případech může docházet, namísto k připojení nového prefixu, k nahrazení stávajícího. Iacobini (2004a, s. 117) zmiňuje, že k takovému fenoménu dochází zvláště u parasyntetických sloves a často se týká prefixu *s-*. Takový případ můžeme najít i mezi slovesy vzniklými po roce 1976. Parasyntetické reflexivní sloveso *incazzarsi* - *arrabiarsi*, *infuriarsi*, vzniklé od slova *cazzo* již v roce 1908, funguje jako báze slovesu *scazzarsi* - *essere sopraffatto dallo sconforto*, kde prefix *s-* má zde podle slovníku DISC intenzifikační funkci. Druhým slovesem, u kterého vidíme výměnu jednoho prefixu za druhý, je sloveso *implodere*,

⁴⁰ „Při přechodu od latiny k románským jazykům ztratily prefixy svou schopnost vyjadřovat aspekt a výrazně zredukovaly svou schopnost vtisknout slovům lokativní význam, pokud jde o počet prefixů, rozsah jejich užívání a typy významů, které se jimi vyjadřují.“ (Iacobini 2005, s. 296)

⁴¹ Iacobini (2005) také využívá ke své analýze slovník DISC, jeho data ovšem tvoří slovesa vzniklá v průběhu celého 20. století, celkově tedy kolem 750 sloves.

které vzniklo na bázi slovesa *esplodere*. U tohoto slovesa vidíme ještě původní užití prefixu *in-* s lokativním významem v opozici k prefixu *ex-*, které vycházejí z latinských předložek značících pohyb směrem dovnitř a směrem ven.

Restrikce, které se u prefixů váží na výběr báze, nejsou založeny na slovnědruhových kategoriích, jako je tomu u sufixů. Naopak, mnoho prefixů se váže k substantivům, adjektivům i slovesům. Jen slovesnou bázi si však vybírají prefixy *de-* a *ri-*, které, jak plyne z tabulky, jsou nejčastějšími prefixy při tvorbě sloves po roce 1976. Restrikce, které vstupují do tvorby prefigovaných slov, jsou pak spíše sémantické povahy. Např. verbální prefix *ri-* nelze připojit ke všem slovesům, ale jen k těm, která vyjadřují opakovatelnou činnost, jejíž výsledky mohou být vratné (Štichauer 2007, s. 116). Také fonologické restrikce se u prefixů do značné míry neuplatňují, většinu z nich lze připojit k jakémukoliv slovu, i za cenu toho, že vzniknou shluky hlásek, které se v italštině obvykle nevyskytují. Jediná fonologická restrikce se týká prefixu *s-*, který z evidentních důvodů nelze připojit ke slovům začínajícím na sykavku. Dále se pak nepřipojuje ke slovům začínajícím na vokál. Důvod je prostý: jako jediný prefix netvoří *s-* samostatnou slabiku, připojením ke slovu by splynul s počáteční hláskou v jednu slabiku, což by komplikovalo rozpoznání této hlásky jako prefixu. Prefix *s-* je proto v těchto případech nahrazován prefixy *dis-* nebo *de-*.

Níže budou podrobněji představeny jednotlivé prefixy, které nemá v tomto případě smysl řadit, jak je obvyklé v morfologických příručkách, podle sémantické příbuznosti, neboť je jich jen omezený počet. Budou tedy řazeny podle četnosti.

ri-/re-

Prefix *ri-* a jeho poziční varianta *re-* jsou neproduktivnějšími prefixy při tvorbě nových sloves vůbec. Vychází z latinského *re-*, které označovalo opakování nějakého děje, proto si tento prefix vybírá výhradně slovesné báze. Slovesa s tímto prefixem mají tedy hlavně iterativní význam, což dokazují i popisy jednotlivých sloves, které opisují jejich význam často pomocí spojení *di nuovo*, *nuovamente* nebo *tornare a* (*ricentrare –, tornare a centrare qlco.*, *reidratare –, idratare di nuovo ciò che si è disidratato*) Význam derivátu se neomezuje jen prosté opakování, ale často jde o vrácení se k činnosti, aby se dosáhlo jiného, lepšího výsledku. Federico Vicario (2005, s. 553) přisuzuje předponě *ri-* i reverzní význam (např.

ridare, riportare), ale zdá se, že v současnosti je předpona *ri-* při tvoření sloves s tímto významem neproduktivní⁴². Varianta *re-* se užívá před slovesy začínajícími samohláskou „i“ (*reimpiantare, reinscrivere*, ale *ri(n)stallare, rinvipersi*). Některá původem latinská slova mají varianty s oběma prefixy, varianta s *re-* je pak přiřazována k vyššímu stylu (Iacobini 2004a, s. 156). Převažují tranzitivní slovesa, ale objevují se i slovesa intranzitivní a reflexivní (*risanguinare, riverseggiare*). Další význam prefixu *ri-*, vyskytující se u sloves vzniklých po roce 1976, je ingresivní. Prefix *ri* se připojuje k parasyntetickému slovesu *incretinire* - ,diventare cretino' a dochází k apokopě.

de-

Druhý nejproduktivnější slovesný prefix *de-* vychází s latinské předložky *de* a jeho původní význam bylo odloučení, separace (Rohlf 1969, s. 350). Z něho se vyvinulo několik dalších významů, které tento prefix slovesu přináší, zejména význam privativní (*demotivare* – ,privare qlcu. di motivazioni', *deaerare* – ,privare un liquido dell'aria in esso contenuta') a význam reverzní neboli vedoucí k opačnému stavu než který je vyjádřen slovesem báze. Z toho plyne, že slovesa, ke kterým se prefix *de-* pojí, musí nutně vyjadřovat činnost, která vede ke stavu, který lze vrátit zpět (Štichauer 2007, s. 59). U sloves s reverzním výrazem si můžeme všimnout spojitosti s prefixem *ri-*, činnosti, které lze vrátit do původního stavu, lze také znovu opakovat: *condizionare* → *decondizionare* → *ricondizionare*, *strutturare* → *destrutturare* → *ristrutturare*⁴³. Významnou většinou jsou slovesa prefigovaná tímto sufixem tranzitivní nebo reflexivní, jen jediné sloveso vzniklé po roce 1976 je intranzitivní (*delegiferare*).

auto-

Prefix, vycházející z řeckého αὐτός s významem „sám“, je jedinou reflexivní předponou, kterou má italština k dispozici. Uplatňuje se při derivaci substantiv i adjektiv a je třetí nejproduktivnější předponou sloves vzniklých po roce 1976. Iacobini (2004a, s. 159) uvádí ještě funkce antikauzativní a fokalizační, nicméně sedm sloves ve zkoumaném vzorku je, zdá se, pouze reflexivní. Subjekt těchto sloves v sobě spojuje role agentu i pacientu

⁴² Takový význam by mohlo mít např. sloveso *ricontattare*, kdyby znamenalo kontaktovat někoho, kdo nám předtím volal. Podle slovníku DISC je ale význam slovesa ,contattare qlcu. nuovamente', tedy je jeho význam také iterativní.

⁴³ Toto sloveso spadá rokem atestace (1966) mimo zkoumaný vzorek.

(*autocommiserarsi, autoescludersi*). U větší části existuje i zvrtná podoba slovesa bez prefixu *auto-* se stejným významem (*autocitarsi - citarsi* – *„riportare le proprie parole“*, *autodefinirsi - definirsi* – *„considerarsi in un certo modo“*), předpona je v takovém případě naprosto redundantní. Tato nadbytečnost i rozšíření užívání prefixu *auto-* ve 20. století je pravděpodobně důsledkem vytváření kalků z anglických formací s morfémem *self-*: *autodifesa - self-defence* (Iacobini 2015, s. 1675).

dis- a s-

Původně měly předpony *dis-* a *s-* význam separace, v současnosti tvoří častěji, stejně jako předpona *de-*, slovesa s významem privativním (*sdrogare*) a reverzním (*disallineare, scompattare, smiscelare*). Prefix *s-*, může mít i význam intenzifikační (*slumare* – *„osservare, sbirciare qlcu. o qlco.“*).

co-/con-

Předpona *con-* vychází z latinské předložky *cum* a označuje slovesa, jejichž subjekty vykonávají něco společně (*coeditare* – *„pubblicare un testo assieme ad altri“*). *Co-* je poziční varianta, která se už v latině užívala před vokálem a v italštině i před tzv. nečistým /s/. Tato varianta se čím dál častěji objevovala i v jiných kontextech (*cogestire*), až se stala dominantní, a předpona *con-* se objevuje už jen zřídka. Stejně jako prefix *in-* mění svou podobu podle fonologického kontextu (labializace před bilabiálou: *compossedere*). Tento prefix vyžaduje, aby báze měla externí argument v plurálu nebo aby byl tento argument v komitativním vztahu s nepřímým argumentem slovesa.

contro-

Předpona *contro-* vyjadřuje zejména opozici vůči konceptu vyjádřenému bází. Z tohoto významu se vyvinula i funkce označovat reciproční vztah, která je patrná u jednoho ze dvou sloves derivovaných tímto prefixem (*controffrire* – *„fare un’offerta in risposta a una richiesta“*). Je také jedním ze dvou prefixů, které ve zkoumaném vzorku sloves označují prostorový vztah směrem k bázi. Sloveso *controsterzare* vyjadřuje protipohyb, který řidič vykoná při řízení auta ve smyku.

trans-

Z latinského *trans-* s lokativním významem se v italštině vyvinuly tři prefixy: *trans-*, *tras-* a *tra-*. Iacobini (2004a, s. 135) udává, že před slovesy není předpona *trans-* produktivní. Ve slovníku DISC ji ale lze najít ve slově *transcodificare*, které v informatice označuje něco jako překódování. Na internetu můžeme najít i formu *trascodificare*. Zároveň ale ukazuje (Iacobini 2015, s. 1675), že v současné italštině se při tvoření nových slov, patrně pod vlivem cizích jazyků, objevuje tendence užívat spíše původní latinizující podobu předpon (kromě *trans-* také *circum-*, *extra-* nebo *super-* namísto *circon-*, *estra-* či *sovr-*)

sotto- a stra-

Verbálních alteračních prefixů je v porovnání s těmi, které modifikují adjektiva a substantiva mnohem méně. V italštině se nevyskytují žádné alterační předpony, které by derivovaly pouze slovesa. Grandi a Iacobini (2008) z dat z korpusů *la Repubblica* a *ItWAC* vyjmenovávají celou řadu používaných alteračních předpon, kromě *stra-* a *sotto-* také *iper-*, *super-*, *sopra-* a další. Kromě *semi-* a *stra-* mají alterační prefixy obvykle také lokativní význam: „*Il significato della gran parte dei valutativi verbali è dovuto a una reinterpretazione dell'originale valore locativo, che identifica la posizione superiore con l'intensificazione e quella inferiore con la diminuzione.*“⁴⁴ Mezi lety 1976 a 2001 byly k alteraci sloves použity pouze dva výše zmíněné prefixy (*strameritare*, *sottoutilizzare*, *sottoalimentare*). Slovesa, která tvoří báze alteračním prefixům, musí popisovat akce či stavy, které mají trvalý charakter.

pre-

Předpona *pre-* se pojí jak s adjektivy, substantivy, tak se slovesy. Vyjadřuje časovou předčasnost a je jediným prefixem ve zkoumaném vzorku, který vyjadřuje časové vztahy při derivaci sloves, resp. slovesa (*prestampare*).

⁴⁴ „Význam většiny alteračních verbálních prefixů je dán reinterpetací původního lokativního významu, kdy se spojuje pozice nahoře se zesílením významu a pozice dole s jeho umenšením.“ (Grandi a Iacobini 2008)

in-

O předponě in- se dočteme, že se v současnosti produktivně pojí pouze s parasyntetickými slovesy, tedy s takovými, které vznikly přímo ze substantiv a adjektiv, nikoli se slovesnými bázemi. V parasyntetických formacích prefix in- částečně ztrácí svůj původní lokativní význam a výsledné sloveso pak vyjadřuje, velice zhruba řečeno, „vedení do stavu N‘. Stejný význam můžeme vidět i u slovesa *ingriappare*, které vzniklo připojením prefixu ke slovu *griappare*, jež je významem zcela totožné s prefigovanou variantou slova. Sloveso pochází z francouzského *gripper* - zadřít se (např. motor). Nejen že se v tomto případě předpona pojí se slovesem (substantivum zní *grippaggio*), ale také je zcela redundantní. Je možné, že byl prefix připojen na základě ingresivního významu, který je typický právě pro parasyntetická slovesa s touto předponou.

ultra-

Předpona ultra- se jako alterační prefix užívá hlavně při derivaci adjektiv, v některých případech se připojuje i k substantivům. K derivaci sloves není využívána, máme tedy důvod se domnívat, že sloveso *utracentrigare* nevzniklo prefixací slovesné báze, jak naznačuje slovník DISC, ale spíše konverzí již derivovaného substantiva *ultracentrifuga*, což je speciální typ odstředivky užívaný v biochemii s mnohonásobně větší rychlostí otáček.

2.2 Slovesa vzniklá sufixací

Sufixace je společně s prefixací nejproduktivnějším slovotvorným procesem při vzniku nových sloves. Mezi lety 1976-2001 bylo tímto způsobem vytvořeno 85 sloves. V porovnání s nominální a adjektivní derivací má ta slovesná k dispozici velmi omezené množství sufixů. Denominální a deadjektivní slovesa vznikla pomocí tří derivačních sufixů: -izz-are, -eggi-are a -ific-are. Několik málo deverbálních sloves bylo vytvořeno alteračními sufixy -acchiare a -icchiare. Všechna sufigovaná slovesa patří do první konjugační třídy. V následující tabulce je znázorněno početní rozloženíází pro jednotlivé sufixy.

	denom.	deagg.	deverb.	ostatní	celkem
-izzare	42	32		1	75
-eggiare	3	1		1	5
-ificare	2				2
-icchiare			2		2
-acchiare			1		1
celkem	47	33	3	2	85

Jak je vidět z tabulky, nejsou všechny sufixy stejně produktivní. Sufix -eggiare se podílí celkově na tvorbě sloves pouze z 6 %. Jeho produktivita, zdá se, velice rychle klesá. To vidíme z dat, která analyzovala Maria Grossmann (2004, s. 450-451). Denominální slovesa s -eggiare tvoří 47 % z celkového počtu od substantiv odvozených sufigovaných sloves, což je téměř polovina, nicméně po roce 1950 je to už jen 19 % a po roce 1976 dokonce jen 6 % denominálních sloves obsahuje tuto příponu. U deadjektivních sloves je úbytek též výrazný. Z 21 % klesl podíl na 2 % po roce 1950. Po roce 1976 je tento podíl 3%, ale jde pouze o jediné sloveso a zvýšení o jeden procentní bod bude patrně důsledkem ztráty disponibility sufixu -ificare pro slovesa odvozená od adjektiv. Sufix -ificare si udržuje konstantně nízkou produktivitu kolem 8 % u denominálních sloves, jen po roce 1976 jsou to pouhá 4 %. Jak bylo zmíněno, v současnosti není podle slovníku DISC tento sufix produktivní při derivaci sloves od adjektiv. Produktivita sufixu -izzare naopak, v souvislosti s tímto poklesem, strmě stoupá. Na derivaci denominálních sloves se podílí z 89 %, deadjektivální slovesa s příponou -izzare tvoří dokonce 97 %. Tato data se týkají sloves vzniklých mezi lety 1976-2001. Jde o značný nárůst, vezmeme-li v úvahu, že celkově je denominálních sloves s tímto sufixem 40 % a

deadjektiválních 70 %. Alterační sufixy -acchiare a -icchiare se ve zkoumaném vzorku na sufixaci podílejí 3,5 %.

-izzare

Sufix -izzare je neproduktivnějším afixem vůbec. Pojí se jak se jmény, tak s adjektivy. Rohlf (1969, s. 470) charakterizuje tento sufix jen jako latinizující variantu sufixu -eggiare a slovesa vzniklá tímto způsobem řadí původem do vyšších společenských vrstev. Vzhledem k malému počtu sloves s příponou -eggiare nelze data srovnávat, lze jen konstatovat, že skutečně slovesa derivovaná sufixem -izzare patří z větší části do specializovaného lexika, kdežto pět sloves s příponou -eggiare spadá do obecné slovní zásoby. Rozvíjí slova nederivovaná i již derivovaná nebo vzniklá parasyntézou. Na příkladu deadjektivních sloves, jejichž bázi tvoří z převážné většiny již odvozená adjektiva, vidíme, že sufix -izzare je možno připojit k velkému množství přípon. Některé přípony si podle principu adjacence (Štichauer 2008, s. 54) vybírají jen některé sufixy. Sufix -izzare se v tomto vzorku pojí se sedmi adjektivními příponami: 18 sloves, tedy nadpoloviční většina, je tvořena od adjektiv zakončených na -ale (*semestr-al-izzare*, *margin-al-izzare*), dalších 6 má sufix -ico (*tematico - tematizzare*, *elastico - elasticizzare*), dále jde o přípony -ese (*liban-es-izzare*), -are (*sol-ar-izzare*), -ario (*finanzi-ar-izzarsi*), -evole (*colp-evol-izzare*) a -abile (*correspons-abil-izzare*).

Sufix -izzare je především **kauzativním** sufixem (Štichauer 2007, s. 48). Výsledné sloveso má pak význam „způsobit, aby něco přijalo charakteristiky bazového substantiva nebo adjektiva“, v reflexivní podobě -izzarsi pak sám subjekt přijímá tyto charakteristiky (např. *fistolizzarsi* - ‚trasformarsi in fistola‘, *finanziarizzarsi* - ‚acquisire competenze in ambito finanziario‘). Tato kauzativita způsobuje, že téměř všechna slovesa s tímto sufixem jsou tranzitivní. Pouze jediné sloveso s touto příponou je ve zkoumaném vzorku intranzitivní, a to *neologizzare* - ‚creare parole nuove‘. Nejlépe je tato kauzativita patrná u **deadjektivních** sloves. Jejich prediktabilní význam závisí na charakteristice vyjádřené právě konkrétním adjektivem. Pokud je adjektivum stupňovatelné, vyjadřuje sloveso zpravidla jen zintenzivnění vlastnosti, kterou označovalo derivované adjektivum. Ve zkoumaném vzorku najdeme ale, spíše než kvalifikační, adjektiva relační. Slovesa od nich odvozená pak vyjadřují nabytí vlastnosti, kterou předmět akce dříve neoplýval (*funzionalizzare* - ‚rendere qlco. adatto a una certa funzione‘, *trimestralizzare* - ‚rendere trimestrale una scadenza‘). Se **substantivními** bázemi je situace o něco málo složitější.

„Il verbo denominale suffissato è potenzialmente in grado di designare una grande varietà di situazioni, nelle quali il referente della base potrà avere diversi ruoli. Questi possono dipendere dalle attività normalmente associate al referente in una determinata comunità culturale. Nell'interpretazione del verbo derivato peserà dunque la conoscenza generale e particolare delle cose, comune all'emittente e al ricevente del messaggio.“⁴⁵

Podle Marie Grossmann lze ale denominální slovesa rozdělit do několika typů podle subkategorizačních rysů báзовých substantiv. Zjednodušeně je lze dělit na báze životné a neživotné. Význam sloves se životnou bází lze parafrázovat slovy ‚chovat se jako N‘. Tento význam sdílí sufix -izzare s příponou -eggiare, která se při odvozování tohoto významu uplatňuje ve větší míře. Ve sledovaném vzorku můžeme do této skupiny zařadit jediné denominální sloveso: *sponsorizzare*. Převažují tedy slovesa s neživotnou bází a i ta lze rozdělit do několika podskupin podle toho, jakou roli hraje substantivum N ve verbalizované akci, a to následovně:

- N je výsledkem nějaké akce

dietizzare - ‚mettere qlcu. a dieta‘, colorizzare - ‚rendere a colori una pellicola in bianco e nero‘, igienizzare - ‚disinfettare qlco. in partic. ambienti o oggetti per l'igiene personale‘

Tento význam je velice častý. V jiných případech není N výsledkem akce, ale akce se jej nějakým způsobem týká:

- N je lokalizováno do X

semaforizzare - ‚fornire una strada con semafori‘, sensorizzare - ‚munire qlco. con sensori‘, bufferizzare - ‚dotare di buffer un dispositivo‘

Co je někam umístitelné, bývá také odstranitelné. Privativní či reverzivní význam ale nejde vyjádřit sufixací. Je třeba si pomoci jinými slovotvornými prostředky.

⁴⁵ „Denominální sufigované sloveso je potenciálně schopno popisovat velké množství situací, ve kterých může referent báze zastávat různé role. Ty záleží na činnostech, které se obvykle v daném společenství týkají tohoto referentu. Interpretace derivovaného slova pak bude záviset na obecné i specifické znalosti, společné tvůrci i příjemci sdělení.“ (Grossmann 2004, s. 452)

- N je lokalitou

gambizzare - *„ferire qlcu. alle gambe con colpi di arma da fuoco in un attentato“*,
manicomizzare - *„ricoverare qlcu. in manicomio“*, *vocabolarizzare* - *„inserire qlco. tra i lemmi di un vocabolario“*

- N je instrumentem

scannerizzare - *„sottoporre testi o immagini a lettura elettronica mediante lo scanner“*, *computerizzare* - *„automatizzare un settore d'attività applicandovi l'elaborazione elettronica dei dati tramite computer“*

Slovesa jako *monitorizzare* a *semaforizzare* mají kromě lokativního významu i význam instrumentální *semaforizzare* - *„regolare il traffico per mezzo di semafori“*.

Pokud je již bázevým substantivem označován nějaký čin nebo proces, označuje pak výsledné sloveso vykonání tohoto procesu. Často se jedná o vykonání nějaké profesní činnosti: *ovarietomizzare* - *„operare una donna, asportandole chirurgicamente le ovaie“*, *lobotomizzare* - *„sottoporre qlcu. all'operazione chirurgia della lobotomia“*, *mobizzare* - *„emarginare o molestare qlcu. nel suo ambiente di lavoro“*. Některými slovesy je vyjádřen vztah celku a jeho částí: *zonizzare* - *„dividere un'area in zone“*, *calendarizzare* - *„distribuire un'attività nel tempo, fissarne la progressione temporale“*, *categorizzare* - *„suddividere un insieme di elementi in categorie“*.

Kromě substantiv a adjektiv lze sufixem -izzare derivovat i jazykovou jednotku, jež sama tvoří nová slova a které někteří lingvisté říkají semiparola, jiní prefixoid, v této práci je pro ni vybrán termín konfix. Z řeckého základu pak vzniká sloveso *antropizzare* - *„alterare spazi dell'ambiente naturale per renderli adatti agli interessi umani“*. Z příkladů je patrné, že tímto sufixem nejsou derivovány pouze domácí báze, ale i slova cizího původu (*scannerizzare*, *mobbizzare*, *bufferizzare*).

Po připojení sufixu -izzare si lze povšimnout některých pravopisných změn: k apokopě dochází u substantiv končících na -ia (*lobotomizzare*, *ingegnerizzare*) nebo -isi (*pirolizzare*), u substantiv končících na -ma může docházet k vložení epentetického -t- (*flemmatizzare*, ale *stomizzare*). U adjektiv končících na -ico může i nemusí docházet k apokopě (*turisticizzare*, *elasticizzare*, ale *telematizzare*, *racemizzare*, *somatizzare*).

-eggiare

Sufix -eggiare vznikl, stejně jako přípona -izzare z latinské přípony -issare, která má původ v řeckém -ιζειν. Vycházejí tedy etymologicky ze stejného základu. Sufix -eggiare se užíval ovšem v lidové latině a slova jím derivovaná patří spíše do základní slovní zásoby (Rohlf 1969, s. 465; Buchi a Chauveau 2015, s. 1945). Bází tomuto sufixu jsou převážně substantiva, ale i adjektivum (*romanticheggiare*) a dokonce osobní zájmeno *tu*. Sloveso *tueggiare* je synonymní k analytickému výrazu *dare del tu*, podle korpusu la Repubblica a výsledků vyhledávání na Googlu, je derivovaný výraz užíván spíše v substantivizované podobě *il tueggiare*. Maria Grossmann (2004, s. 450) uvádí, že jsou to slovesa převážně intransitivní, ale i tranzitivní nebo jak tranzitivní, tak intransitivní. Všechny pět sloves vzniklých po roce 1976 s tímto sufixem je ale intransitivních. Hlavní sémantický přínos této přípony by v případě denominálních sloves měl být „chovat se na způsob N“. Tuto funkci sdílí s předchozím sufixem, ovšem je v nich drobný rozdíl. Sufix -izzare derivuje slovesa s tímto významem pouze od životných bází, sufix -eggiare takové omezení nemá (*rockeggiare*, *cazzeggiare*). U deadjektiválních sloves je vidět rozdíl v sémantické instrukci jednotlivých sufixů. Pro ilustraci uveďme dvojici sloves *romantizzare* - ‚*rendere romantico qlco.*‘ a *romanticheggiare* - ‚*comportarsi in modo romantico*‘, kde sufix -izzare plní svou primární kauzativní funkci a sufix -eggiare tvoří intransitivní sloveso s významem chovat se/jednat charakteristickým způsobem. I u denominálních sloves odvozených od životných bází, kde se významy obou sufixů řekněme překrývají, si lze povšimnout ve významu jisté kauzativity, kterou sufix -izzare slovesům přidává. Na internetu, resp. ve slovníku DISC, lze najít tyto tranzitivní/intransitivní dvojice: *demonizzare/demoneggiare* a *vampirizzare/vampireggiare*. U slovesa *pinneggiare* - ‚*nel nuoto con le pinne, avanzare con il solo movimento delle gambe*‘ není tolik zřejmý typický význam prisuzovaný tomuto sufixu. Můžeme se domnívat, že výběr přípony je zde motivován snahou vyhnout se kauzativnímu užití a že intransitivní slovesa zkrátka preferují tento sufix.

-ificare

Sufix -ificare je v italštině konstantně málo produktivní. Gerhard Rohlf (1969) jej ani nezmiňuje v seznamu sufixů. Ve studovaném vzorku je sufix -ificare zastoupen jen dvěma denominálními tranzitivními slovesy (*cementificare* a *museificare*). Měl by se uplatňovat

spíše ve vyšším stylu, zejména v oblasti vědecko-technologické a jeho sémantika by měla být obdobná jako u sufixu -izzare. (Štichauer 2007, s. 49). Ze vzorku dvou slov je ovšem těžké odvodit nějaké obecné tendence.

-icchiare, -acchiare

Sufixy -icchiare a -acchiare se napojují na verbální bázi, nemění tedy lexikální kategorii derivátu, a proto nemusí být považovány za prototypické derivační přípony. O zvláštním statutu alteračních afixů jsme pojednali výše. Z velkého množství alteračních sufixů, které Grandi a Iacobini (2008)⁴⁶ ze svých dat označili za produktivní, se ve zkoumaném vzorku objevují jen tyto dvě přípony, které dohromady odvozují pouhá tři slovesa:

costicchiare - ‚*costare un prezzo abbastanza alto*‘

suonicchiare - ‚*suonare con scarsa perizia strumento, suonare male*‘

volacchiare - ‚*volare a zig-zag, volare a stento*‘

Rohlf s poukazuje na vztah těchto přípon k diminutivním sufixům -acchio a -icchio, které mají původ v latinském -aculus a -īculus (Rohlf s 1969 s. 464 a 469) a už delší dobu nejsou v italštině příliš produktivní, sufix -icchio je ještě využíván na jihu Itálie. Jak je vidět, diminutivní význam těchto sufixů se poněkud posunul. Slovesa končící na -icchiare mají spíše pejorativní význam. U sufixu -acchiare připouští Rohlf s: „*Indebolire l'idea verbale può portare a considerare meno buona l'azione espressa.*“⁴⁷

⁴⁶ Z textu článku nevyplývá, jestli měli autoři pro svůj vzorek nějaké časové omezení či nikoli.

⁴⁷ „Oslabení činnosti vyjádřené slovesem báze může vést k tomu, že vyjádřená činnost bude považována za méně dobrou.“ (Rohlf s 1969, s. 464)

2.3 Parasyntetická slovesa

Parasyntetická slovesa jsou taková, která vznikla souběžným připojením prefixu a sufixu, nebo, chceme-li být přesnější, současným působením prefixace a konverze na lexikální bázi, neboť až na zanedbatelné množství výjimek jde pouze o infinitivní sufixy.

Ve zkoumaném vzorku tvoří parasyntetické formace jen zlomek z celkového počtu sloves, přesněji 4,5 %. Jde o těchto 15 sloves: *accorpare*, *ammanicarsi*, *raccordare*, *impitonire*, *inalveolare*, *incaponire*, *incaprettare*, *incasinare*, *incernierare*, *inchiappettare*, *sblusare*, *sgasare*, *smanettare*, *splafonare*, a *striappare*. Slovník DISC takto vzniklá slova nijak speciálně neoznačuje, v etymologii uvádí jen, že jde o slovesa denominální či deadjektivální, z jaké báze vznikla a který prefix byl použit. Bylo třeba je tedy odlišit od tzv. sloves s dvěma fázemi derivace, jak je nazývá Iacobini (viz výše).

Parasyntetická slovesa mohou být odvozena od substantiv i adjektiv, nicméně všech patnáct sloves, doložených od roku 1976, je pouze denominálních. Úbytek adjektiválních bází u parasyntézy souvisí zcela jistě se stejným trendem při tvoření sloves konverzí.

Prefixy podílející se na tomto derivačním procesu jsou pouze tři: *ad-*, *in-* , které se uplatňují výhradně při tvorbě sloves parasyntetických, a prefix *s-* s významem ingresivním, který s opačným významem tvoří i slovesa s dvěma fázemi derivace (více k vývoji a dvojímu významu prefixu *s-* viz Iacobini 2004b, s. 173). Prefixy *ad-* a *in-* vycházejí etymologicky z latinských předložek znázorňujících pohyb směrem k, do, na. U některých sloves je tento význam stále patrný, u jiných méně. Postupně docházelo k sémantickému posunu a, jak píše Iacobini: „*essi hanno perso progressivamente la possibilità di essere usati produttivamente come prefissi locativi e hanno acquisito la funzione di segnalatori di ingressività*.”⁴⁸ Deadjektivální slovesa mají pouze tento ingresivní význam, tedy znázorňují změnu stavu nebo jeho míry (slovesa typu *addolcire*, *ingrandire*). Naopak slovesa denominální mohou nabývat několika významů. Tyto významy není tak snadné odvodit: „*il significato del verbo denominale dipende molto dalle conoscenze enciclopediche dei parlanti, e da quale (o quali) fra i tratti semantici che compongono il significato del nome di base sia preso in*

⁴⁸ „Tyto [prefixy] ztrácely čím dál více možnost být produktivně využívány jako lokativní předpony a začaly fungovat jako značky ingresivního významu.“ (Iacobini 2004b, s. 172)

considerazione nel processo di verbalizzazione.“⁴⁹ Velmi zhruba by se, podle Iacobiniho (2004b, s. 176-179), dala denominální slovesa rozdělit do tří kategorií: s významem kauzativním, lokativním a instrumentálním.

Slovesa s významem **kauzativním** by se dala parafrázovat jako „stát se (jako) N' nebo „učinit, aby se někdo/něco stalo (jako) N', kde N je substantivem báze. Iacobini uvádí, že jde o nejpočetnější slovesa, u něj tvoří celou polovinu denominálních sloves, v našem vzorku jsou to pouze 4 slovesa, tedy méně než třetina, všechna odvozená jedinou předponou in-. Patří sem například sloveso *impitonire* (uhranout) či *incafonire* (stát se buranem nebo způsobit, aby se někdo stal buranem). Pokud bychom tato slovesa chtěli parafrázovat jako „uvést (se) do stavu jako N', viděli bychom, že původní lokativní význam předložek in- je ještě patrný. Sloveso *incaprettare* se uvádí jako odvozenina od substantiva *capretto*, nicméně jeho sufigovaný derivát *incaprettamento* je podle slovníku DISC doložen dříve nežli sloveso, objevuje se také v jeho definici. Je tedy možné, že toto sloveso vzniklo spíše retrokonverzí.

Lokativní význam mají obě slovesa s předponou ad- objevující se v tomto vzorku (*accorpare* a *ammanicarsi*), a některá slovesa s předponou in-. V Iacobiniho analýze najdeme dvě podskupiny těchto sloves. V jedné podskupině vyjadřuje bazové substantivum zjednodušeně řečeno objekt, který je někde umístován, v druhé podskupině vyjadřuje místo umístění. Mezi slovesa první podskupiny by patřila slovesa *raccordare* a *incernierare*, která mají obě významy, jež Iacobini označuje jako "ornativo", tedy opatřit něco předmětem objevujícím se v bázi slovesa. Sloveso *raccordare* obsahuje kromě prefixu ad- i prefix ri-, který přidává slovesu iterativní význam, v tomto případě tedy vyplést raketu poté, co předešlý výplet dosloužil, nebo natáhnout struny na hudební nástroj, pokud praskly. Sloveso *incernierare* - opatřit zipem či pantem - se na internetu objevuje v různých technických kontextech i v neprefigované formě *cernierare*, což jen potvrzuje Iacobiniho tvrzení, že prefix in- má na finálním lokativním významu slovesa jen marginální podíl. Slovesa odkazující na místo umístění jsou zastoupena formacemi *accorpare*, *ammanicarsi*, *inalveolare* a vulgárním *inchiappettare*, které jako jediné ze všech parasyntetických sloves je zároveň sufigováno alteračním sufixem -etto.

⁴⁹ „význam denominálního slovesa hodně závisí na encyklopedických znalostech mluvčích a na tom, jaký ze sémantických rysů tvořící význam substantiva je brán v úvahu při procesu verbalizace.“ (ibid. s. 176)

Slovesa s významem **instrumentálním** mají ve zkoumaném vzorku vyhrazenou pouze předponu s-. Jde o slovesa *smanettare*, *strippare*, a sloveso *sgasare*. Poslední zmiňované sloveso je parasyntetické pouze ve své intranzitivní variantě ve smyslu túrovat motor. Tranzitivní a reflexivní podoba ve smyslu zbavit (se) bublinek v nápoji by patřila mezi slovesa se dvěma fázemi derivace.

U sloves *sblusare* - nakasat halenku kolem pásku či z kalhot - a *splafonare* - překročit stanovený limit - není sémantická instrukce prefixu příliš jasná.

Vzorek 15 sloves není, dle našeho názoru dostatečně velký na to, abychom jej mohli porovnávat s daty sesbíranými Iacobinim a vyvozovat z nich nějaké obecnější závěry o případném vývoji a tendencích v této oblasti slovo tvorby. Proto jen drobný přehled o parasyntetických slovesech v následujících tabulkách:

báze	počet
ADJ	0
NOM	15

prefix	počet
AD-	3
IN-	7
S-	5

sufix	počet
ARE	13
IRE	2

význam	AD-	IN-	S-	celkem
KAUZ.	0	4	0	4
LOK.	3	3	0	6
INSTRUM.	0	0	3	3
jíný			2	2

2.3.1 Slovesa s dvěma fázemi derivace

I slovesa, která Iacobini označuje jako „verbi a doppio stadio derivativo“, mají jako bázi adjektiva a substantiva. Jsou však derivována prefixy *de-*, *s-* a *ri-*, jejichž sémantika dovoluje uvažovat o případných možných výchozích slovesech k další derivaci. Privativní předpony *de-* a *s-*, stejně jako iterativní *ri-*, se pojí pouze se slovesy, na rozdíl od předpon *ad-* a *in-* se ovšem uplatňují i při běžné prefixaci.

K zařazení formací mezi slovesa s dvěma fázemi derivace bylo použito několik kritérií. Prvním kritériem bylo, aby DISC v etymologii určil za bázi substantivum či adjektivum. Značení způsobu tvoření není u tohoto typu sloves jednotné, některá slovesa jsou určena stejným způsobem jako slovesa parasyntetická, tedy *denom. di N con P* (N je substantivum báze a P příslušný prefix), některá mají v etymologii *deriv. di N con P e S* (kde S je ve všech výskytech sufix *-izzare*). Domněnku, že DISC označuje jako derivovaná pouze ta slovesa, která obsahují i zmíněný sufix, vyvrací sloveso *demitologizzare*, které se ničím neliší od ostatních takto vzniklých sloves (*desemantizzare*, *desovranizzare*, *devascularizzare* a *rimasterizzare*), přesto je v etymologii označeno jako *denom. di mitologia con di e -izzare*. Dalšími kritérii byla přítomnost neprefigované varianty ve slovníku DISC, rok atestace a částečně i sémantické kritérium.

Ze seznamu byla vyřazena slovesa *declorurare*, *deorbitare*, *sbobinare*, *sverniciare* a *risocializzare*, neboť ve stejném slovníku lze najít odpovídající slovesa bez předpony s obdobnou sémantikou a datem atestace starším, než které mají tato slovesa. Řadíme je tedy k běžným prefigovaným slovesům. Ke slovesu *ripilare* najdeme i konverzí vzniklé sloveso *pilare* nicméně význam tohoto slovesa (tlouci v hmoždíři) nedovoluje užití iterativního prefixu. Substantivum *pila* je mnohovýznamové a proces konverze navíc dovoluje vytvářet slovesa s různorodou sémantikou. Sloveso *ripilare* je tedy odvozeno přímo od substantiva *pila*, a to ve významu alkalická baterie, považujeme jej tedy za sloveso s dvěma fázemi derivace, ačkoliv má sloveso *pilare* dřívější datum atestace. Podobně i sloveso *sgasare* bude odvozeno přímo od substantiva *gas*. Ostatní slovesa buď mají ve slovníku DISC neprefigovanou variantu doloženou později (*rimasterizzare*, *riparametrare*) nebo vůbec (*declorare*, *decornare*, *devoltare*, *riforestare*, *sgrezzare*, *slamare*, *spuntinare*), což

samozřejmě neznamena, že by se nedala dohledat třeba na internetu. Například v korpusu LaRepubblica lze najít vždy alespoň jeden výskyt sloves *mitologizzare*, *semantizzare*, *vascolarizzare* nebo *forestare*.⁵⁰ Sloveso *slamare* - *togliere l'amo dalla bocca dei pesci* - má jako jediné v nominální bázi inkorporován i člen. Jde patrně o snahu vyhnout se homonymii se slovesem *amare*. Sloveso *spuntinare* je poněkud problematické. Dle významu, který je popsán ve slovníku DISC by se jednalo o sloveso se dvěma fázemi derivace. V kontextu, v jakém je ovšem užito v korpusu LaRepubblica (*... è stato proiettato in una copia indecorosa, con sottotitoli che sembravano iscrizioni rupestri, l'immagine spesso **spuntinata**, la colonna sonora continuamente interrotta da frusci e botti insopportabili.*), se zdá být spíše parasyntetickým. Na jiných místech na internetu se tento technický termín, užívaný při zpracování fotografií, vyskytuje spíše s privativním významem. Navrhujeme jej tedy řadit mezi slovesa s dvoufázovou derivací.

Takový příklad nám ale ukazuje, že rozdíl mezi slovesy parasyntetickými a slovesy se dvěma fázemi derivace není tak výrazný. Jak jsme viděli na příkladu slovesa *cernierare*, ani formace s prefixy *ad-* a *in-* se nepojí s nedoložitelnými či nemožnými slovesy. Rozdíl mezi těmito dvěma způsoby tvoření slov pak tkví v podstatě jen ve významu potenciálního slovesa vytvořeného konverzí, respektive v sémantickém vztahu, jaký má toto sloveso buď k parasyntetickému či derivovanému protějšku. Zatímco u slov se dvěma fázemi derivace mají slovesa první fáze, vzhledem k privativním prefixům, význam řekněme opačný, u parasyntetických sloves je význam obdobný jako u potenciálních sloves bez prefixu.

⁵⁰ Korpus LaRepubblica je dostupný na adrese <http://ssllmit.unibo.it/repubblica>. Užívali jsme simple query a vyhledávali podle lemmatu.

2.4 Slovesa vzniklá konverzí

Konverzí se v této práci tedy rozumí takový slovotvorný proces, při kterém dochází k převodu lexikální jednotky z jedné slovnědruhové kategorie do druhé, přičemž nutně dochází k úpravě flektivních koncovek slova tak, aby zapadalo do paradigmat jednotlivých slovních druhů.

Od roku 1976 vzniklo konverzí 65 sloves, což z tohoto procesu činí třetí nejproduktivnější způsob tvorby sloves. Je tomu tak pravděpodobně proto, že neexistují, nebo ze zkoumaného vzorku alespoň nevyplývají, žádné restrikce, které by byly kladeny na bázi, nebo lépe řečeno, na výchozí slovo. Slovesa vznikají konverzí substantiv a adjektiv jak nederivovaných (*stranire, salmonare, opzionare*), tak derivovaných, prefigovaných (*controsofittare*) i sufigovaných (*vangheggiare, banchinare*), od výpůjček z jiných jazyků (*scannare, clacsonare*), i od slov v minulosti již konvertovaných (*vetrinare* od substantiva *vetrina* odvozené konverzí od adjektiva *vetrino*). Stejně jako u sufixace i do procesu konverze vstupují substantiva životná i neživotná, konkrétní i abstraktní. Ani z fonologického hlediska nejsou žádné restrikce patrné.

Valera vidí produktivitu tohoto procesu z jiného pohledu: „*Converted words are versatile and adapt themselves to the context so they may carry different meanings as required by the context in which they are used. This is a property of conversion that helps understand its productivity.*“⁵¹ Podle dat vyhodnocených Marií Grossmannovou (2004, s. 534) je i v italštině tento proces při tvoření sloves velmi produktivní, jeho produktivita ovšem stále klesá. Autorka také vychází z dat sebraných ze slovníku DISC a uvádí, že 64 % všech derivovaných sloves vznikla tímto způsobem. Po roce 1950 ovšem tvoří konvertovaná slovesa už jen 46 % a po roce 1976 klesl jejich podíl na 22 % z celkového počtu derivovaných sloves.

Tvorba sloves od podstatných a přídavných jmen je, na rozdíl od tvorby substantiv, zcela neproblematická, probíhá vždy připojením verbálního sufixu - koncovky ke kořeni slova. Deverbální substantiva mohou být odvozena jak od kořene, tak od kmene, a je třeba je zařadit do některé z flektivních tříd. Drtivá většina sloves ze zkoumaného vzorku se zakončením na -are řadí do 1. konjugační třídy, pouze jediné sloveso (*stranire*) patří do 3. konjugační třídy. Rohlfs k těmto slovesným koncovkám poznamenává: „*Sembra che in*

⁵¹ „Konvertovaná slova jsou mnohostranná a přizpůsobují se kontextu. Mohou tedy nést různé významy podle kontextu, ve kterém jsou užívány. Tato jejich vlastnost dává porozumět produktivitě [tohoto procesu].“ (Valera 2015, s. 327)

*origine -are abbia avuto valore transitivo ed -ire intransitivo, ma le due desinenze verbali si sono confuse ben presto anche se -ire in determinati casi mostra ancora oggi solo una funzione intransitiva.*⁵² V současnosti toto nejspíš neplatí, neboť jediné sloveso s touto koncovkou je tranzitivní. Motivace pro užití jedné a ne druhé koncovky nám ovšem zůstává skryta.

Převážná většina sloves vznikla odvozením od substantiv, deadjektivní verba tvoří pouhých 7,7 %, což je velmi malé číslo i v porovnání se sufixací, kde deadjektivních sloves je více jak třetina. Žádné sloveso v letech 1976-2001 nevzniklo odvozením od adverbia.

Nepřítomnost derivačního afixu činí z takto vzniklých sloves sémanticky zcela neprediktabilní formace. Nicméně, stejně jako u sufigovaných slov, některé vzorce se opakují.

Deadjektivní slovesa mají v některých případech význam obdobný významu sufigovaných sloves, tedy ,učinit tak, aby X přijalo charakteristiky N'. S tímto významem se setkáme u třech z pěti sloves (*compattare* - ,*schiacciare qlco. per renderlo compatto*', dále pak *coibentare* a *subiettivare*). Význam zbylých dvou sloves nelze podle tohoto vzorce snadno odvodit a je potřeba znát kontext, ve kterém vznikla, je potřeba, aby význam slova byl znám oběma mluvčím (*stranire* - ,*rendere nervoso*' a *intortare* - ,*abbindolare qlcu.*') Všechna deadjektivní slovesa jsou tranzitivní.

Situace u **denominálních** sloves je opět o něco složitější. Některá slova lze zařadit do podobných kategorií, jaké jsme vysledovali u sufigovaných slov, jiná takto roztřídit nelze. Substantiva životná dávají vzniknout, podobně jako sufixy -izzare a -eggiare, slovesům s významem ,chovat se jako N', není to ovšem pravidlem. U dvojice substantiv se subkategorizačním rysem +lidské vidíme, že *attachinare* - ,*attaccare manifesti ai muri*' tento sémantický vzorec sleduje, ovšem *commissariare* - ,*sostituire i dirigenti di un ente attribuendo la gestione a un commissario nominato d'autorità*' mu neodpovídá. Zde je výchozí životné substantivum netradičně v sémantické roli pacientu. I substantiva se subkategorizačním rysem -umano neodpovídají jen významu ,chovat se jako N' (*tacchinare* -

⁵² „Zdá se, že původně měla koncovka -are tranzitivní a koncovka -ire intransitivní hodnotu, ale velice brzy tyto dvě koncovky splynuly, i když koncovka -ire v určitých případech vykazuje i dnes pouze funkci intransitivní.“ (Rohlf 1969, s. 463)

,corteggiare in modo molesto'), ale mohou vyjadřovat nejrůznější významy (salmonare - ,rendere rosee le carni delle trote, nutrite a questo scopo con molti crostacei').

U výchozích neživotných substantiv konkrétních lze vysledovat dvě početnější skupiny utvořených sloves, jedna s významem řekněme **lokativním** a druhá s významem **instrumentálním**, přičemž některé formace je možné zařadit do obou skupin, záleží jen na interpretaci dané akce popisované slovesem. Tak např. sloveso *cellofanare*, kde výchozí substantivum představuje hýbatelnou entitu, je možné interpretovat jako umístit celofán na předmět X, umístit předmět X do celofánu, či použít celofán k obalení předmětu X. Dalšími slovesy s lokativním významem, který by se dal parafrázovat jako ,N je rozmísťováno, vkládáno do X' nebo ,X je opatřováno N' jsou např. *asteriscare, banchinare, controsoffitare, orlettare, palinare, tubare* aj. Sloves s lokativním významem ,X je umísťováno do N' je výrazně méně (*fascicolare, spiaggiare*). Instrumentální význam je, zdá se, vyhrazen slovesům vzniklým konverzí. Sufigovaná slovesa s tímto významem byla ve zkoumaném vzorku zastoupena pouze dvěma slovesy (*computerizzare* a *scannerizzare*), přičemž druhé z nich je dokonalým synonymem slovesu *scannare*, které je staršího data a je kalkem z anglického *to scan*. Obě slovesa vycházejí z cizojazyčné báze. U konvertovaných sloves s instrumentálním významem vidíme dvě podskupiny, jednak jsou tvořena od substantiv označujících speciální nástroje technického charakteru (*bocciardare, vangheggiare, presellare, godronare a pressostatare*), jednak od substantiv označujících řekněme běžné předměty. Druhá skupina se vyznačuje tím, že výchozí substantiva jsou všechna výpůjčkami z cizích jazyků (*fonare, clacsonare, faxare, cellofanare, scannare, shakerare*), vymyká se tomu jen sloveso *speziare*, které ovšem může mít i lokativní význam, stejně jako výše uvedené sloveso *cellofanare*.

Další význam, týkající se jak konkrétních, tak abstraktních substantiv, který lze ve zkoumaném vzorku pozorovat, by šel parafrázovat takovouto vágní formulací: ,činit tak, aby výsledek akce nesl jakékoliv charakteristiky N' (*clonare, normare, opzionare, pralinare, vetrinare* aj.). Všechna tato slovesa jsou tranzitivní. Zbývá slovesa tvoří velice nehomogenní skupinu a jejich významy se mohou odvíjet i v závislosti na mnohovýznamovosti výchozího substantiva, např. podstatné jméno *velina* má několik významů (mj. průklepový papír a tisková zpráva) a význam slovesa *velinare* se pak odvíjí od toho, v jakém kontextu je užito (*velinare* - 1. ,*comunicare una notizia seguendo le direttive di una velina ufficiale*', 2.

,stampare qlco. usando un procedimento che consiste nel trasferire la composizione su una speciale carta trasparente').

Intranzitivní slovesa tvoří 20 % všech konvertovaných sloves, což je oproti sufigovaným formacím, poměrně vysoký podíl. Intranzitivní význam většině sufigovaných sloves přináší přípona -eggiare a dají se parafrázovat jako ,chovat se jako N/A'. Konvertovaná intranzitivní slovesa právě tento význam nenesou, vyjadřují ale typicky celou škálu významů (*messaggiare* - ,*inviare un messaggino telefonico*, *orgasmare* - ,*raggiungere l'orgasmo*', *toiettare* - ,*pulire i cuccioli con la lingua*').

2.5 Slovesa vzniklá retroformací

Jak jsme viděli v prvním oddílu, pojmem retroformace můžeme nazývat několik různých typů obrácených slovotvorných procesů. Jde ovšem o marginální proces, což dokládá i velice nízký počet sloves vzniklých tímto způsobem. Mezi lety 1976 a 2001 takto vznikla podle slovníku DISC pouze čtyři slovesa: *transare*, *oblare*, *reificare* a *stoccare*. První dvě slovesa vznikla na základě falešné etymologie stejně tak, jako jsme to viděli u modelového příkladu slovesa *ablare*. Substantiva *transazione* a *oblazione* jsou interpretována jako deriváty se sufixem *-zione*, kterým se tvoří činitelská jména od slovesných bází. Obě slova ale přešla v tomto tvaru z latiny, jsou tvořena od supinového kmene a jejich původní infinitivní tvar je *transigere*, resp. *offerre*. Zbývá dvě slovesa vznikla obdobným způsobem, do italštiny se ovšem nedostala přes latinu, ale přes jiné jazyky, francouzštinu a angličtinu. Sloveso *reificare* vzniklo prakticky stejně jako předchozí dvě slovesa, odvozením od substantiva *reifificazione*, které je adaptací francouzského slova *reifification*. Sloveso *stoccare* bychom mohli stejně tak považovat i za výpůjčku, neboť se významně podobá francouzskému *stocker*, stejně jako *stoccaggio*, které je DISCem označeno za „bázové“, je adaptací substantiva *stockage*.

Kromě těchto čtyř sloves, které jsou slovníkem DISC přímo označeny jako retroformace⁵³, bychom mohli v této kapitole pojednat i o dalších formacích, které byly přiřazeny k jiným slovotvorným procesům. Franz Rainer (2004) navrhuje za retroformace považovat i taková slova, která buď neodpovídají žádnému synchronně produktivnímu procesu, nebo mají báze neslučitelné s připojeným afixem. Za příklady dává prefixy *semi-* a *co-*, které se podle něj mohou pojit pouze se jmennými bázemi, a tedy slovesa *coprodurre* a *semidistruggere* považuje za retroformace. Tyto příklady nepovažujeme za šťastné, neboť v tom samém zdroji Claudio Iacobini (2004a, s. 112) uvádí v tabulce možné báze všem předponám a slovesné báze u těchto dvou prefixů nevylučuje.

Rainer také označuje za retroformaci sloveso *compravendere*, neboť není v současné italštině obvyklé, aby spojením dvou sloves vzniklo slovesné kompozitum. Stejně tak nejsou v italštině obvyklá kompozita N+V. Štekauer ale poukazuje na to, že pokud se takové formace v jazyce objeví, nemusí jít nutně o retroformaci, ale může docházet k zavedení nového slovotvorného pravidla. Zdali tomu tak je, nebudeme na tomto místě hodnotit. Jen pro

⁵³ Ačkoliv v DISCu přímo tento termín použit není, v sekci etymologie je vždy pouze „tratto da X“.

zajímavost ale můžeme uvést čtyři slovesná kompozita dohledatelná na webu Treccani v sekci Neologismi.⁵⁴ Jde o tato slovesa: *cellufotografare*, *cibovagare* a *copincollare*, *cantarecitare*.

Logickým vodítkem při určování původních a odvozených slov by mohl být i rok atestace. Pokud některé slovo vzniklo dříve, je pravděpodobné, že slova s pozdějším rokem atestace budou odvozená od něj. Pokud ovšem přijmeme koncept možných-nedoložených slov, jak byla popsána již v kapitole o parasyntéze, není toto kritérium relevantní a není třeba užívat termínu retroformace pro tyto případy. Na příklad substantiva zakončená na -izzazione. Sufix -zione vyžaduje slovesné báze, není ovšem nutné, aby příslušné sloveso na -izzare existovalo v momentě vzniku substantiva, pokud je nedoložené sloveso fakticky možné vytvořit v souladu se všemi slovotvornými pravidly a restrikcemi. Rainer uvádí, že slovník DISC se řídí rokem atestace a tato slovesa uvádí jako retroformace. Skutečně tomu tak je u sloves, která Rainer používá jako příklady (*uperizzare*, *parkerizzare* aj.), nicméně rok atestace nebude hlavním kritériem, kterým se autoři DISCu řídí. Ze 74 sloves s příponou -izzare ve zkoumaném vzorku jich 42 má k sobě doloženo substantivum s příponou -zione. V celých 26 případech je sloveso doloženo později než „odvozené“ substantivum. Tato následnost je pravděpodobně tak častá, že DISC obsahuje i heslo pro sufix -izzazione.⁵⁵ Sedm sloves vzniklo ve stejném roce a pouze devět sloves vzniklo dříve než dále derivovaná substantiva.

Jiný případ najdeme u tzv. neokompozit. Převážná většina těchto sloves ve zkoumaném vzorku vznikla dříve, nežli je rok atestace příbuzných substantiv. Franz Rainer by i tyto formace (v jeho příkladu neokompozita s konfixem tele-, který ovšem označuje za prefix) řadil k retroformaci. V případě neokompozit k tomu, dle našeho názoru, není důvod. V těchto případech nezáleží na tom, jestli přijmeme koncept možných-nedoložených slov či nikoliv. Všechny konfixy se totiž pojí s již doloženými slovy, ať už jde o slovesa či substantiva, a není tedy podstatné, se kterým slovním druhem byl konkrétní konfix doložen jako první. Např. sloveso *biodegradare* vzniklo později než adjektivum *biodegradabile* s deverbálním sufixem -bile. Je tomu tak proto, že toto adjektivum přešlo do italštiny z anglického slova

⁵⁴ Dostupné na adrese http://www.treccani.it/lingua_italiana/neologismi/

⁵⁵ Letmým pohledem na substantiva, která jsou v DISCu analyzována jako odvozená sufixem -izzazione a těmi, která vznikla připojením -zione k nedoložené verbální bázi, není žádný rozdíl. Snad jen větší výskyt adjektivních bází u substantiv odvozených sufixem -izzazione. Zodpovězení otázky, zda jde pouze o nedůslednost v popisu autorů slovníku, se kterou jsme se při analýze vzorku nejednou setkali, nebo je mezi těmito substantivy rozdíl na první pohled nepostřehnutelný a zdali si sufix -izzazione vybírá nějaké konkrétní báze, by vyžadovalo hlubší analýzu a mnohem větší vzorek.

biodegradable. Ovšem sloveso *degradare* vzniklo mnohem dříve než odvozené adjektivum *degradabile*. V těchto a podobných případech tedy o retroformaci nejde.

2.6 Slovesná kompozita

Slovesa se jako vstupní prvky mohou podílet na vzniku nových kompozit, výstupním prvkem je však vždy substantivum. V současnosti jedinými složeninami, ve kterých by sloveso bylo hlavou, a tedy výslednou formací bylo verbum, jsou tzv. neoklasická kompozita. Sloveso je v takovém případě vždy napravo a z levé strany je rozvíjeno tzv. konfixem. Neoklasická kompozita mají v současné italštině, podle dat shromážděných Radimským (2011), velkou převahu nad domácími kompozity, tvoří cca. tři čtvrtiny všech vzniklých složenin. Největší nárůst, nejen v italštině, zaznamenávají kompozita ve složení konfix-slovo, pravděpodobně také proto, že jejich význam je pro většinu mluvčí nejsnáze odvoditelný.

Stejný vzorec mají i slovesa vzniklá mezi léty 1976-2001. Je jich vcelku malý počet, 18 kompozit tvoří něco málo přes 5 % z celkového počtu sloves vzniklých v daném časovém období. Slovesná neoklasická kompozita tvoří také jen malou část všech takto utvořených kompozit, a jak se zdá, vznikla spíše odvozením od již existujících kompozit jiných slovních druhů. Specifikem neoklasických kompozit je právě jejich další derivovatelnost, ať už jde o složeniny s konfixem na pozici sufixu či, a to ve větší míře, s konfixem na pozici prefixu. Vznikají potom řady příbuzných slov jako např. *fotocomposizione* (1941), *fotocompositore* (1966) a *fotocomporre* (1983). Jak vidíme, sloveso *fotocomporre* patrně vzniklo na základě již dříve doloženého nominálního neokompozita, stejně jako např. slovesa *biodegradare* nebo *fotocopiare*. Konfixy, jak se zdá, mohou tvořit i dokonalá synonyma. Takovým případem jsou slovesa *monocromare* a *monocromatizzare*, odvozená patrně od adjektiv *monocromo* a *monocromatico*, nebo slovesa *radiocomandare* a *radiotelecomandare*. Konfixy tele- ve významu vzdáleně se poměrně často vyskytuje ve spojení s konfixem radio. Jejich etymologie je různá, nicméně jejich pragmatický význam je podobný. Ve slovníku DISC můžeme najít 10 lemmat, která obsahují oba tyto konfixy současně.

Konfixy, jak je známo, se mohou vyskytovat na obou pozicích ve výsledném kompozitu. Neplatí to však pro všechny. Z deseti zkoumaných konfixů jsou to pouze dva: bio (v původním významu život) a termo. Převažují konfixy vyskytující se pouze na pozici prefixu.

Některé konfixy stále udržují význam, který měly v původním klasickém jazyce (*ovideporre* - *deporre le uova*, *termostabilizzare* - *rendere un materiale termostabile, inalterabile al calore*). Jiné se osamostatní jako slova zkrácená od konkrétního kompozita a následně jsou

používána jako konfixy s významem původního konfixátu, jde o tzv. formativní prvky druhé generace. To je případ konfixů bio-, foto- a radio-. Takové přenesení významu se týká i konfixu tele-, které je často užíváno v kompozitech týkajících se televizního vysílání. Ve vzorku z let 1976-2001 si ale ve všech verbálních nekompozitech zachovává svůj původní význam v italštině parafrázovatelný jako *a distanza*. Konfix tele- také tvoří největší počet slovesných kompozit v daném období, celá třetina z 18 vzniklých sloves, obsahuje tento formativní prvek.

Konfixům se někdy také říká internacionalismy, neboť jsou v podobném tvaru i významu sdíleny mnoha indoevropskými jazyky. Italština byla ve svém fonologickém vývoji oproti ostatním románským jazykům poměrně konzervativní, slova neprocházela tak výraznými změnami při přechodu z latiny, je proto poměrně obtížné odlišit původní latinská slova domácího původu od moderních přejímek nebo přejímek prostřednictvím jiných jazyků. Zároveň ale dochází ke snadnější integraci těchto kompozit do domácí slovní zásoby, a proto je jimi italština obohacována ve větší míře než jiné jazyky (Iacobini 2015). Konfix video- (*videoregistrare, videotrasmettere*) původem z latiny přešel do italského jazyka z angličtiny. Sloveso *videoregistrare* vzniklo patrně na základě substantiva *videoregistratore*, které je kalkem z angličtiny. Stejně tak sloveso *telecopiare*, které vzniklo od *telecopiatrice*, jež je kalkem z anglického *telecopier*. I základ slovesa *biodegradare* se do italštiny dostal z anglického *biodegradable*. Přejímkou z francouzštiny je substantivum *elicotero*, ze kterého vznikl konfix eli- a následně sloveso *elitrasportare*.

2.7 Výpůjčky

O slovech přejatých z cizích jazyků se v publikacích věnujících se slovo tvorbě často nepíše. Ačkoliv nejde o tvorbu nových slov, řekněme, tradičními postupy, tvoří výpůjčky (*prestiti* nebo *forestierismi*) nemalou část slovní zásoby. Ve zkoumaném vzorku je to 22 sloves, jak tranzitivních, tak intranzitivních. Cizí azyky, ze kterých si italština tato slovesa vypůjčila, se omezují pouze na dva – angličtinu a francouzštinu (pomineme-li jedno sloveso přejaté z latiny), s jasnou převahou angličtiny v poměru 15:6. K patnácti anglickým slovesům by se dala přičíst ještě některá další slovesa, která vznikla z přejatých slov, ovšem prošla ještě dalšími derivačními procesy, a proto jsou pojednána na jiném místě.⁵⁶

Jak je vidět z následujících tabulek, je převaha angličtiny nad francouzštinou záležitostí posledních třiceti, resp. čtyřiceti let. Tabulka 1 ukazuje, že slov přejatých z francouzštiny je v italštině celkově více. Geografická i kulturní blízkost Francie a Itálie a genealogická příbuznost obou jazyků jistě stojí za tím, že francouzština je, pomineme-li latinu, nejpodstatnějším zdrojem výpůjček. Pokud zaměříme pozornost jen na zkoumané období, uvidíme, že tendence využívat slovní zásobu francouzštiny v posledních letech klesá a naopak, tendence přejímat nová slova z angličtiny prudce stoupá: slova přejatá po roce 1976 tvoří více jak třetinu všech anglicismů vyskytujících se v italském jazyce.

tabulka 1

		inglese	francese
voci formati su base:		2946	3812
	1926-1950	377	354
	1976-	1163	158
	voce:	2236	864
	verbi:	0	0
	sostantivi:	2134	783
verbi:		40	390

tabulka 2

verbi sulla base:		inglese	francese
		40	390
	XIX.	5	118
	XX.	34 ⁵⁷	108
	1901-1950	7	68
	1951-1975	11	32
	1976-	17	6

Pokud jazyk přejímá cizí slova do své slovní zásoby, má k dispozici několik možností. Přejímku lze nechat v té podobě, v jaké se vyskytuje v původním jazyce, nebo je možno ji přizpůsobit fonologickému či grafickému systému cílového jazyka. Psaná forma slova bývá

⁵⁶ Např. slovesa *pelletizzare*, *mobbizzare*, *striappare* aj.

⁵⁷ Nesoulad v součtech sloves je způsoben tím, že některá slovesa mají několik roků atestace, pokud některý z významů vznikl později.

změněna tak, aby zachovala, pokud možno, výslovnost daného slova. Slova adaptovaná ztrácejí časem vazbu na původní jazyk a nemusí pak být mluvčími vnímána jako výpůjčky. Slovník DISC rozlišuje mezi adaptovanými a neadaptovanými výpůjčkami. Druhé označuje termínem *forestierismo*. Jak je patrné z tabulky 1, slova přejatá z francouzštiny jsou ponechána v původní podobě mnohem méně často než slova přejatá z angličtiny, která v drtivé většině zachovávají svůj tvar. Z tabulky lze také vyčíst fakt, že naprostá většina výpůjček z angličtiny patří do slovnědruhové kategorie podstatných jmen, slovesa italština přebírá častěji z francouzštiny, ačkoliv toto přestává platit, jak lze vidět v tabulce 2. Jelikož se slovesa musí zařadit do některé z deklinačních tříd, získávají vždy slovesnou koncovku, nezřídka pak i nějaký derivační sufix. Nebývají proto dále považována za *forestierismi*, jak je vidět na šestém řádku tabulky 1.

Důvody, které vedou k zachovávání grafické podoby anglicismů, mohou být jednak určitá prestiž tohoto jazyka a také zvyšující se počet mluvčích italštiny, kteří angličtinu ovládají.

Gaetano Rando poznamenává (a vyplývá to ostatně i ze sesbíraných dat), že anglická slovesa, pokud by byla ponechána v původní podobě, nezapadají do italského konjugačního systému, a proto je k nim přidána koncovka *-are*, která je zařadí do 1. konjugační třídy (Rando 1970, s. 138). Do stejné konjugační třídy jsou řazeny i galicismy, byť by svým původním tvarem mohly spadat i do 2. třídy. Máme tedy *fidelizzare* od slovesa *fideliser* nebo *surcontrare* od *surcontrer* a nikoli **fidelisere* nebo **surcontrere*. Tato tendence se ovšem týká téměř všech nově vzniklých sloves v domácí slovní zásobě, nejen sloves přejatých, druhá deklinační třída se zdá být zcela neproduktivní.

Rando také upozorňuje na tendenci zdvojit konsonanty, které se po připojení slovesné koncovky *-are* dostanou do intervokalického postavení (Rando 1970, s. 130). Z 21 sloves jen dvě nemají zdvojený konsonant (*upgradare* a *schedulare*).

Výrazné je užití anglicismů v oblasti informatiky (6 z 15 sloves), vědy a techniky.

2.8 Shrnutí

Na tomto místě bychom si měli shrnout to nejzákladnější, co ze zkoumaných dat vyplynulo.

Ukazuje se, že afixace je, dle očekávání, nejproduktivnějším způsobem tvoření sloves. Z prefixů jsou nejproduktivnější ty morfémy, které se pojí pouze nebo převážně se slovesy, tedy předpony *ri-* a *de-*. Prefixy, které derivují i báze jiných slovních druhů, přestávají být při tvorbě sloves produktivní a jejich počet se velice rychle zmenšuje. Zdá se, že v současnosti mluvčí pro vyjádření lokativních a temporálních významů využívají opisné formy pomocí adverbii, spíše než širokou škálu prefixů, které italština zdédila z latiny.

Verbálních sufixů bylo k dispozici vždy méně než těch denominálních. Pomineme-li alterační sufixy, jedná se vždy o tyto tři: *-ificare*, *-eggiare* a *-izzare*. Zatímco produktivita sufixu *-ificare* zůstává konstantně nízká, produktivita sufixů *-eggiare* a *-izzare* se v průběhu 20. století výrazně proměnila. Z dat uvedených v monografii *La formazione delle parole in italiano* vyplývá, že tyto dvě přípony se podílely na tvorbě sloves od nominálních bází zhruba stejnou měrou s mírnou převahou sufixu *-eggiare*. Ve dvacátém století ovšem začal nabývat převahy sufix *-izzare* na úkor druhé přípony, a to až do té míry, že v posledním čtvrtstoletí vzniklo 89 % denominálních a dokonce 97 % deadjektivních sloves tímto sufixem. Příčinu takového „úspěchu“ bychom mohli vysvětlit třeba tak, že nová slova, která vznikají, jsou spíše odbornějšího charakteru. Ačkoliv obě přípony vycházejí ze stejného klasického základu, sufix *-izzare* je slovníkem DISC označen jako *forma di tradizione dotta*, proti sufixu *-eggiare*, který je *di tradizione popolare*. Část sloves s tímto sufixem je také kalkem anglických sloves končících na *-ize* nebo francouzských sloves se zakončením *-iser*. Mezi těmito dvěma sufixy zůstává také opozice tranzitivní a intranzitivní slovesa, výjimku tvoří pouze sloveso *neologizzare*, které je intranzitivní.

Proces parasyntézy je považován za okrajový. Ačkoliv v minulosti vznikalo tímto způsobem více sloves, vznikají současným připojením přípony a infinitivní koncovky k nominální i adjektivní bázi slovesa i v současnosti. U parasyntetických sloves s lokativním významem se zdají být jejich přípony poněkud redundantní. Dokazuje to i fakt, že se tato slovesa objevují i bez prefixů, pouze s infinitivní koncovkou, a jejich význam je totožný. V tom také spočívá rozdíl mezi skutečně parasyntetickými slovesy a slovesy s dvěma fázemi

derivace. U druhých zmiňovaných získáme odtržením předpony zcela opačný význam. Malý počet parasyntetických sloves může souviset právě s tím, že je možné získat sloveso s obdobným významem pouze konverzí. Užití původně lokativního prefixu *in-* bývá omezováno pouze na parasyntetická slovesa. Ovšem u slovesa *ingriappare* vidíme užití této předpony s významem stejným, jaký má u sloves parasyntetických, aniž by se jednalo o denominální či deadjektivní sloveso. Na základě jednoho slovesa nejde předvídat žádný vývoj v užívání tohoto prefixu, ale čistě teoreticky by mohlo dojít k reanalýze původně lokativního prefixu, který ztratil v italštině v tomto významu na produktivitu, a přes parasyntézu, kde slouží k vyjádření ingresivního významu, by mohl být využíván i k tvorbě deverbálních sloves s tímto významem.

Překvapivý může být zmenšující se podíl sloves vzniklých konverzí v celkovém počtu derivovaných slov za poslední čtvrtstoletí. Tento proces, alespoň z našeho pohledu, je pro mluvčí nejvýhodnější vzhledem k velmi nízkému, ne-li nulovému, počtu restrikcí.

Kompozice je proces, který se při tvoření sloves, nejen v současné italštině, vůbec neuplatňuje. Některá slovesa vznikla procesem, pro který se užívá termínu neokompozice, nicméně i zde jde patrně o odvozování sloves odází jiných slovních druhů již dříve vzniklých tímto způsobem. Zdá se tedy, že tvorba neologismů patřících do lexikální kategorie slovesa probíhá výhradně procesem derivace.

Co se slovesných výpůjček týče, není situace tak dramatická, jak se může zdát u neologismů jiných slovních druhů, kde to v současnosti vypadá na převahu slov vypůjčených nad slovy odvozenými odází domácí slovní zásoby (viz s. 36).

Je zcela jistě na škodu, že zkoumaný vzorek končí na přelomu tisíciletí. Rok 2016 vybízí k tomu, aby byl vytvořen nový seznam, který by lépe odrážel skutečně současnou italštinu. Za patnáct let, uplynulých od roku atestace posledního zkoumaného slovesa, se jazyk zcela nepochybně proměnil také v souvislosti s masivním rozšířením internetu mezi běžné uživatele a bylo by zajímavé vysledovat, zdali tato situace měla vliv i na vývoj v oblasti slovotvorby.⁵⁸

⁵⁸ Současnější vzorek zpracovala ve své bakalářské práci, obhájené na Masarykově univerzitě v Brně v roce 2013, Miroslava Kuviková. Vzhledem k tomu, že autorka pracovala se vzorkem slov (získaným ze sekce Neologismi na webu Treccani.it) omezeným pouze na počáteční písmena a-f, nemůžou být, bohužel, její data použita k porovnání s daty získanými pro tuto práci.

3 Závěr

Tato práce, věnovaná derivaci sloves, se řadí k mnoha dalším, které se zabývají perspektivní oblastí lingvistického bádání – slootovorbě. Slovesné neologismy nepřibývají v italštině tak rychle jako nová podstatná jména, jejich počet je tedy i za relativně dlouhé časové období tak nízký, že věnovat se konkrétním jednotlivým slootovorným prostředkům by nemělo velký význam, proto jsme se zde věnovali všem slootovorným procesům, které se podílejí na vzniku sloves, jako celku.

Než jsme přistoupili k samotné analýze vzorku sloves, považovali jsme za vhodné rozebrat jednotlivé slootovorné procesy i z teoretického hlediska, neboť jak píše Miloš Dokulil (1982, s. 257): *„Přes neutuchající zájem, s kterým se otázky tvoření slov a pojmenování vůbec v současné vědě setkávají, zůstává stále dosti otevřených otázek jak v metodologii slootovorných popisů, tak i v slootovorné teorii.“* S tím jsme se setkali téměř v každé podkapitole první části. Mezi lingvisty nepanuje shoda, zdali prefigovaná slova řadit mezi kompozici či derivaci, zdali prefixy mohou, stejně jako sufixy, měnit lexikální kategorii či nikoli, zdali jsou konfixy prvky kompozit či jde o zvláštní typ afixů apod. Jazyková realita je natolik složitá a hranice kategorií natolik neostré, že snad ani není možné vytvořit všeplatnou teorii, která by jasně určila, jak k slootovorným postupům přistupovat. Záleží vždy na tom, které vlastnosti jednotlivých prvků považuje který lingvista za důležité. V této práci jsme se drželi víceméně tradičního pojetí jednotlivých procesů a výsledkem byla analýza, jejíž závěry uvádíme v závěrečném shrnutí.

Práce je spíše deskriptivního charakteru, nebylo naším cílem přijít s novým pojetím slootovorby. Snažili jsme se hlavně na jednom místě shrnout vše, co se týká tvoření nových sloves v italštině.

Resumé

Otázkám slovo tvorby se v současné lingvistice věnuje velké množství prací. Z větší části ale pojednávají o způsobech a prostředcích tvoření substantiv, neboť nominálních neologismů je výrazně více než těch slovesných. Zatímco mezi lety 1976-2004 vzniklo pouze 330 sloves, podstatných jmen se ve slovníku DISC za stejné časové období objevilo přes čtyři tisíce. Je tedy pochopitelné, že je pozornost lingvistů věnována více substantivům. V této práci jsme se proto zaměřili na lexikální kategorii sloves.

V úvodní obsáhlé kapitole jsme pojednali o jednotlivých slovo tvorných procesech, které se na vzniku nových sloves podílejí. Jedná se o derivační procesy jako prefixace, sufixace, proces parasyntézy, který je kombinací afixace a konverze, konverzi a okrajový proces retroformace. Neopomenuli jsme ani kompozici, ačkoliv je tento proces v kontextu verbální slovo tvorby naprosto marginální, neboť v této práci považujeme slovesa obsahující konfix za neoklasická *kompozita*. Tato první část je poměrně rozsáhlá, neboť jsou v ní představeny alespoň některé teoretické přístupy k popisu slovo tvorných procesů a prostředků. Ukazuje se totiž, že hranice mezi jednotlivými kategoriemi jsou velmi neostře, a proto najdeme v různých pracích různá pojetí téhož konceptu. Tato neostrost (anglicky se v lingvistice užívá pojem fuzziness) je nejlépe vidět na prvcích neoklasické kompozice (v této práci pro ně používáme pojem konfix). Tyto prvky mají některé charakteristiky obdobné afixům a některými vlastnostmi se přibližují kompozitům. Proto pro ně byla v lingvistice vytvořena nová kategorie neoklasických kompozit. Ovšem i v rámci této kategorie mají některé prvky blíže k afixům než jiné, pro ty bychom mohli klidně používat jiný termín, prefixoidy (resp. sufixoidy, ale ty se ve slovesné neokompozici neobjevují). A některé prefixoidy se přibližují hranicím své kategorie do té míry, že jsou některými lingvisty řazeny dokonce přímo k prefixům. Obdobně najdeme rozdíly v odpovědích na otázky, zdali nepovažovat prefixy spíše za prvky kompozit, zdali se skutečně prefixy od sufixů liší schopností transkategorizace, zdali je oprávněné zavádět do slovo tvorby proces parasyntézy, co označujeme pojmem konverze a které případy řadit k retroformaci.

V této práci jsme k následné praktické analýze jednotlivých procesů přistupovali, řekněme, tradičně. Teoreticky jsme vycházeli ze značné části z italské příručky *La formazione delle parole in italiano*. K získání vzorku dat nám posloužila, stejně jako autorům zmíněné

publikace, elektronická verze slovníku DISC, která umožňuje vygenerovat seznam sloves vytvořených v určitém časovém období. Tento vzorek byl poté podrobně popsán, slovesa byla roztríděna podle jednotlivých procesů a sledovali jsme také produktivitu jednotlivých procesů i užívaných afixů. Dle očekávání je nejproduktivnějším způsobem tvoření sloves připojování afixů. Konverzí vzniká také značné množství sloves, ale v současné italštině již méně než tomu bylo v minulosti. Neoklasická kompozita, někdy také nazývaná internacionalismy, sice nabývají v dnešní globalizované společnosti na významu, připojením konfixu vzniká značné množství podstatných jmen. Sloves se tento nárůst ale, zdá se, netýká. Většina sloves obsahujících konfix vznikla pravděpodobně spíše odvozením od neoklasických substantiv. Slovesné výpůjčky z cizích jazyků se v italštině objevují také v mnohem menší míře než přejatá substantiva.

Tato práce měla za cíl poskytnout ucelený pohled na způsoby vzniku nových sloves v současné italštině.

Riassunto

La formazione delle parole è uno dei temi centrali della linguistica di oggi. La maggior parte degli studi concentra l'attenzione sui nomi, in quanto ci sono più neologismi nominali rispetto a quelli verbali. Infatti, tra gli anni 1976-2004 sono stati creati solo 330 verbi, in confronto ai 4000 sostantivi registrati nel dizionario DISC. In questo studio si concentra sulla categoria dei verbi.

La prima parte dello studio si sofferma sui particolari processi formativi partecipanti alla creazione dei nuovi verbi. Questi sono i processi derivativi, la prefissazione, la suffissazione, e la parasintesi la quale consiste nella simultanea applicazione dell'affisso e la desinenza verbale, la conversione e la retroformazione. La composizione è il processo marginale nel contesto della formazione dei verbi. Questa prima parte dello studio è abbastanza ampia perché si vogliono presentare almeno alcuni approcci verso la descrizione dei processi formativi ed i loro mezzi. Vale a dire che i confini delle categorie sembrano essere in certo modo sfocati. Ciò si mostra bene parlando dei elementi compositivi neoclassici (denominati in questa tesi con il termine confisso). Questi elementi portano alcune caratteristiche degli affissi ed alcune degli elementi compositivi, perciò è stata creata la categoria della composizione neoclassica. Anche dentro questa categoria ci sono alcuni confissi che si accostano ai prefissi, così da poterli designare con il termine prefissoidi. Alcuni di questi prefissoidi sono considerati da alcuni linguisti come prefissi regolari. I linguisti non si trovano d'accordo nemmeno negli altri concetti teorici, per esempio se si considerano i prefissi come la parte della derivazione o della composizione o se i suffissi sono gli unici elementi con la capacità di trascategorizzazione ecc. Il nostro approccio verso la descrizione era diciamo tradizionale. L'analisi si è basata teoricamente soprattutto su „*La formazione delle parole in italiano*“ a cura di Maria Grossmann e Franz Rainer. I dati sono stati presi dalla versione elettronica del Dizionario Italiano Sabatini-Coletti, il quale ci permette di creare la lista dei verbi con diversi anni di attestazione. Questi verbi vengono classificati secondo i processi formativi e in seguito si prova a farne la descrizione dettagliata. Viene osservata anche la produttività dei particolari processi e mezzi di formazione.

E' stato verificato che il processo più produttivo nella formazione dei verbi è l'affissazione. La conversione è il terzo processo più produttivo, ma la sua produttività si abbassa. I

confissati verbali non sono tanto numerosi quanto lo sono i confissati nominali. Anche il numero dei prestiti è abbastanza basso.

Lo scopo di questa tesi è presentare in modo complesso la formazione dei verbi in italiano di oggi.

Bibliografie

AMIOT, Dany (2005). Between compounding and derivation: elements of word-formation corresponding. In DRESSLER, W.U., D. KASTOVSKY a O. PFEIFFER (ed.). *Morphology and its Demarcations: Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 183-195. ISBN 978-90-272-4778-0. Dostupné z ProQuest Ebrary

BAUER, Laurie (2005). The borderline between derivation and compounding. In DRESSLER, W.U., D. KASTOVSKY a O. PFEIFFER (ed.). *Morphology and its Demarcations: Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 97-108. ISBN 978-90-272-4778-0. Dostupné elektronicky z ProQuest Ebrary.

BUCHI, Eva a Jean-Paul CHAUVEAU (2015). From Latin to Romance. In MÜLLER, Peter O., Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER a Herbert Ernst WIEGEND. *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*. Volume 3. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 1931-1957. ISBN 978-3-11-037566-4

CORBIN, Danielle (1987). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. ISBN 3-484-30193-7

CORBIN Danielle (2001). Préfixes et suffixes: du sens aux catégories. *Journal of French Language Studies*, **11**(01), s. 41-69. ISSN 0959-2695

DARMESTER, Arsène (1874). *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin*. Paris: A. Franck. Dostupné z: <https://play.google.com/store/books/details?id=1ssDAAAIAAJ&source=ge-web-app>

DARMESTER, Arsène (1877). *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent*. Paris: F. Vieweg

DISC - *Dizionario Italiano Sabatini-Coletti* (2005). Milano: Rizzoli Larousse

DOKULIL, Miloš (1982). K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*, **43**, s. 257-271. ISSN 0037-7031

DOKULIL, Miloš, Karel HORÁLEK, Jiřina HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Miloslava KNAPPOVÁ a Jan PETR (1986). *Mluvnice češtiny*. Vydání 1. Praha: Academia

FÁBREGAS, Antonio a Sergio SCALISE (2012). *Morphology: from data to theories*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 07-486-5627-8.

GAETA, Livia a Davide RICCA (2015). Produktivita. In In MÜLLER, Peter O., Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER a Herbert Ernst WIEGEND. *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*. Volume 2. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 842-858.

GALLI, Hugues (2012). Peut-on se passer de la notion de parasynthèse en morphologie dérivationnelle? *Zeitschrift für romanische Philologie*, **128**(2), s. 217-233. DOI: [10.1515/zrp-2012-0022](https://doi.org/10.1515/zrp-2012-0022). ISSN 1865-9063. Dostupné také z: <http://www.degruyter.com/view/j/zrph.2012.128.issue-2/zrp-2012-0022/zrp-2012-0022.xml>

GRANDI, Nicola a Fabio MONTERMINI (2005). Valutativi suffissali e prefissali: un'unica categoria? In GROSSMANN, Maria a Anna M. THORNTON (a cura di). *La formazione delle parole: atti del XXXVII Congresso internazionale di studi della Società di linguistica italiana (SLI) : L'Aquila, 25-27 settembre 2003*. Roma: Bulzoni, s. 271-287. ISBN 88-7870-093-2

GRANDI, Nicola a Claudio IACOBINI(2008). L'affissazione valutativa nei verbi dell'italiano. In CRESTI, E. (a cura di). *Prospettive nello studio del lessico italiano*, 2, s. 483-490. ISBN: 978-88-8453-723-2. Dostupné online: http://www.grandionline.net/nicola/pubblicazioni/grandi_iacobini_silfi-pb06.pdf

GROSSMANN, Maria (2004). Conversione in verbi. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 534-546. ISBN 3-484-50711-X

GROSSMANN, Maria (2004). Suffissazione. Derivazione verbale. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 450-465. ISBN 3-484-50711-X

HEUSINGER, Klaus von a Christoph SCHWARZE (2006). Underspecification in the semantics of word formation: the case of denominal verbs of removal in Italian. *Linguistics*, **44**(6), s. 1165-1194 DOI: 10.1515/LING.2006.038. ISSN 0024-3949. Dostupné také z: <http://www.degruyter.com/view/j/ling.2006.44.issue-6/ling.2006.038/ling.2006.038.xml>

IACOBINI, Claudio (2004a). Prefissazione. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 99-163. ISBN 3-484-50711-X

IACOBINI, Claudio (2004b). Parasintesi. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 165-188. ISBN 3-484-50711-X

IACOBINI, Claudio (2004c). Composizione con elementi neoclassici. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 69-95. ISBN 3-484-50711-X

IACOBINI, Claudio (2005). I verbi italiani come base di derivazione prefissale. In DRESSLER, W.U., D. KASTOVSKY a O. PFEIFFER (ed.). *Morphology and its Demarcations: Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 289-307. ISBN 978-90-272-4778-0. Dostupné elektronicky z ProQuest Ebrary.

IACOBINI, Claudio (2010). Conversione In *Treccani.it. Enciclopedia dell'italiano* [online] [2016-07-09] Dostupné z [http://www.treccani.it/enciclopedia/conversione_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/conversione_(Enciclopedia-dell'Italiano))

IACOBINI, Claudio (2015). Foreign word-formation in Italian. In MÜLLER, Peter O., Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER a Herbert Ernst WIEGEND. *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*. Volume 3. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 1660-1679. ISBN 978-3-11-037566-4

JAMROZIK, Elżbieta (2010). La grammaticalisation des préfixes italiens: des formes libres aux formes liées. *Studia Universitatis Babes-Bolyai-Philologia*, **4**, s. 43-50. ISSN: 2065-9652

JEŽEK, Elisabetta a Paolo RAMAT (2009). On parts-of-speech transcategorization. *Folia linguistica*, **43**(2), s. 391-416. DOI: FLIN.2009.011. ISSN 0165-4004

La Repubblica Corpus. Dostupné z <http://dev.sslmit.unibo.it/corpora/corpus.php?path=&name=Repubblica>

RADIMSKÝ, Jan (2011). Konfixace v současné italské slovotvorbě. *Časopis pro moderní filologii*, **93**(2), s. 104-124

RAINER, Franz (2004). Retroformazione. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 495-497. ISBN 3-484-50711-X

- RANDO, Gaetano (1970). The Assimilation of English Loan - Words in Italian. *Italica*, **47**(2), s. 129-142
- ROHLFS, Gerhard (1969). *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Sintassi e formazione delle parole*. Torino: Einaudi
- SCALISE, Sergio (1984). *Generative morphology* [online]. Dordrecht: Foris Publications [2016-03-19]. ISBN 9067650897. Dostupné z ProQuest Ebrary
- SERBAT, Guy (1989). Suggestions pour l'analyse des verbes préfixés «parasyntétiques». *L'Information Grammaticale*, **42**(1), s. 13-14. DOI: 10.3406/igram.1989.3490. ISSN 0222-9838. Dostupné také z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/igram_0222-9838_1989_num_42_1_3490
- ŠINKOVÁ, Monika (2010). *El concepto de parasíntesis en las últimas décadas y su presencia en la historia de la lengua española*. Brno. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita
- ŠTICHAUER, Pavel (2007). *Tvoření slov v současné italštině*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-802-4613-475
- ŠTICHAUER, Pavel (2008). *Derivace a kompozice v diachronní perspektivě: nomina agentis ve vývoji italštiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-1355-0
- ŠTEKAUER, Pavol (2005). Compounding and affixation. Any difference?. In DRESSLER, W.U., D. KASTOVSKY a O. PFEIFFER (ed.). *Morphology and its Demarcations: Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 151-159. ISBN 978-90-272-4778-0. Dostupné elektronicky z ProQuest Ebrary.
- ŠTEKAUER, Pavol, Salvador VALERA a Livia KÖRTVÉLYESSY (2012). *Word-formation in the world's languages: a typological survey*. Cambridge: Cambridge University Press
- ŠTEKAUER, Pavol (2015). Backformation. In In MÜLLER, Peter O., Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER a Herbert Ernst WIEGEND. *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*. Volume 1. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 340-352. ISBN 978-3-11-024624-7

THORNTON, Anna Maria (2004). Conversione. Introduzione. In GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: M. Niemeyer, s. 501-505.
ISBN 3-484-50711-X

VALERA, Salvador (2015). Conversion. In MÜLLER, Peter O., Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER a Herbert Ernst WIEGEND. *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*. Volume 1. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 322-339.
ISBN 978-3-11-024624-7

VICARIO, Federico (2005). Antonimia verbale e morfologia: il prefisso ri- tra iterativo e reversivo. In DRESSLER, W.U., D. KASTOVSKY a O. PFEIFFER (ed.). *Morphology and its Demarcations: Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 547-562. ISBN 978-90-272-4778-0.
Dostupné elektronicky z ProQuest Ebrary.

Příloha

Tabulka 1: prefixace

rok	sloveso	val.	prefix	báze	význam
1983	autocitarsi	rifl.	auto-	citare	riportare le proprie parole
1990	autcommiserarsi	rifl.	auto-	commiserare	compatire se stessi
1990	autodefinirsi	rifl.	auto-	definire	con valore copul. attribuire un certo epiteto a se stesso, considerarsi in un certo modo
1976	autodenunciarsi	rifl.	auto-	denunciare	informare le autorità di avere commesso un reato ; definire se stessi in modo critico
1991	autoescludersi	rifl.	auto-	escludere	tenersi volontariamente lontani da qlco.
1986	autoincensarsi	rifl.	auto-	incensare	lodarsi in maniera esagerata
1981	autotassarsi	rifl.	auto-	tassare	sottoporsi a un tributo, a una contribuzione volontaria
1989	coeditare	tr.	co-	editare	pubblicare un testo assieme ad altri
1983	cogestire	tr.	co-	gestire	dirigere insieme un'azienda
1987	compossedere	tr.	con-	possedere	possedere qlco. insieme con altri
1985	controffrire	tr.	contro-	offrire	in una transazione economica, fare un'offerta in risposta a una richiesta
1983	controsterzare	tr.	contro-	sterzare	sterzare un autoveicolo verso l'esterno della curva per correggere la sbandata
1987	deaerare	tr.	de-	aerare	privare un liquido dell'aria in esso contenuta
1987	deamplificare	tr.	de-	amplificare	tecn. ridurre il valore di una grandezza
1987	declorurare	tr.	de-	cloruro	privare una sostanza di cloruro (clorurare: trattare una sostanza con cloro)
1983	deconcentrare / arsi	tr./rfl.	de-	concentrare	rendere qlcu. meno concentrato ; distrarsi
1987	decondizionare / arsi	tr./rfl.	de-	condizionare	liberare qlcu./liberarsi da un condizionamento
1978	decontestualizzare	tr.	de-	contestualizzare	astrarre qlco. dal contesto in cui è collocato
1987	decontrarre /arsi	tr./rfl.	de-	contrarre	indurre una parte del corpo a uno stato di calma e rilassatezza
1985	decriminalizzare	tr.	de-	criminalizzare	togliere a fatti o comportamenti il carattere di crimine
1983	defiscalizzare	tr.	de-	fiscalizzare	detrarre da un importo e sim. il valore corrispondente all'incidenza delle tasse
1990	deideologizzare	tr.	de-	ideologizzare	disimpegnare qlco. da inquadramenti di tipo ideologico
1986	deindicizzare	tr.	de-	indicizzare	econ. eliminare il valore di qlco. dall'indice dei prezzi al consumo

1980	delegiferare	intr.	de-	legiferare	ridurre l'emanazione di leggi, spec. di ridotta importanza
1983	delegittimare	tr.	de-	legittimare	togliere legittimità a qlcu. o a qlco.
1980	demodulare	tr.	de-	modulare	ellettron. ottenere il segnale originario dall'onda portante
1983	demotivare /arsi	tr./rfl.	de-	motivare	privare qlcu. di / perdere gli stimoli ad agire
1987	deorbitare	tr.	de-	orbita	in astronautica, modificare volontariamente o accidentalmente l'orbita di un corpo (orbitare: descrivere un'orbita a un corpo)
1983	depressurizzare	tr.	de-	pressurizzare	diminuire la pressione interna di un ambiente
1985	deprogrammare	tr.	de-	programmare	convincere qlcu. a cambiare i propri programmi, mediante particolari condizionamenti psicologici
1984	deregolamentare	tr.	de-	regolamentare	sbloccare. liberare qlco. da norme e regolamenti superati o inadeguati
1980	deresponsibilizzare /arsi	tr./rfl.	de-	responsabilizzare	esentare qlcu. da una precisa respons. ; perdere il senso della propria respons.
1977	destabilizzare	tr.	de-	stabilizzare	rendere instabile qlco., riferito spec. a un sistema politico-sociale
1987	destoricizzare	tr.	de-	storicizzare	descrivere un evento o un personaggio al di fuori del suo contesto storico
1987	destrutturare	tr.	de-	strutturare	scomporre qlco. nei suoi elementi
1983	disallineare	tr.	dis-	allineare	disporre fuori linea persone o oggetti allineati
1983	disinibire / irsi	tr./rfl.	dis-	inibire	privare qlcu. di / liberarsi delle inibizioni, dei complessi
1987	dissintonizzare	tr.	dis-	sintonizzare	in radiotecnica, porre un apparecchio in dissintonia
1988	ingriappare	tr./intr./rfl.	in-	griappare	bloccare un motore provocando un grippaggio ; subire un grippaggio
1987	prestampare	tr.	pre-	stampare	stampare qlco. in precedenza
1988	reidratare	tr.	re-	idratare	idratare di nuovo ciò che si è disidratato ; med. somministrare soluzioni fisiologiche a organismi disidratati
1989	reimmatricolare	tr.	re-	immatricolare	tornare a iscrivere qlcu. o qlco. in un elenco, con un nuovo numero di matricola
1990	reimpiantare	tr.	re-	impiantare	impiantare di nuovo qlco.; ricongiungere al corpo un arto o un organo
1983	reimpostare	tr.	re-	impostare	impostare qlco. di nuovo o in modo diverso
1987	reincaricare	tr.	re-	incaricare	incaricare un'altra volta qlcu. di svolgere un certo ruolo
1990	reinscrivere	tr.	re-	inscrivere	inscrivere di nuovo qlcu. in una lista
1986	reinstallare	tr.	re-	installare	tornare a installare qlcu. in una carica
1978	reinterpretare	tr.	re-	interpretare	interpretare di nuovo un testo, interpretarlo in modo nuovo
1983	riacclimatare	tr./rfl.	ri-	acclimatare	acclimatare di nuovo qlcu. o qlco. a un certo ambiente

1983	riallineare	tr.	ri-	allineare	rimettere sulla stessa linea due o più persone ; econ. intraprendere una politica economica di equilibrio tra svalutazione e rivalutazione
1983	riappropriarsi	rifl.	ri-	appropriarsi	riprendere possesso di qlco. di cui si è stati privati
1987	riassottigliare	tr./rfl.	ri-	assottigliare	assottigliare di nuovo qlco., dimagrire nuovamente
1987	ricandidare	tr./rfl.	ri-	candidare	ripresentare qlcu. come candidato a una carica
1980	ricapitalizzare	tr.	ri-	capitalizzare	econ. incrementare, ricostituire il capitale di una società
1987	ricentrare	tr.	ri-	centrare	tornare a centrare qlco.
1980	ricompattare	tr./rfl.	ri-	compattare	rendere qlco. nuovamente compatto
1987	ricomprimere	tr.	ri-	comprimere	comprimere di nuovo
1987	ricondizionare	tr.	ri-	condizionare	condizionare qlcu. un'altra volta
1987	ricongratularsi	rifl.	ri-	congratulare	complimentarsi di nuovo con qlcu. per qlco.
1990	riconsolidare	tr./rfl.	ri-	consolidare	rendere più salda un'azione, più argomentata un'idea... diventare nuovamente solido
1987	ricontattare	tr.	ri-	contattare	contattare qlcu. nuovamente
1987	ricontrattare	tr.	ri-	contrattare	contrattare di nuovo qlcu. spec. per ottenere migliori condizioni
1987	rideterminare	tr.	ri-	determinare	determinare nuovamente o in modo diverso qlco.
1987	ridistanziare	tr.	ri-	distanziare	tornare a distanziare più cose o persone tra loro
1983	riequilibrare	tr./rfl.	ri-	equilibrare	rimettere qlco. in equilibrio
1990	riescludere	tr.	ri-	escludere	escludere di nuovo qlcu. da un luogo o da qlco.
1983	rifinanziare	tr.	ri-	finanziare	finanziare di nuovo una legge, una persona...
1983	rifrequentare	tr.	ri-	frequentare	frequentare nuovamente certe persone o certi luoghi
1983	riguidare	tr.	ri-	guidare	tornare a guidare qlcu. o qlco.
1987	rilottare	intr.	ri-	lottare	tornare a lottare contro qlco. o qlcu.
1976	rincretinire	tr./intr./rfl.	ri-	incretinire	rendere qlcu. cretino, confonderlo, diventare cretino
1983	rinegoziare	tr.	ri-	negoziare	negoziare nuovamente qlco. con qlcu.
1987	rinviperire	intr./rfl.	ri-	inviperire	inviperirsi di nuovo o di più
1987	riperdonare	tr.	ri-	perdonare	perdonare nuovamente qlcu.
1987	ripettinare	tr./rfl.	ri-	pettinare	pettinare qlcu. o qlco. nuovamente o in modo più accurato
1987	riposizionare	tr.	ri-	posizionare	rimettere qlco. nella posizione usuale
1987	riprecipitare	tr./intr./rfl.	ri-	precipitare	far precipitare di nuovo qlcu. o qlco in un luogo

1987	risanguinare	intr.	ri-	sanguinare	tornare a sanguinare
1980	risocializzare	tr./intr./rfl.	ri-	sociale	reinserire nella normalità dei rapporti civili e sociali qlcu. che è stato a lungo emarginato
1978	risospendere	tr.	ri-	sospendere	tornare a sospendere qlco. o qlcu.
1987	rispuntare2	tr.	ri-	spuntare	rifare il controllo di un elenco defalcando alcune voci
1987	ristallare	tr.	ri-	i(n)stallare	istallare nuovamente qlco. in un luogo
1989	risurriscaldare	tr./rfl.	ri-	surriscaldare	surriscaldare nuovamente qlco.
1987	ritossire	intr.	ri-	tossire	tossire nuovamente
1989	rivalorizzare	tr./rfl.	ri-	valorizzare	tornare a valorizzare qlco. o qlcu. che si era o era stato svalorizzato
1987	riverseggiare	intr.	ri-	verseggiare	comporre nuovamente versi
1987	rivirare	intr.	ri-	virare	mar. virare di nuovo riprendendo la rotta precedente
1981	sbobinare	tr.	s-	bobina	svolgere una bobina, in part. per convertire in scrittura ciò che era stato precedentemente registrato su nastro magnetico
1996	scompattare	tr.	s-	compattare	nel gergo degli informatici, decomprimere un file compresso in precedenza
1985	sdrogarsi	rfl.	s-	drogare	liberarsi dalla droga, smettere di assumerne
1989	slumare	tr.	s-	lumare	gerg. osservare, sbirciare qlcu. o qlco.
1987	smiscelare	tr.	s-	miscelare	disfare una miscela nei suoi diversi componenti
1983	sottoalimentare	tr.	sotto-	alimentare	fornire a qlcu. un nutrimento inferiore al necessario
1987	sottoutilizzare	tr.	sotto-	utilizzare	utilizzare, sfruttare qlco. al di sotto delle possibilità
1985	strameritare	tr.	stra-	meritare	essere pienamente degno di ottenere qlco., meritarlo in tutti i sensi
1986	svantaggiare	tr.	s-	vantaggiare	danneggiare qlcu., metterlo in condizione di inferiorità
1983	sverniciare	tr.	s-	vernice	togliere la vernice a qlco.
1983	transcodificare	tr.	trans-	codificare	inform. operare una transcodificazione di dati da una codice o da un sistema di elaborazione a un altro
1987	ultracentrifugare	tr.	ultra-	centrifugare	in chimica, separare degli elementi mediante ultracentrifuga
1983	implodere	intr.	in-	esplodere	rompersi in seguito a implosione
1983	scazzarsi	rfl.	s-	incazzarsi	essere preso dallo sconforto ; litigare con qlcu.

Tabulka 2: sufixace

Rok	sloveso	val.	sufix	báze	sl. druh báze	význam
1986	antropizzare	tr.	izzare	antropo-		alterare spazi dell'ambiente naturale per renderli adatti agli interessi umani
1979	assolutizzare	tr.	izzare	assoluto	agg	prendere in considerazione un solo elemento tra molti e considerarlo assoluto
1987	aziendalizzare	tr.	izzare	aziendale	agg	trasformare una struttura pubblica in un'azienda privata
1992	bufferizzare	tr.	izzare	buffer	nom	inform. dotare di buffer un dispositivo
1995	calendarizzare	tr.	izzare	calendario	nom	distribuire un'attività nel tempo, fissarne la progressione temporale
1997	cartolarizzare	tr.	izzare	cartolare	agg	econ. trasformare crediti difficilmente esigibili di un'azienda, beni immobili e sim. in titoli negoziabili sul mercato
1986	casualizzare	tr.	izzare	casuale	agg	rendere casuale qlco ; nom. com. considerare qlco. come dovuto al caso
1983	categorizzare	tr.	izzare	categoria	nom	ordinare, suddividere un insieme di elementi in categorie
1989	cazzeggiare	intr.	eggiare	cazzo	nom	volg. fare o dire stupidaggini
1986	cementificare	tr.	ificare	cemento	nom	ricoprire di nuove costruzioni un territorio senza alcun rispetto per l'ambiente
1987	colorizzare	tr.	izzare	colore	nom	cine. rendere a colori una pellicola in bianco e nero
1978	colpevolizzare	tr./rifl.	izzare	colpevole	agg	fare in modo che una persona si senta in colpa, sentirsi colpevole
1983	computerizzare	tr.	izzare	computer	nom	automatizzare un settore d'attività applicandovi l'elaborazione elettronica dei dati tramite computer
1987	contestualizzare	tr.	izzare	contestuale	agg	inserire qlco. nel contesto che gli è proprio
1989	cooperativizzare	tr.	izzare	cooperativa	nom	trasformare qlco. in cooperativa, cambiandone la proprietà o la struttura
1987	copolimerizzare	tr.	izzare	copolimero	nom	chim. unire due o più monomeri diversi
1983	corresponsabilizzare	tr.	izzare	corresponsabile	agg	rendere corresponsabile qlcu. relativamente a qlco.
1987	costicchiare	intr.	icchiare	costare	verb	fam. costare un prezzo abbastanza alto
1983	decimalizzare	tr.	izzare	decimale	agg	ricondere una misura al sistema metrico decimale
1983	demanializzare	tr.	izzare	demaniale	agg	rendere un bene demaniale, trasformarlo in proprietà dello Stato
1982	demonizzare	tr.	izzare	demonio	nom	far apparire qlcu. moralmente riprovevole
1990	dietizzare	tr.	izzare	dieta	nom	mettere qlcu. a dieta
1983	egemonizzare	tr.	izzare	egemonia	nom	sottoporre qlcu. a egemonia; ridurlo in proprio potere
1987	elasticizzare	tr.	izzare	elastico	agg	rendere elastico qlco.

1991	emblematicizzare	tr.	izzare	emblema	nom	esemplificare qlco. per mezzo di simboli o emblemi
1991	finanziarizzarsi	rifl.	izzare	finanziario	agg	acquisire competenze in ambito finanziario, nella gestione di capitali
1986	fistolizzarsi	rifl.	izzare	fistola	nom	med. trasformarsi in fistola
1985	flemmatizzare	tr.	izzare	flemma	nom	tecn. aggiungere a un esplosivo delle sostanze che lo rendano elastico in caso di urto
1987	fluidizzare	tr.	izzare	fluido	nom	chim. sottoporre un materiale a fluidizzazione
1983	fluorizzare	tr.	izzare	fluoro	nom	med. trattare l'acqua potabile con piccole quantità di fluoruri per prevenire la carie dentaria
1989	funzionalizzare	tr.	izzare	funzionale	agg	rendere qlco. adatto a una certa funzione
1978	gambizzare	tr.	izzare	gamba	nom	ferire qlcu. alle gambe con colpi di arma da fuoco in un attentato
1988	grammaticalizzare	tr./rifl.	izzare	grammaticale	agg	ling. dotare un elemento lessicale di funzione grammaticale, assumere una funzione gram.
1997	ingegnerizzare	tr.	izzare	ingegneria	nom	tradurre un progetto in indicazioni operative
1984	inizializzare	tr.	izzare	iniziale	agg	inform. trattare un dispositivo in modo da renderlo pronto all'uso
1995	igienizzare	tr.	izzare	igiene	nom	disinfettare qlco. in partic. ambienti o oggetti per l'igiene personale
1979	lessicalizzare	tr./rifl.	izzare	lessicale	agg	ling. trasformare uno o più elementi in un'unità lessicale
1983	libanesizzare	tr.	izzare	libanese	agg	nel l. giornalistico, trasformare un paese in un campo di battaglia tra opposte fazioni
1983	lobotomizzare	tr.	izzare	lobotomia	nom	med. sottoporre qlcu. all'operazione chirurgia della lobotomia
1983	manicomizzare	tr.	izzare	manicomio	nom	ricoverare qlcu. in manicomio
1989	marginalizzare	tr.	izzare	marginale	agg	porre qlcu. o qlco. ai margini, in disparte, non dare importanza a qlco.
1995	masterizzare	tr.	izzare	master	nom	effettuare la masterizzazione di un CD-ROM
1987	monitorizzare	tr.	izzare	monitor	nom	dotare qlco. di monitor, sottoporre qlcu. a monitoraggio
1985	museificare	tr.	ificare	museo	nom	collocare un'opera d'arte in un museo, togliere vitalità
2001	mobbillizzare	tr.	izzare	mobbing	nom	emarginare o molestare qlcu. nel suo ambiente di lavoro
1988	neologizzare	intr.	izzare	neologismo	nom	creare parole nuove
1983	oggettualizzare	tr.	izzare	oggettuale	agg	trasformare qlco. in oggetto; considerarlo come oggetto
1983	ovarietomizzare	tr.	izzare	ovarietomia	nom	med. operare una donna, asportandole chirurgicamente le ovaie
1987	pellettizzare	tr.	izzare	pellet	nom	sottoporre qlco. a pellettizzazione
1987	pinneggiare	intr.	eggiare	pinna	nom	nel nuoto con le pinne, avanzare con il solo movimento delle gambe

1976	pirolizzare	tr.	izzare	pirolisi	nom	chim. sottoporre una sostanza a pirolisi
1983	psichiatrizzare	tr.	izzare	psichiatria	nom	trattare qlcu. con i metodi della psichiatria
1987	psicosomatizzare	tr.	izzare	psicosomatico	agg	somatizzare impulsi o conflitti psichici
1988	pupinizzare	tr.	izzare	Pupin	nom	telecom. dotare un cavo telefonico di bobine d'induttanza
1987	racemizzare	tr.	izzare	racemico	agg	chim. rendere otticamente inattiva la metà di un composto organico otticamente attivo
1987	randomizzare	tr.	izzare	random	agg	inform. disporre gli elementi di un insieme o di una lista in una sequenza che simula una distribuzione casuale
1987	riflettorizzare	tr.	izzare	riflettore	nom	applicare catarifrangenti a un oggetto, migliorandone la capacità di riflettere la luce
1989	rockeggiare	intr.	eggiare	rock	nom	cantare, suonare o ballare ritmi rock
1987	romanticheggiare	intr.	eggiare	romantico	agg	comportarsi in modo romantico
1989	scannerizzare	tr.	izzare	scanner	nom	inform. sottoporre testi o immagini a lettura elettronica mediante lo scanner
1983	semaforizzare	tr.	izzare	semaforo	nom	fornire una strada con semafori, regolare il traffico per mezzo di semafori
1983	semestralizzare	tr.	izzare	semestrale	agg	attribuire a qlco. una cadenza semestrale
1991	sensorizzare	tr.	izzare	sensore	nom	munire qlco. con sensori
1987	settimanalizzarsi	rifl.	izzare	settimanale	agg	detto di un giornale, assumere le caratteristiche proprie di un settimanale
1976	sindacalizzare	tr./rifl.	izzare	sindacale	agg	rendere coscienti i lavoratori dei propri diritti, acquisire coscienza sindacale
1983	solarizzare	tr.	izzare	solare	agg	sottoporre una fotografia a solarizzazione, dotare un edificio di impianti di riscaldamento
1982	somatizzare	tr./rifl.	izzare	somatico	agg	med. rendere organico un disturbo psichico
1981	spettacolizzare	tr./rifl.	izzare	spettacolo	nom	trasformare qlco. in pubblico spettacolo
1977	sponsorizzare	tr.	izzare	sponsor	nom	sostenere finanziariamente manifestazioni pubbliche
1980	statualizzare	tr.	izzare	statuale	agg	trasferire allo stato la proprietà o la gestione di imprese produttrici di beni o servizi
1989	stomizzare	tr.	izzare	stoma	nom	med. intervenire chirurgicamente su un paziente al fine di aprire un organo cavo e stabilire una comunicazione...
1979	suonicchiare	tr./intr.	icchiare	suonare	verb	suonare con scarsa perizia strumento, suonare male
1984	telematizzare	tr.	izzare	telematica	nom	fornire una struttura dei modelli di funzionamento propri della telematica
1984	tematizzare	tr.	izzare	tematico	agg	porre un argomento al centro di un discorso, renderlo evidente come tema da

						trattare
1979	terziarizzarsi	rifl.	izzare	terziario	agg	passare nel settore terziario
1983	trimestralizzare	tr.	izzare	trimestrale	agg	rendere trimestrale una scadenza
1983	tueggiare	intr.	eggiare	tu	pron.	rivolgersi a qlcu. usando il tu
1983	turisticizzare	tr.	izzare	turistico	agg	rendere una zona adatta ad accogliere i turisti
1985	ugualizzare	tr.	izzare	uguale	agg	nell'industria tessile, trattare tessuti con prodotti ugualizzanti
1989	vampirizzare	tr.	izzare	vampiro	nom	prosciugare, esaurire qlco.
1983	vasectomizzare	tr.	izzare	vasectomia	nom	med. sottoporre qlcu. a vasectomia
1983	vocabolarizzare	tr.	izzare	vocabolario	nom	inserire qlco. tra i lemmi di un vocabolario
1987	volacchiare	intr.	acchiare	volare	verb	volare a zig-zag, volare a stento
1983	voluminizzare	tr.	izzare	volumen	nom	nell'industria tessile, sottoporre le fibre a voluminizzazione
1983	zonizzare	tr.	izzare	zona	nom	dividere un'area in zone

Tabulka 3a: parasyntéza

rok	sloveso	val.	derivace	báze	sl. druh b.	význam
1976	accorpore	tr.	ad-	corpo	N	raggruppare in un'unica struttura due o più elementi separati
1987	ammanicarsi	rifl.	ad-	manica	N	fam. stringere rapporti con persone influenti da cui si spera di ricavare un utile
1990	impitonire	tr.	in-	pitone	N	gerg. incantare, abbindolare
1983	inalveolare	intr./rifl.	in-	alveolo	N	anat. detto di denti, crescere negli alveoli
1987	incafonire	tr./intr./rifl.	in-	cafone	N	far diventare qlcu. cafone
1984	incaprettare	tr.	in-	capretto	N	gerg. mafia, uccidere qlcu. per incaprettamento
1983	incasinare	tr./rifl.	in-	casino	N	pop. rendere qlco. confuso, disordinato, mettersi in una situazione difficile
1983	incernierare	tr.	in-	cerniera	N	tecn. dotare un oggetto di cerniera
1988	inchiappettare	tr.	in-	chiappa	N	sodomizzare qlcu. ; tamponare un'auto con il veicolo che si guida ; ingannare
1987	raccordare ²	tr.	ra-	corda	N	munire di corde il telaio di una racchetta da tennis
1991	sblusare	tr.	s-	blusa	N	stringere la camicia in vita con una cintura lasciandola ricadere morbidamente sopra la cintura stessa
1983	sgasare	tr./intr./rifl.	s-	gas	N	togliere il gas da bevande frizzanti ; dare forti colpi di accelerazione a un'automobile in partenza per prepararsi allo scatto ; perdere entusiasmo
1983	smanettare	intr.	s-	manetta	N	ruotare bruscamente la manopola dell'acceleratore di una motocicletta, fam. utilizzare con dimestichezza un apparecchio
1985	splafonare	intr.	s-	plafon(d)	N	econ. superare un plafond, un tetto prefissato di spese
1977	striappare ²	intr.	s-	trip	N	nel gergo della droga, essere in uno stato di forte alterazione psicofisica

Tabulka 3b: slovesa se dvěma fázemi derivace

rok	sloveso	val.	derivace	báze	sl. druh b.	význam
1987	declorare	tr.	de-	cloro	N	togliere cloro all'acqua o ad altro liquido
1987	decornare	tr.	de-	corno pl.	N	vet. privare i giovani bovini delle corna, tagliandole o accorciandole
1983	devoltare	tr.	de-	volt	N	elett. alimentare un apparecchio con una tensione inferiore a quella prevista nella teratura
1988	riforestare	tr.	ri-	foresta	N	rimboschire un terreno, ricostituirlo come foresta
1987	riparametrare	tr.	ri-	parametro	N	rivedere qlco. utilizzando nuovi parametri (parametrare: rapportare qlco. a certi parametri
1989	ripilare	tr.	ri-	pila	N	riornire qlco. di nuove pile
1989	ritensionare	tr.	ri-	tensione	N	registrare qlco. riportandolo alla tensione prevista
1983	sgasare	tr./intr./rifl.	s-	gas	N	togliere il gas da bevande frizzanti ; perdere entusiasmo
1988	sgrezzare	tr.	s-	grezzo	N	eliminare da qlco. le impurità, cominciare a educare
1983	slamare2	tr./rifl.	s-	amo	N	togliere l'amo dalla bocca dei pesci
1987	spuntinare	tr.	s-	puntino	N	foto. eliminare i puntini chiari o scuri che possono rimanere sul negativo di una pellicola
1987	demitologizzare	tr.	de- /-izzare	mitologia	N	smettere di considerare mitico qlcu. o qlco.
1989	desemantizzare	tr./rifl.	de- /-izzare	semantico	A	provocare una desematizzazione
1980	desovranizzare	tr.	de- /-izzare	sovrano	N	privare qlcu. della sovranità che aveva
1987	devascolarizzare	tr.	de- /-izzare	vascolare	A	med. privare delle connessioni vascolari una parte dell'organismo
1987	rimasterizzare	tr.	ri- /-izzare	master	N	trasformare il master originale di materiali audiovisivi in un master nuovo

Tabulka 4: konverze

rok	sloveso	val.	sl.druh b.	báze	význam
1989	asteriscare	tr.	N	asterisc-o	contrassegnare qlco. con un asterisco
1978	attacchinare	intr.	N	attacchin-o	gerg. nel l. dei militanti sindacali o di partito, attaccare manifesti ai muri
1986	banchinare	tr.	N	banchin-a	predisporre un luogo con banchine
1983	bocciardare	tr.	N	bocciard-a	tecn. lavorare una superficie con la bocciarda o la bocciardatrice
1990	bollinare	tr.	N	bollin-o	contrassegnare una carta con un bollino
1977	bucarsi	rifl.	N	buc-o	nel gergo della droga, iniettarsi eroina o morfina
1980	bunkerare	intr.	N	bunker	mar. rifornire un'imbarcazione o un aereo di combustibile, in quantità sufficiente per coprire la rotta
1987	cellofanare	tr.	N	cellofan	fasciare qlco. con cellofan
1987	clacsonare	intr.	N	clacson	suonare il clacson
1990	cl ^{ic} care	intr./tr.	N	clic	premere il pulsante di un apparecchio
1981	clonare	tr.	N	clon-e	produrre un clone
1983	coibentare	tr.	A	coibent-e	rivestire una superficie con materiale isolante
1983	commissariare	tr.	N	commissari-o	sostituire i dirigenti di un ente attribuendo la gestione a un commissario nominato d'autorità
1983	compattare	tr./rifl.	A	compatt-o	comprimere, schiacciare qlco. per renderlo compatto
1987	controsoffittare	tr.	N	controsoffit-o	completare un locale con un controsoffitto
1983	cortocircuitare	tr.	N	cortocircuit-o	elett. mandare un impianto elettrico in cortocircuito
1990	deuterare	tr.	N	deuterio	chim. introdurre in certe sostanze atomi di deterio al posto degli atomi di idrogeno
1982	fascicolare ¹	tr.	N	fascicol-o	raccogliere documenti inserendoli in un fascicolo, fare dei fascicoli
1988	faxare	tr.	N	fax	inviare documenti via fax
1987	floccare	tr.	N	flock	tecn. sottoporre qlco. al floccaggio
1983	fonare	tr.	N	fon	fam. asciugare i capelli con il fon
1983	godronare	tr.	N	godron-e	mecc. eseguire la godronatura di un pezzo
1987	ingressare	tr.	N	ingress-o	referito all'amministrazione delle biblioteche, registrare un libro comperato
1988	intortare	tr.	A	intort-o	pop. raggirare, abbindolare qlcu.
1983	mappare	tr.	N	mapp-a	nel l. geografico, rilevare dati e riportarli su mappa
1978	monottongare	intr.	N	monottong-o	ling. detto di dittongo, trasformarsi in una vocale semplice

1998	messaggiare	intr./tr.	N	messaggi-o	inviare un messaggino telefonico
1981	normare	tr.	N	norm-a	ricondurre, conformare qlco. a una norma
1981	opzionare	tr.	N	opzion-e	fin. sottoporre dei titoli a opzione
1977	orgasmare	intr.	N	orgasm-o	raggiungere l'orgasmo sessuale
1984	orlettare	tr.	N	orlett-o	ornare qlco. di un orlo sottile, riferito a monete
1987	palinare	tr.	N	palin-a	nelle rilevazioni topografiche, evidenziare un punto collocandovi una palina
1987	pannellare	tr.	N	pannell-o	rivestire qlco. con pannelli in legno o altro materiale
1990	parametrare	tr.	N	parametr-o	rapportare qlco. a certi parametri, stabilirlo in base ad essi
1983	pralinare	tr.	N	pralin-a	ricoprire un dolce con uno strato di zucchero caramellato o di cioccolato
1987	presellare	tr.	N	presell-a	tecn. ribattere i bordi delle lamiere e le teste dei chiodi per chiudere gli interstizi
1976	pressostatare	tr.	N	pressostat-o	tecn. regolare la quantità di un fluido all'interno di un contenitore in modo da mantenerne costante la pressione
1996	pretensionare	tr.	N	pretension-e	sottoporre una struttura a pretensione
2001	perimetrare	tr.	N	perimetr-o	delimitare, definire e contenere qlco.
1983	salmonare	tr.	N	salmon-e	negli allevamenti ittici, rendere rosee le carni delle trote, nutrite a questo scopo con molti crostacei
1988	scannare3	tr.	N	scanner	sottoporre testi o immagini a lettura elettronica mediante lo scanner
1995	sclerare	intr.	N	(arterio)sclerosi	gerg. sragionare, dar fuori di testa
1992	segretare	tr.	N	segret-o	burocr. sottoporre qlco. a segretazione
1984	sequenziare	tr.	N	sequenz-a	nell'ingegneria genetica, procedere alla localizzazione dei geni del DNA
1980	shakerare	tr.	N	shaker	scuotere vari ingredienti con lo shaker per amalgamarli
1983	solvatare	tr.	N	solvat-o	chim. effettuare una solvatazione
1982	speziare	tr.	N	spezi-e	usare spezie per condire alimenti
1983	spiaggiare	intr.	N	spiaggi-a	detto di grandi cetacei, finire sulla spiaggia. arenarsi
1983	spigolare2	tr.	N	spigol-o	sport. inclinare gli sci in modo da far presa sulla neve con gli spigoli delle lamine
1978	spinellare	intr./rifl.	N	spinell-o	gerg. fumare una sigaretta di hashish o marijuana, farsi uno spinello
1987	stranire	tr.	A	stran-o	rendere nervoso qlcu. ; confondere qlcu.
1987	subiettivare	tr.	A	subiettiv-o	attrarre o riportare qlco. nell'ambito del soggetto
1983	suffissare	tr.	N	suffiss-o	ling. aggiungere un suffisso a una parola di base

1986	supervisionare	tr.	N	supervision-e	sottoporre qlco. a un ulteriore controllo, alla supervisione
1984	supportare	tr.	N	support-o	sostenere qlco. facendo da supporto
1983	toiettare	tr./rifl.	N	toiett-a	pulire i cuccioli con la lingua, animali-pulirsi
1989	tubare2	tr.	N	tub-o	dotare qlcu. di tubi
1989	turnare	intr.	N	turn-o	avvicinarsi nel lavoro o nel riposo secondo un turno prestabilito
1988	tacchinare	tr.	N	tacchin-o	fam. corteggiare in modo molesto ed eccessivo
1983	vangheggiare	tr.	N	vangheggi-a	lavorare il terreno con la vangheggia
1983	velinare	tr.	N	velin-a	comunicare una notizia seguendo le direttive di una velina ufficiale
1983	vetrinare	tr.	N	vetrin-a	rivestire oggetti in ceramica di vetrina a scopo protettivo o decorativo
1977	volantinare	tr./intr.	N	volantin-o	distribuire volantini ; propagandare qlco. distribuendo volantini
1990	volleare	intr.	N	volley	sport. nella pallavolo, palleggiare
1996	zippare	tr.	N	zip	inform. comprimere file di dati mediante l'uso di programmi

Tabulka 5: retroformace

rok	sloveso	val.	báze	význam
1981	oblare	tr.	oblazione	dir. estinguere un'infrazione con un'oblazione, un'offerta di denaro
1976	reificare	tr.	reificazione	psicol. considerare concreto ciò che è astratto ; filos. ridurre a cosa materiale una persona umana
1983	stoccare2	tr.	stoccaggio	sistemare la merce in magazzino come scorta, in attesa di rivenderla
1987	transare	tr.	transazione	dir. comporre una controversia facendo in modo che le parti in causa raggiungano un accordo

Tabulka 6: kompozice

rok	sloveso	val.	1. element	2. element	význam
1979	biodegradare	tr.	bio-	degradare	dissolvere un prodotto senza lasciare elementi chimici inquinanti
1983	elitrasportare	tr.	eli-	trasportare	trasportare uomini e mezzi tramite elicotero
1983	fotocomporre	tr.	foto-	comporre	tip. comporre un testo in fotocomposizione
1978	monocromare	tr.	mono-	cromare	fis. monocromatizzare la luce
1983	ovideporre	intr.	ovi-	deporre	deporre le uova
1983	radiocollegare	tr.	radio-	collegare	collegare qlcu. con altri via radio
1983	radiotelecomandare	tr.	radio-	telecomandare	radiocomandare un'apparecchiatura elettrica o meccanica
1983	servoassistere	tr.	servo-	assistere	tecn. azionare qlco. per mezzo di un servomeccanismo
1991	telecomporre	tr.	tele-	comporre	comporre un testo a distanza, tramite una tastiera collegata a una o più stampanti e a elaboratore elettronico
1987	telecopiare	tr.	tele-	copiare	copiare scritti o immagini utilizzando una macchina telecopiatrice
1979	telemisurare	tr.	tele-	misurare	misurare qlco. con rilevamenti fatti a distanza
1987	teleregolare	tr.	tele-	regolare	regolare a distanza un dispositivo servendosi di un telecomando
1983	telericevere	tr.	tele-	ricevere	ricevere a distanza segnali fonici e visivi trasmessi per televisione
1983	teleriscaldare	tr.	tele-	riscaldare	riscaldare uno o più edifici con il sistema del teleriscaldamento
1979	termofissare	tr.	termo-	fissare	nell'indus. tessile, sottoporre i tessuti al procedimento del termofissaggio
1983	termostabilizzare	tr.	termo-	stabilizzare	rendere un materiale termostabile, inalterabile al calore
1987	videoregistrare	tr.	video-	registrare	registrare programmi televisivi usando il videoregistratore
1987	videotrasmettere	tr.	video-	trasmettere	trasmettere immagini attraverso sistemi elettronici di videotrasmissione

Tabulka 7: výpůjčky

rok	sloveso	val.	jazyk	sloveso	význam
2000	chattare	intr.	ingl.	to chat	inform. nel gergo di Internet, chiacchierare
1983	cubanizzare	tr./rifl.	ingl.	to cubanize	assumere dei connotati politici simili a quelli della Cuba castrista
1990	delocalizzare	tr.	ingl.	to delocalize	trasferire un'attività altrove
1987	egotizzare	intr.	ingl.	to egotize	esaltare il proprio io
1983	eiettare	tr.	lat.	eiectare	lanciare, espellere qlco. all'esterno
1995	fidelizzare	tr.	fr.	fideliser	nel. l. delle aziende, affezionare alla ditta o ai suoi prodotti clienti o dipendenti
1985	fittare ²	intr.	ingl.	to fit	stat. adattare una curva matematica a una serie di dati
1987	flippare	intr.	ingl.	to flip	nel gergo giovanile, impazzire, perdere la testa ; giocare a flipper
1988	formattare	tr.	ingl.	to format	inform. predisporre un supporto di memorizzazione per la registrazione dei dati
1977	glissare	intr.	fr.	glisser	sorvolare su un argomento, evitare di approfondirlo
1983	implementare	tr.	ingl.	to implement	tecn. rendere operante, attivo qlco.
1981	informatizzare	tr.	fr.	informatiser	applicare a un'attività i mezzi dell'informatica
1987	lappare ²	tr.	ingl.	to lap	mecc. effettuare una lappatura, levigando la superficie di pietre, metalli..., levigare
1977	parcellizzare	tr.	fr.	parcelliser	dividere qlco. in piccole parti ; frammentare il lavoro industriale, in modo che ogni lavoratore si occupi solo di una singola operazione del processo produttivo
1986	processare ²	tr.	ingl.	to process	inform. sottoporre ad analisi, a elaborazione informatica dei dati
1987	rollare	tr.	fr.	rouler	mar. avvolgere tende in modo da formare un rotolo stretto ; gerg. arrotolare con le mani una sigaretta
1983	sanitizzare	tr.	ingl.	to sanitize	sottoporre qlco. a un processo di sterilizzazione
1989	schedulare	tr.	ingl.	to schedule	inform. pianificare la sequenza di esecuzione di più processi
1988	settare	tr.	ingl.	to set up	impostare i parametri di funzionamento di una apparecchiatura ; inform. attribuire un valore a un parametro , predisporre
1977	sniffare	tr.	ingl.	to sniff	fam. annusare qlco. ; nel gergo della droga, fiutare cocaina , fiutare
1983	surcontrare	tr.	fr.	surcontrer	nel gioco del bridge, fare la dichiarazione del surcontre
1991	upgradare	tr.	ingl.	to upgrade	inform. potenziare, aggiornare un computer